

ЎЗБЕКИСТОН

ISSN 2181-502X

QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI

№2. 2021

Ҳамма ҳаракатларимизнинг асоси – халқимизни рози қилиш. Шу муносабат билан таъкидлаб айтмоқчиман, биз яратаётган Янги Ўзбекистоннинг мафкураси – эзгулик, одамийлик, гуманизм ғояси бўлади. Биз мафкура деганда аввало фикр тарбиясини, миллий ва умуминсоний қадриятлар тарбиясини тушунамиз.

Шавкат МИРЗИЁЕВ

Chorvador.uz

ЭНГ ЯХШИ ЧОРВАДОРЛАРГА

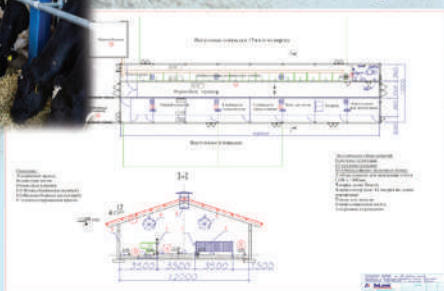
Резина ётоқлар

УТТ аппарати

Сут совутиш ва сақлаш танклари

Чорвачилик комплексларини лойиҳалаштириш

Сигир елинини дезинфекция қилиш
ва ускуналарни ювиш воситалари

Чорвачилик ускуналари ва эҳтиёт қисмлари

Озуқа тайёрлаш ва тарқатиш техникалари

Сигир соғиш ускунаси ва заллари

Тошкент ш., Аҳмад Дониш 22.
тел. (71) 226 65 96; +998 91 192 07 55;
+998 97 444 00 16; +998 94 647 10 03.

E-mail: chorvador@chorvador.uz

www.chorvador.uz

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ФАРМОНИ

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА БИЛИМ ВА ИННОВАЦИЯЛАР ТИЗИМИ ҲАМДА ЗАМОНАВИЙ ХИЗМАТЛАР КЎРСАТИШНИ ЯНАДА РИВОЖЛАНТИРИШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тўлақонли амалга ошириш, шунингдек, тадбиркорлик субъектларига илмий асосланган ахборот, замонавий хизматларни кўрсатиш, ишлаб чиқаришга илм-фан ютуқлари ва инновацияларни кенг жорий этиш, таълим, илм-фан, ишлаб чиқариш ва агрохизматлар кўрсатиш тизимининг узвий интеграциясини таъминлаш мақсадида:

1. Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар тизимини 2021-2025 йилларда устувор ривожлантириш концепцияси (кейинги ўринларда – Концепция) **1-иловага** мувофиқ тасдиқлансин.

2. Концепция доирасида қишлоқ хўжалиги тармоқларида таълим, илм-фан, ишлаб чиқариш ва қишлоқ хўжалиги субъектларига замонавий агрохизматлар кўрсатишнинг узвий тизимини ўзаро боғлайдиган **Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузурида Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази** (кейинги ўринларда – Миллий марказ) ташкил этилсин ва у қуйидаги йўналишларда фаолият юритишга масъул этиб белгилансин:

қишлоқ хўжалиги соҳасида **таълим, илм-фан ва ишлаб чиқариш**нинг узвий интеграциясини таъминлаш;

фермер хўжаликлари, қишлоқ хўжалиги кластерлари ва кооперациялари ҳамда илғор хорижий илмий-тадқиқот муассасалари билан манфаатли илмий-ишлаб чиқариш ҳамкорлигини йўлга қўйиш, янги илмий ишланмалар, инновациялар ҳамда **рақамли технологияларни жорий этиш**;

барча турдаги давлат илмий ва олий таълим муассасаларининг қишлоқ хўжалиги соҳасида амалга ошириладиган **илмий-тадқиқот фаолиятини мувофиқлаштириш**;

қишлоқ хўжалиги тармоқларининг малакали мутахассисларга бўлган

жорий ва истиқболдаги эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда **кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни таъминлаш**;

қишлоқ хўжалиги соҳасида **фундаментал, амалий ва инновацион тадқиқотларни амалга ошириш**, олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш, илғор тажриба ва замонавий технологиялар асосида уларнинг малакасини ошириш;

қишлоқ хўжалигида хусусий секторни кенг жалб этган ҳолда билим, малака ва кўникмаларнинг самарали алмашинуви ҳамда узатилишини таъминлайдиган **миллий ахборот ва маслаҳат хизматлари тармоғини ривожлантириш**;

халқаро сифат стандартларини жорий қилишда кўмаклашиш, маҳсулот етиштирувчилар ва агробизнеснинг ўзаро ҳамкорлик платформасини ташкил этиш.

3. Қишлоқ хўжалиги соҳасида таълим, илм-фан ва ишлаб чиқаришнинг узвий интеграциясини таъминлаш бўйича Мувофиқлаштирувчи кенгаш (кейинги ўринларда – Мувофиқлаштирувчи кенгаш) ташкил этилсин ва унинг таркиби **2-иловага** мувофиқ тасдиқлансин.

Мувофиқлаштирувчи кенгаш (Ш.М.Фаниев):

қишлоқ хўжалиги соҳаси ҳамда унинг тармоқлари бўйича илмий изланишлар олиб бораётган ва кадрлар тайёрлаётган барча турдаги давлат илмий-тадқиқот ва олий таълим муассасаларининг **ўзаро ҳамкорлигини таъминласин**;

қишлоқ хўжалиги соҳаси мутахассисларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ишларини самарали ташкил этсин;

қишлоқ хўжалиги соҳасидаги талаб ва илғор хорижий тажрибалар асосида олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларида Давлат таълим стандартлари, ўқув режа ва дастурларининг тизимли равишда такомиллаштирилишини таъминласин;

қишлоқ хўжалиги соҳасидаги илмий-тадқиқот муассасаларининг **йиллик иш режасини ҳамда улар фаолияти самарадорлигини баҳолаш** индикаторларини тасдиқласин;

қишлоқ хўжалиги соҳасида илмий-тадқиқот натижаларини тижоратлаштириш, илм-фан ютуқларини ишлаб чиқаришга жорий этиш, ишлаб чиқариш муаммоларига илм-фан орқали ечим топиш мақсадида соҳадаги **илмий-тадқиқот муассасалари ва қишлоқ хўжалиги кластерлари ўртасида келишувлар тузиш амалиётини** йўлга қўйсин.

Илмий-тадқиқот институтларига бириктирилаётган вазирлик, идора ва хўжалик бирлашмалари рўйхати **3-иловага** мувофиқ маъқуллансин.

4. Белгилансинки:

Миллий марказ Мувофиқлаштирувчи кенгашнинг ишчи органи ҳисобланади;

Миллий марказ ўз тизимидаги илмий-тадқиқот муассасаси фаолиятига бевосита **раҳбарлик қилади**, чорвачилик йўналишлари, ўрмон ва сув хўжалиги, ипакчилик соҳаларида фаолият юритувчи илмий-тадқиқот муассасалари билан **ҳамкорликдаги фаолиятни йўлга қўяди**, қишлоқ хўжалиги соҳасидаги олий ва профессионал таълим муассасаларининг илмий ва инновацион фаолиятини мувофиқлаштиради;

Миллий марказ Қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат таъминоти илмий-ишлаб чиқариш маркази, “Агроинновация” ДУК, “Ўза уруғчилиги маркази” негизида ташкил этилади.

5. 2021 йилдан бошлаб қишлоқ хўжалиги соҳасида илмий тадқиқотлар ва инновацион ишларга буюртмаларни шакллантириш ва молиялаштиришнинг қуйидаги тартиби жорий этилсин:

а) Мувофиқлаштирувчи кенгаш **2021 йил 1 апрелга қадар Қишлоқ хўжалигининг устувор йўналишлари, глобал, минтақавий ва ҳудудий муаммоларнинг илмий ечимларини**

тадқиқ қилиш бўйича кейинги беш йилга мўлжалланган дастурни (кейинги ўринларда – беш йиллик дастур) ишлаб чиқади ва эълон қилади.

Беш йиллик дастур қишлоқ хўжалиги соҳасидаги идоралар, уюмлар ва бошқа ташкилотлар, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, илмий-тадқиқот муассасалари, қишлоқ хўжалиги ва унга хизмат кўрсатувчи субъектлар, жумладан, агросаноат кластерлари, кооперациялар, фермер ва деҳқон хўжаликларининг таклифлари асосида шакллантирилади;

б) беш йиллик дастурда назарда тутилган йўналишлар қишлоқ хўжалиги соҳасида илмий лойиҳалар бўйича давлат буюртмаларини шакллантириш учун Инновацион ривожланиш вазирлигига тақдим этилади;

в) беш йиллик дастурда назарда тутилган, шунингдек, қишлоқ хўжалиги субъектлари томонидан таклиф этилган ва бюджетдан молиялаштирилмаган ёки тўлиқ молиялаштирилмаган лойиҳаларни ҳамда бошқа вазифаларни амалга ошириш мақсадида, Миллий марказ ҳузурида **Қишлоқ хўжалигида билим ва инновацияларни қўллаб-қувватлаш жамғармаси** (кейинги ўринларда – Жамғарма) ташкил этилади.

Жамғарма маблағлари республика бюджети, маҳаллий бюджет даромадларининг прогноздан ошириб бажарилган қисми, вазирлик ва идораларнинг бюджетдан ташқари маблағлари, ҳомийлик хайриялари, халқаро ва хорижий ташкилотларнинг грантлари, илмий тадқиқот ишларини молиялаштириш ва уларнинг якуний натижасидан фойдаланиш истагини билдирган қишлоқ хўжалиги субъектлари ва бошқа шахсларнинг маблағлари ҳамда қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан шакллантирилади.

Жамғарма маблағларини бошқариш Мувофиқлаштирувчи кенгашнинг ишчи органи – **Миллий марказ** томонидан амалга оширилади.

Илмий тадқиқотлар ва инновацион ишланмаларнинг бюджет маблағлари ҳамда Жамғарма маблағлари ҳисобидан молиялаштирилиши уларни молиялаштириш учун бошқа маблағларни тўғридан-тўғри жалб қилишни истисно қилмайди.

Вазирлар Маҳкамаси бир ой муддатда Қишлоқ хўжалигида билим ва

инновацияларни қўллаб-қувватлаш жамғармаси тўғрисидаги низомни тасдиқласин.

6. Қуйидагилар:

2021-2022 йилларда Миллий марказнинг **Республика агрохизматлар маркази, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар агрохизматлар марказлари** (кейинги ўринларда – ҳудудий агрохизматлар марказлари);

2022 йилдан бошлаб босқичма-босқич қишлоқ туманларида Миллий марказнинг **туман агрохизматлар марказлари** (кейинги ўринларда – туман агрохизматлар марказлари) ташкил этилсин.

7. Белгилансинки:

а) Республика агрохизматлар маркази, ҳудудий ва туман агрохизматлар марказлари;

Жаҳон банкининг “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш” лойиҳаси доирасида ажратиладиган маблағларни жалб этган ҳолда ёки **давлат-хусусий шериклик шартлари асосида** ташкил этилади;

ўз фаолиятини ахборот ва маслаҳат хизматлари кўрсатиш тизими асосида амалга оширади;

б) ҳудудий агрохизматлар марказлари Қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат таъминоти илмий-ишлаб чиқариш марказининг ҳудудий бўлинмалари негизда ташкил этилади;

в) Республика агрохизматлар маркази, ҳудудий ва туман **агрохизматлар марказлари ўз фаолиятини қуйидаги йўналишларда** ташкил этади:

ҳудудларнинг узоқ муддатли ривожланиш тенденциялари ва инсон капитали бозори талабларидан келиб чиққан ҳолда соҳада кадрларга бўлган эҳтиёжни аниқлаш;

хорижий тажриба асосида қишлоқ хўжалиги соҳасида фаолият олиб бораётган кадрларнинг малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш;

ҳудуднинг қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши эҳтиёжларидан келиб чиқиб илмий ташкилотларга тайёр илмий ишланмалар ва тегишли илмий маслаҳатларга буюртмаларни шакллантириш;

қишлоқ хўжалиги соҳаларининг долзарб йўналишлари бўйича тайёрланган илмий ишланмаларни ҳудудлар шароитига мослаштириш йўналиши-

даги тадқиқотларни амалга ошириш, унинг натижаларини бевосита қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи субъектларга етказиш;

ҳудудлар аграр соҳаси асосий ихтисослашувидан келиб чиққан ҳолда халқаро тажрибалар ҳамда илмий фаолият натижаларини тижоратлаштириш;

қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат хавфсизлиги соҳасидаги барча хизматларни “ягона дарча” тамойили асосида амалга ошириш;

қишлоқ хўжалиги субъектларига бевосита ва онлайн ҳамда “call-марказ” орқали хизмат кўрсатиш.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 августдаги “Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки ҳамда Халқаро тараққиёт уюмси иштирокида “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш” лойиҳасини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4803-сон қарорига асосан қишлоқ хўжалигида давлат бошқаруви ва илмий-тадқиқот институтларини трансформация қилишга Жаҳон банкининг 160 миллион АҚШ доллари миқдоридagi маблағлари йўналтирилаётганлиги маълумот учун қабул қилинсин.

Белгилансинки, мазкур маблағлар Миллий марказ, унинг тизимидаги муассасалар ҳамда агрохизматлар марказлари фаолиятини ташкил этиш, уларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, соҳа мутахассислари, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштирувчиларнинг билим ва кўникмаларини ошириш, қайта тайёрлаш ва лойиҳада назарда тутилган бошқа тадбирларга йўналтирилади.

9. 2021 йил 1 мартдан бошлаб, тажриба тариқасида, Миллий марказ тизимидаги илмий-тадқиқот муассасаларида тадбиркорлик субъектларини жалб этган ҳолда **кичик илмий-инновацион корхоналар** ташкил этишга рухсат берилсин, бунда:

а) илмий-тадқиқот муассасаси: ҳудудларнинг тупроқ-иқлим шароитларидан келиб чиқиб, қишлоқ хўжалиги экинларининг **илмий асосланган ҳолда экилишини** ташкил этади;

қишлоқ хўжалиги экинларининг уруғчилик ва селекциясини йўлга қўяди, **янги нав ва дурагайларни яратади;**

Ўсимликларни зараркунандалардан асраш, тупроқ унумдорлигини ошириш бўйича **илмий асосланган таклифлар ишлаб чиқади**;

б) тадбиркорлик субъектлари:

илмий-тадқиқот муассасасининг янги нав ва дурагайлари яратиш бўйича фаолиятини **молиявий таъминлашга кўмаклашади** ҳамда **унинг натижаларини тижоратлаштириш** чораларини кўради;

ички ва ташқи бозор талабларидан келиб чиқиб, **экспортбоп қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштиришни** йўлга қўяди ва уни оммалаштиради;

янги ички ва ташқи **бозорларни топиш**, халқаро стандартларга мос келувчи **лабораториялар**, уруғликни **сақлаш, саралаш, қадоқлаш** ва мewa-сабзавотни **қайта ишлаш ускуналарини** харид қилишга кўмаклашади;

қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини саралаш, қадоқлаш, **миллий бренд асосида экспорт қилиш** чораларини кўради;

в) фойда солиғи бўйича жами даромадни аниқлашда тадбиркорлик субъектлари – солиқ тўловчиларнинг илмий тадқиқотларга ва (ёки) тажриба-конструкторлик ишланмаларига доир харажатлари, амортизация қилинадиган активларни олишга оид харажатлардан ташқари, тегишли илмий тадқиқотлар ва (ёки) тажриба конструкторлик ишланмаларининг натижасидан қатъи назар, Солиқ кодексида назарда тутилган тартибда бундай тадқиқотлар ва ишланмалар (хизматларнинг алоҳида босқичлари) тугалланган ва (ёки) қабул қилиш-топириш далolatномасини тарафлар имзолаганидан кейин чегириб ташланади.

10. Белгилансинки, 2021 йил 1 февралдан бошлаб Миллий марказ, мазкур фармонга 4-иловада кўрсатилган илмий-тадқиқот институтлари ҳамда улар тизимига кирувчи илмий-тажриба станциялари ва участкаларининг (кейинги ўринларда – илмий-тадқиқот муассасалари) бино ва иншоотларини сақлаш, шунингдек, уларнинг ходимлари (илмий ходимлардан ташқари) меҳнатига ҳақ тўлаш бўйича харажатларни молиялаштириш **Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан** амалга оширилади, бунда:

Миллий марказнинг бошқарув аппарати ходимларига Қишлоқ хўжалиги вазирлиги марказий аппарати

ҳамда агрохизматлар марказлари ходимларига вазирликнинг ҳудудий бўлинмалари учун белгиланган меҳнатга ҳақ тўлаш ва моддий рағбатлантириш шартлари мос равишда қўлланилади;

Илмий-тадқиқот муассасалари ходимларининг меҳнатига ҳақ тўлаш шартлари бюджет маблағлари ҳисобидан фундаментал, амалий тадқиқотлар ва инновацион ишларнинг илмий-техника дастурларини амалга оширишда қатнашувчи илмий-тадқиқот муассасалари илмий ва раҳбар ходимларининг базавий лавозим маошларига тенглаштирилади;

Миллий марказ, илмий-тадқиқот муассасаларининг бошқа харажатларини молиялаштириш уларнинг илмий, ишлаб чиқариш, илмий тадқиқот ишлари натижаларини тижоратлаштириш ва хизмат кўрсатиш фаолиятдан тушадиган маблағлар, хорижий ва халқаро ташкилотларнинг грантлари, ҳомийлик хайриялари, шунингдек, қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан амалга оширилади.

11. Миллий марказ ва илмий-тадқиқот муассасаларига бюджетдан ташқари манбалар ҳисобидан шаклландиган маблағларни мустақил тасарруф этиш ҳуқуқи берилсин, бунда ушбу ташкилотлар:

бюджетдан ташқари маблағларни бошқариш учун тижорат банкларида ҳисоб рақами очиши ва ундаги маблағлардан мустақил фойдаланиши мумкин (бюджет ташкилотларининг ғазна ҳисоб рақамларидан фойдаланишга доир талаблар ушбу маблағлардан фойдаланишга нисбатан татбиқ этилмайди);

юқори малакали мутахассисларни шартнома асосида жалб этади, ходимларга устамалар ва моддий рағбатлантиришнинг бошқа турлари миқдорларини мустақил белгилайди;

сақлаш харажатлари, вазифа ва мажбуриятларни бажариш, ходимларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш, моддий-техник базани мустаҳкамлаш, дастурий таъминотлар, замонавий ахборот-коммуникация воситалари, илмий лабораториялар учун маблағларни мустақил сарфлайди.

12. Бош вазир ўринбосари Ш.М.Фаниев:

бир ҳафта муддатда мазкур фар-

монда назарда тутилган вазифаларни ижрочилар ва ҳудудлар кесимида тасдиқласин ҳамда ижрога қаратсин;

икки ҳафта муддатда қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар тизимини 2021-2025 йилларда устувор ривожлантириш концепциясини амалга ошириш бўйича “Йўл харитаси”ни ишлаб чиқсин ҳамда тасдиқласин.

13. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ходжаев) манфаатдор вазирлик ва идоралар билан биргаликда **икки ой муддатда** қонун ҳужжатларига ушбу фармондан келиб чиқадиган ўзгартириш ва қўшимчалар тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига таклифлар киритсин.

14. Адлия вазирлиги мазкур фармоннинг ижрочиларга етказилишини, унинг мазмун-моҳияти тегишлилиги бўйича давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, уларнинг ҳудудий бўлинмалари, аҳолига тушунтирилишини ҳамда ижрога қаратилишини таъминласин.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 6 сентябрдаги “Профессионал таълим тизимини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5812-сон фармонига 5-иловага мувофиқ ўзгартириш ва қўшимчалар киритилсин.

16. Мазкур фармоннинг ижросини ташкил этишга масъул ва шахсий жавобгар этиб Бош вазир ўринбосари Ш.М.Фаниев, қишлоқ хўжалиги вазири Ж.А.Ходжаев, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси ва вилоятлар ҳокимлари белгилансин.

Фармоннинг ижросини ҳар чорақда муҳокама қилиб бориш, ижро учун масъул идоралар фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш Ўзбекистон Республикасининг Бош вазири А.Н.Арипов ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси раҳбари З.Ш.Низомиддинов зиммасига юклансин.

Амалга оширилаётган чора-тадбирлар натижадорлиги юзасидан 2021 йил 1 июль ва 30 декабрга қадар Ўзбекистон Республикаси Президентига ахборот берилсин.

**Ўзбекистон Республикаси
Президенти Ш.МИРЗИЁЕВ**

*Тошкент шаҳри,
2021 йил 3 февраль*

Ўзбекистон Республикаси Президентининг
ҚАРОРИ

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ
ВАЗИРЛИГИ ҲУЗУРИДАГИ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА
БИЛИМ ВА ИННОВАЦИЯЛАР МИЛЛИЙ МАРКАЗИ
ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТЎҒРИСИДА**

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 3 февралдаги “Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар тизими ҳамда замонавий хизматлар кўрсатишни янада ривожлантириш тўғрисида”ги ПФ-6159-сон фармони ижросини таъминлаш мақсадида:

1. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Давлат активларини бошқариш агентлиги ва Фанлар академиясининг:

а) Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази (кейинги ўринларда – Миллий марказ) тизимида:

Дон ва дуккакли экинлар илмий-тадқиқот институтининг Ғаллаорол илмий-тажриба станцияси негизида **Лалмикор деҳқончилик илмий-тадқиқот институтини;**

Дон ва дуккакли экинлар илмий-тадқиқот институтининг Қашқадарё филиали негизида **Жанубий деҳқончилик илмий-тадқиқот институтини;**

Дон ва дуккакли экинлар илмий-тадқиқот институтининг Қорақалпоғистон илмий-тажриба станцияси ва Шолічилик илмий-тадқиқот институтининг Қорақалпоғистон илмий-тажриба станцияси негизида **Дон ва шоли илмий-ишлаб чиқариш бирлашмасини ташкил этиш;**

б) куйидагилар:

Боғдорчилик ва иссиқхона хўжалигини ривожлантириш агентлиги ҳузуридаги **Академик М.Мирзаев номидаги Боғдорчилик, узумчилик ва виночилик илмий-тадқиқот институти;**

“Ўзагрокимёхимоя” акциядорлик жамиятининг “**Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институти**” масъулияти чекланган жамиятини белгиланган тартибда давлат муассасаси шаклида қайта ташкил этган ҳолда Миллий марказ тизимига ўтказиш тўғрисидаги таклифлари маъқуллансин.

2. Куйидагилар:

Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий марказининг ташкилий тузилмаси **1-иловага** мувофиқ;

Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази бошқарув аппаратининг тузилмаси **2-иловага** мувофиқ;

Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий марказининг Қорақалпоғистон Республикаси ҳамда вилоятлардаги ахборот ва маслаҳат тизими асосида иш юритадиган ҳудудий агрохизматлар марказлари (кейинги ўринларда – **ҳудудий агрохизматлар марказлари**) намунавий тузилмаси **3-иловага** мувофиқ;

Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий марказининг Қорақалпоғистон Республикаси ҳамда вилоятларда ташкил этиладиган ҳудудий агрохизматлар марказлари жойлашув манзиллари рўйхати **4-иловага** мувофиқ тасдиқлансин.

Қишлоқ хўжалиги вазирига, зарур ҳолларда, Миллий марказ, унинг таркибидаги илмий-тадқиқот муассасалари ва агрохизматлар марказларининг тузилмасига ходимларнинг чекланган умумий сони доирасида ўзгартиришлар киритиш, шунингдек, бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан қўшимча штат бирликларини киритиш ҳуқуқи берилсин.

3. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги (А.Х.Тошқулов), Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва вилоятлар ҳокимликлари, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ҳоджаев) ушбу қарорга 4-иловада кўрсатилган таълим муассасаларининг ҳудудий агрохизматлар марказларига ўтказилаётган бино-иншоотлари ҳамда мол-мулклари, уларнинг фаолияти-

ни таъминлашга етарли қисмини белгиланган тартибда оператив бошқарув ҳуқуқи билан, шунингдек, ер участкаларини доимий фойдаланиш ҳуқуқи билан ўтказилишини таъминласин.

4. Белгилансинки:

а) Миллий марказга қишлоқ хўжалиги вазирининг ўринбосари – Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази бош директори раҳбарлик қилади;

б) Миллий марказнинг қўшимча **11 нафар** ҳамда ҳудудий агрохизматлар марказларининг қўшимча **119 нафар** бошқарув ходимлари штат бирликлари Қишлоқ хўжалиги вазирлиги тизимидаги ташкилотларнинг мавжуд штат бирликларини мақбуллаштириш ҳисобига шакллантирилади;

в) Миллий марказ ва ҳудудий агрохизматлар марказлари қишлоқ хўжалигида билим ва инновацияларни, ахборот ва маслаҳат хизматлари тизимини жорий этиш соҳасида ваколатли орган ҳисобланади ҳамда юридик шахс мақомига, ўз балансига, Ўзбекистон Республикаси Ғазначилигида шахсий ғазна ҳисобварақларига, Давлат герби тасвирланган муҳрига эга бўлади;

г) Миллий марказ Қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат таъминоти илмий-ишлаб чиқариш маркази, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги тизимидаги “Агроинновация” давлат унитар корхонаси ва Тошкент давлат аграр университети ҳузуридаги “Ўза уруғчилиги маркази” давлат муассасасининг барча ҳуқуқлари ва мажбуриятлари бўйича ҳуқуқий вориси ҳисобланади;

д) Миллий марказ тизимидаги илмий-тадқиқот институтлари ва илмий-тажриба станциялари юридик шахс мақомига эга давлат муассасалари бўлиб:

Жанубий деҳқончилик илмий-тадқиқот институти Дон ва дуккакли экинлар илмий-тадқиқот институти Қашқадарё филиалининг;

Лалмикор деҳқончилик илмий-тадқиқот институти Дон ва дуккакли экинлар илмий-тадқиқот институти Фаллаорол илмий-тажриба станциясининг;

Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институти “Ўзагрокимёҳимоя” акциядорлик жамияти ҳузуридаги “Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институти” масъулияти чекланган жамиятининг;

Дон ва шולי илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси Дон ва дуккакли экинлар илмий-тадқиқот институти Қорақалпоғистон илмий-тажриба станциясининг ҳамда Шолчилик илмий-тадқиқот институти Қорақалпоғистон илмий-тажриба станциясининг ҳуқуқлари, мажбуриятлари ва шартномалари бўйича ҳуқуқий ворислари ҳисобланади;

е) ҳудудий агрохизматлар марказлари биносига жойлаштирилган давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, хўжалик бирлашмалари ҳудудий бўлинмаларининг мутахассислари фаолияти ҳудудий агрохизматлар марказлари томонидан мувофиқлаштирилади;

ж) қишлоқ хўжалиги соҳасидаги илмий-тадқиқот институтлари, муассасалари, илмий-тажриба станциялари ва участкалари (кейинги ўринларда – илмий-тадқиқот муассасалари), олий таълим муассасалари ҳамда Миллий марказ ва ҳудудий агрохизматлар марказлари:

ер участкаларини мақбуллаштириш, олиб қўйиш ва уларнинг ихтисослашувига мос бўлмаган экинларни жойлаштиришга;

илмий ходимларини уларнинг фаолиятига хос бўлмаган бошқа ишларга жалб этишга йўл қўйилмайди.

5. Давлат активларини бошқариш агентлиги (А.Ж.Ортиқов) “Ўзагрокимёҳимоя” АЖ устав капиталидаги давлат улуши Миллий марказ тизимида ўтказилаётган “Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институти” масъулияти чекланган жамияти устав капиталидаги “Ўзагрокимёҳимоя” АЖ улушининг баланс қиймати ҳисобига камайтирилишини таъминласин.

6. Шундай тартиб ўрнатилсинки, унга кўра:

а) ҳудудий агрохизматлар марказлари фаолиятини самарали ташкил этиш мақсадида, уларда хизмат кўрсатишни ташкил этиш учун ойлик маоши ва устамаларни сақлаб қолган ҳолда

агросаноат соҳасига хизмат кўрсатувчи давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, хўжалик бирлашмалари ҳамда уларнинг ҳудудий бўлинмалари мутахассислари жалб этилади;

б) фан ва таълимнинг узвий интеграциясини таъминлаш мақсадида:

тажриба-синов тариқасида Қишлоқ хўжалиги вазирлиги тизимидаги олий таълим муассасаларининг кафедра мудирлари бир вақтнинг ўзида тегишли таълим йўналиши бўйича илмий-тадқиқот институтлари директорларининг илмий ишлар ва инновациялар бўйича ўринбосари ҳисобланади;

олий таълим муассасалари кафедра мудирларига ҳамда илмий-тадқиқот институти директорининг илмий ишлар ва инновацион ишланмалар бўйича ўринбосарига таълим жараёнини илм-фан билан интеграция қилган ҳолда ташкил этиш вазифаси юклатилади.

Қишлоқ хўжалиги вазирлиги икки ҳафта муддатда мазкур бандга асосан тажриба-синов ўтказиладиган олий таълим муассасалари кафедралари ва илмий-тадқиқот институтларини аниқласин ҳамда 2021 йил 1 декабрга қадар тажриба-синов натижалари юзасидан аниқ таклифларни Вазирлар Маҳкамасига киритсин.

7. Куйидагилар Миллий марказ ва ҳудудий агрохизматлар марказлари фаолиятини молиялаштириш манбалари этиб белгилансин:

Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари;

белгиланган тартибда жалб этиладиган бюджетдан ташқари маблағлар, халқаро молия институти маблағлари ва хорижий ташкилотларнинг грантлари;

бўш турган бюджетдан ташқари маблағларни белгиланган тартибда тижорат банклари депозитларига жойлаштиришдан олинандиган даромадлар ҳамда қонун ҳужжатлари билан тақиқланмаган бошқа манбалар.

Белгилаб қўйилсинки, Миллий марказ ва ҳудудий бўлинмалари ҳамда қишлоқ хўжалиги соҳасидаги илмий-тадқиқот муассасаларини бюджет маблағлари ҳисобидан сақлаш харажатлари 2021 йилда Ўзбекистон Республикасининг республика бюджетидан биринчи даражали бюджет маблағларини тақсимловчи сифатида идоравий мансублигига кўра тегишли вазирлик ва идораларга ажратила-

диган маблағлар доирасида, 2022 йилдан бошлаб Давлат бюджети параметрларида назарда тутилади.

8. Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ҳокимликлари, манфаатдор вазирлик ва идоралар:

ҳудудий агрохизматлар марказларини ташкил этишда давлат-хусусий шериклик механизмлари асосида хусусий секторнинг иштирокини;

ҳудудий агрохизматлар марказларида хизмат кўрсатишни ташкил этиш учун ойлик маош ва устамаларни сақлаб қолган ҳолда тегишли давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, хўжалик бирлашмалари, хизмат кўрсатувчи банк, суғурта ва бошқа ташкилотлар ҳамда уларнинг ҳудудий бўлинмалари мутахассислари жалб этилишини;

хусусий мулкчилик асосида юридик шахс мақомига эга бўлган ташкилотлар томонидан қишлоқ хўжалиги консалтинг хизматларини ташкил этиш бўйича ташкилий, молиявий ҳамда ҳуқуқий жиҳатдан ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш тадбирлари амалга оширилишини таъминласин.

9. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ходжаев), Давлат активларини бошқариш агентлиги (А.Ж.Ортиқов), Давлат солиқ кўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлиги (Ф.К.Умаров) ва Тошкент вилояти ҳокимлиги (Д.А.Хидоятов) белгиланган тартибда куйидагиларни:

Тошкент вилояти Юқори Чирчиқ туманининг А.Яссавий маҳалласи ҳудудида жойлашган Қишлоқ хўжалиги вазирлиги тизимидаги “Агроинновация” давлат унитар корхонасига тегишли барча мол-мулкларни оператив бошқарув ҳуқуқи билан ҳамда 10,7 гектар ер участкасини доимий фойдаланиш ҳуқуқи билан Миллий марказга;

Тошкент вилояти Юқори Чирчиқ туманининг А.Яссавий маҳалласи ҳудудида жойлашган Тошкент давлат аграр университети ҳузуридаги “Ўза уруғчилиги маркази” давлат муассасасига тегишли бинони оператив бошқарув ҳуқуқи билан Миллий марказга ва 57,4 гектар ер участкасини доимий фойдаланиш ҳуқуқи билан Миллий марказнинг Тошкент вилояти агрохизматлар марказига ўтказиб берсин.

10. Бош вазир ўринбосари Ш.М.Ғаниев, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Давлат активларини бошқариш агент-

лиги Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва вилоятлар ҳокимликлари билан биргаликда:

қайта ташкил этилаётган муассасаларнинг мол-мулки ва пул маблағларини оқилона тақсимлаш мақсадида уларни хатловдан ўтказишни;

мазкур қарорга мувофиқ қайта ташкил этилаётган муассасаларнинг моддий-техник базасини яратиш, улар ишини самарали ташкил этиш учун зарур бўлган компьютер техникаси, алоқа воситалари билан жиҳозлаш тадбирлари ташкил қилинишини;

қайта ташкил этилаётган муассасаларни, уларнинг ҳудудий бўлинмаларини жойлаштириш, шунингдек, улар фаолиятини ташкил этиш билан боғлиқ бошқа масалаларни ҳал этишни;

қайта ташкил этилаётган муассасаларнинг штат бирикларини таҳлил қилган ҳолда иш ҳажмидан келиб чиқиб, қайта тақсимланишини ҳамда уларни шаффоф тарзда ўтказиладиган танловлар асосида юқори малакали, замонавий билимга ва дунёқарашга эга кадрлар билан тўлдиришни таъминласин.

11. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ходжаев):

2021 йил 1 апрелга қадар Тошкент вилояти Юқори Чирчиқ туманида Республика агрохизматлар, ахборот маслаҳат (extension) марказини ташкил этиш чораларини кўрсин;

2021 йил май ойидан бошлаб ҳудудий агрохизматлар марказларини босқичма-босқич ташкил этсин;

икки ҳафта муддатда Қишлоқ хўжалиги вазирлиги марказий аппаратида Ўқув юртлари ва малака ошириш бўлими негизида **6 та штат бирлигидан** иборат Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар тизимини ривожлантириш бошқармасини ташкил этсин. Бунда, қўшимча **3 та штат бирлиги** вазирлик тизимидаги мавжуд бошқарув ходимлари штат бирликларини қисқартириш ҳисобига шакллантирилади;

бир ой муддатда Миллий марказнинг аниқ ҳисоб-китобларига асосан унинг тизимидаги илмий муассасаларда ташкил этиладиган бирламчи лабораториялар, уруғликни сақлаш, қуритиш омборхоналарини барпо этиш, уларни қадоқлаш ва қайта ишлаш ускуналари билан жиҳозлашга “Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки” ҳамда Халқаро тараққиёт уюшмаси иштирокида “Ўзбекистон Республика-

си қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш” лойиҳаси доирасида маблағ ажратиш чораларини кўрсин;

икки ой муддатда Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш давлат қўмитаси, Пиллачилик ва қоракўлчиликни ривожлантириш қўмитаси, Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси, Сув хўжалиги вазирлиги билан биргаликда Миллий марказ ва илмий-тадқиқот муассасаларининг тузилмаларини тасдиқлашни назарда tutувчи Ҳукумат қарори лойиҳасини киритсин;

икки ой муддатда Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази ҳамда унинг ҳудудий агрохизматлар марказлари тўғрисидаги низомларни ишлаб чиқсин ҳамда тасдиқлаш учун Вазирлар Маҳкамасига киритсин;

икки ой муддатда Инновацион ривожланиш вазирлиги, Монополияга қарши курашиш қўмитаси, Фанлар академияси билан биргаликда қишлоқ хўжалиги экинларининг нав муаллифлари ва оригинаторларини рағбатлантириш, уруғчилик ва кўчатчилик билан шуғулланувчи тадбиркорлик субъектлари фаолиятини тартибга солиш, уруғлик ва кўчатларни сертификатлаш тизимини жорий этиш механизмини ишлаб чиқиб, Вазирлар Маҳкамасига киритсин;

манфаатдор вазирлик ва идоралар билан биргаликда **икки ой муддатда** қонун ҳужжатларига ушбу қарордан келиб чиқадиган ўзгартириш ва қўшимчалар тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига таклифлар киритсин;

2022 йил якунига қадар Нидерландиянинг Вагенинген, Буюк Британиянинг Бангор ва бошқа хорижий етакчи илмий марказлар билан маслаҳатлар ўтказган ҳолда Миллий марказнинг юқори технологиялар асосидаги кўп тармоқли **Илмий-тадқиқот марказини** ташкил этсин. Бунда, Илмий-тадқиқот марказида замонавий юқори технологияли лаборатория, йўналишлар бўйича кўргазма майдончалари, ўсимликлар флораси миллий генбанки, илмий стратегик таҳлил маркази ташкил этилади ҳамда ҳар бир йўналиш бўйича халқаро маслаҳатчилар гуруҳи фаолияти йўлга қўйилади.

12. “Эл-юрт умиди” жамғармаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Молия вазирлиги, Инновацион ривожланиш вазирлиги, Фанлар академияси билан биргаликда **2021 йил 1 мартга қадар**

илмий-тадқиқот муассасаларининг илмий ходимлари ҳамда соҳа мутахассисларини, биринчи навбатда, қўйи тизимдагиларни “Эл-юрт умиди” жамғармаси ҳамда Инновацион ривожланиш ва новаторлик ғояларини қўллаб-қувватлаш жамғармаси маблағлари ҳисобига хорижий етакчи олий таълим ва илмий-тадқиқот муассасаларига узоқ ва қисқа муддатли стажировка, малака ошириш ва ўқишга юбориш юзасидан 2021-2022 йилларга мўлжалланган дастурни тасдиқласин ҳамда ижрога қаратсин.

13. Миллий марказ Тошкент вилояти, Қибрай тумани, Университет кўчаси, 2-уй манзилида жойлаштирилсин.

14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг айрим қарорларига **5-иловага** мувофиқ ўзгартириш ва қўшимчалар киритилсин.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг айрим қарорлари **6-иловага** мувофиқ ўз кучини йўқотган деб ҳисоблансин.

16. Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги (А.А.Ходжаев), Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси (А.Ж.Хаджаев), Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги (А.К.Қўчимов) Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ходжаев) билан биргаликда мазкур қарорнинг мазмун-моҳияти ҳамда мақсад ва вазифалари оммавий ахборот воситаларида кенг ёритилишини таъминласин.

17. Мазкур қарорнинг ижросини ташкил этишга масъул ва шахсий жавобгар этиб Бош вазир ўринбосари Ш.М.Ғаниев, қишлоқ хўжалиги вазири Ж.А.Ходжаев, қишлоқ хўжалиги вазирининг ўринбосари – Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази бош директори, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси ва вилоятлар ҳокимлари белгилансин.

Қарор ижросини ҳар чоракда муҳокама қилиб бориш, ижро учун масъул идоралар фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш Ўзбекистон Республикасининг Бош вазири А.Н.Арипов ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси раҳбари З.Ш.Низомиддинов зиммасига юклансин.

**Ўзбекистон Республикаси
Президенти Ш.МИРЗИЁЕВ**

*Тошкент шаҳри,
2021 йил 3 февраль*

ИННОВАЦИЯ ВА ЗАМОНАВИЙ АГРОХИЗМАТЛАР ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИГА

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар тизими ҳамда замонавий хизматлар кўрсатишни янада ривожлантириш тўғрисида”ги Фармони ва “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги қарори имзоланди.

Мазкур ҳужжатларга мувофиқ, Қишлоқ хўжалигида 2021-2025 йилларда билим ва инновациялар тизимини ривожлантиришнинг Концепцияси тасдиқланди. Шунингдек, Қишлоқ хўжалигида таълим, илм-фан, ишлаб чиқариш ҳамда агрохизматлар кўрсатишнинг узвий тизимини ўзаро боғлайдиган Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази ташкил этилмоқда. Миллий марказ ўз таркибига 14 та илмий-тадқиқот институти, чорвачилик, ипакчилик, сув ва ўрмон хўжалиги йўналишидаги 6 та институтнинг ҳамда соҳадаги 8 та олий таълим муассасасининг илмий фаолиятини мувофиқлаштириши белгиланмоқда. Ҳозирги кунда Қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат таъминоти илмий-ишлаб чиқариш маркази тизимида 9 та илмий-тадқиқот институтлари, уларнинг 1 та филиали ҳамда 33 та ҳудудий илмий-тажриба станция-

лари мавжуд. Уларда жами 1 696 нафар ходим фаолият олиб бормоқда, шу жумладан, илмий ходимлар 531, шундан фан докторлари 70, фан номзодлари 181 нафарни ташкил этади.

Фармонга мувофиқ, соҳада таълим, илм-фан ва ишлаб чиқаришнинг узвий интеграциясини таъминлаш бўйича тузилаётган Мувофиқлаштирувчи кенгашга: таълим, илм-фан, ишлаб чиқариш ва агрохизматлар кўрсатишнинг узвий интеграциясини таъминлаш; соҳадаги илм-фан ютуқларини ишлаб чиқаришга жорий этиш мақсадида, агросаноат кластерлари ва йирик ишлаб чиқарувчиларни илмий-тадқиқот муассасаларига бириктириш; илмий-тадқиқот муассасаларининг йиллик иш режасини ҳамда улар фаолияти самарадорлигини баҳолаш индикаторларини тасдиқлаш ва ижросини назорат қилиш каби вазифалар юклатилмоқда.

Жорий йилдан бошлаб соҳада илмий тадқиқотларга буюртмаларни шакллантириш ва молиялаштиришнинг янги тартиби жорий этилади. Бунда, Мувофиқлаштирувчи кенгаш соҳадаги вазирлик ва идоралар, қишлоқ хўжалиги субъектлари, шу жумладан, кластер ва кооперациялар таклифларига асосан, 2021 йил 1 апрелга қадар соҳадаги муаммоларнинг илмий ечими бўйича “5

йиллик дастур”ни эълон қилади. Илмий тадқиқотларни молиялаштириш “5 йиллик дастур” асосида қуйидаги манбалардан амалга оширилади: бюджет маблағлари ҳисобидан амалга ошириладиган буюртмалар “5 йиллик дастур”да назарда тутилган йўналишлар асосида шакллантирилади; бюджетдан маблағ етишмаган илмий-тадқиқот ишларини молиялаштириш мақсадида Миллий марказ ҳузурида Қишлоқ хўжалигида билим ва инновацияларни қўллаб-қувватлаш жамғармаси ташкил этилади; бюджет ва жамғарма маблағларидан ташқари кластерлар ва ишлаб чиқарувчиларнинг ўзлари ҳам илмий тадқиқот ишларини тўғридан-тўғри молиялаштириши мумкин.

Шунингдек, Миллий марказ тизимида 2021–2022 йилларда Республика агрохизматлар маркази, Қорақалпоғистон ва вилоятлар агрохизматлар марказлари, келгуси йилдан бошлаб эса, босқичма-босқич қишлоқ туманларида туман агрохизматлар марказлари ташкил этилади. Ушбу марказларда 100 дан ортиқ агрохизматлар кўрсатилади ҳамда “даладан истеъмолгача” тамойили асосида халқаро сифат стандарти ва сертификатлари жорий этилади.

Қабул қилинган ҳужжатларга асосан, жорий йил 1 мартдан бошлаб илмий-тадқиқот муассасаларида тажриба тариқасида тадбиркорлик субъектлари иштирокида кичик илмий-инновацион корхоналар ташкил этилади. Бунда, илмий-тадқиқот муассасаси экинларнинг илмий асосланган ҳолда экилишини таъминлайди, қишлоқ хўжалиги

экинларининг уруғчилик ва селекциясини йўлга қўяди, янги нав ва дурагайларни яратади; тадбиркорлик субъектлари янги нав ва дурагайларни яратиш фаолиятини молиялаштиради, унинг натижаларини тижоратлаштиради; тадбиркорлик субъектларининг илмий тадқиқотларга доир харажатлари солиқ солиш объекти ҳисобланмайди.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, Миллий марказ ва илмий-тадқиқот муассасаларига бюджетдан ташқари маблағларни мустақил тасарруф этиш ҳуқуқи берилмоқда. Бунда: бюджетдан ташқари маблағларни бошқариш учун тижорат банкларида ҳисоб рақами очиш ва ундан мустақил фойдаланиш; юқори малакали мутахассисларни жалб этиш, ходимларга устамалар ва бошқа моддий рағбатлантириш турларини тайинлаш, уларнинг миқдорларини мустақил белгилаш; моддий-техник базани мустаҳкамлаш, дастурий таъминотлар, замонавий ахборот-коммуникация воситалари, илмий лабораториялар учун маблағларни мустақил сарфлаш имконияти яратилмоқда.

Пахта селекцияси ва уруғчилиги институтида 2020 йилда хўжалик фаолиятдан олинган жами 2,2 млрд. сўм даромаддан соф фойда 534,5 млн. сўмни ташкил этганлиги мисолида бундай ҳуқуқ берилиши нақадар катта имкониятлар яратишига мисол бўла олади.

Шуни ҳам қайд этиш жоизки, тажриба тариқасида вазирлик тизимидаги олий таълим муассасаларининг кафедра мудирини таълим йўналиши бўйича илмий-тадқиқот муассасаси директорининг илмий ишлар бўйича ўринбосари этиб тайинлаш амалиёти жорий этилмоқда.

Ҳужжатга мувофиқ, 2021 йил 1 февралдан бошлаб Миллий марказ ва соҳадаги илмий-тадқиқот институтларининг бино ва иншоотларини сақлаш, уларнинг бошқарув ходимлари меҳнатига ҳақ тўлаш бўйича харажатлар Давлат бюджети ҳисобидан молиялаштирилиши, шунингдек, “Эл-юрт умиди” жамғармаси, Инновацион ривожланиш вазирлиги 2021 йил 1 мартга қадар қишлоқ хўжалиги соҳасида илмий-тадқиқот муассасаларининг илмий ходимлари ҳамда соҳа мутахассислари, биринчи навбатда, қуйи тизимда ишлаётганларни 2021-2022 йилларда хорижий давлатларга узоқ ва қисқа муддатли мақсадли стажировка, малака ошириш ва ўқишга юбориши белгиланмоқда. Бир вақтнинг ўзидеда Қишлоқ хўжалигида 2021-2025 йилларда билим ва инновациялар тизимини ривожлантириш концепцияси ва ҳудудларда ташкил этиладиган ҳудудий агрохизматлар марказларининг жойлашув манзиллари рўйхати тасдиқланмоқда. Бундан ташқари, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги тизимидаги олий таълим ва илмий-тадқиқот муассасалари,

илмий-тажриба станциялари ҳамда Миллий марказ ва ҳудудий агрохизматлар марказлари: ер участкаларининг мақбуллаштирилиши, олиб қўйилиши ва уларнинг ихтисослашувига мос бўлмаган экинлар жойлаштирилишига; илмий ходимларнинг фаолиятига хос бўлмаган бошқа ишларга жалб этилишига йўл қўйилмаслиги белгилаб қўйилмоқда.

Марказга юклатилган вазифалар ижросини амалга ошириш учун: Дон ва дуккакли экинлар ИТИнинг Ғаллаорол илмий-тажриба станцияси негизида Лалмикор деҳқончилик илмий-тадқиқот институти; Дон ва дуккакли экинлар ИТИнинг Қашқадарё филиали негизида Жанубий деҳқончилик илмий-тадқиқот институти; Дон ва дуккакли экинлар ИТИнинг Қорақалпоғистон илмий-тажриба станцияси ва Шолчилик илмий-тадқиқот институтининг Қорақалпоғистон илмий-тажриба станцияси негизида Дон ва шоли илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси ташкил этилиши ҳам ўзининг ижобий натижасини бериши шубҳасиз.

Миллий марказ таркибига Академик М.Мирзаев номидаги боғдорчилик, узумчилик ва виночилик илмий-тадқиқот институти ҳамда Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институти (“Ўзагрокимёҳимоя” АЖ) ўтказилиши натижасида таълим, фан ва ишлаб чиқариш интеграцияси таъминланади, жойларда “ягона дарча” тамойили асосида 100 дан ортиқ хизматларни кўрсатувчи агрохизматлар марказлари ташкил этилади.

Юқоричирчиқ туманида Республика агрохизматлар, ахборот-маслаҳат (экстеншн) маркази; Нидерландиянинг Вагенинген, Буюк Британиянинг Бангор ва бошқа етакчи халқаро илмий марказлар билан ҳамкорликда Академик М. Мирзаев номидаги боғдорчилик,

узумчилик ва виночилик илмий-тадқиқот институти ҳудудида Миллий марказнинг юқори технологиялар асосидаги Илмий-тадқиқот ва таҳлил маркази; халқаро рейтингда юқори кўрсаткичга эга хорижий олий таълим муассасаси билан бирга аграр соҳада қўшма таълим тизими; Миллий марказ ҳудудида Хитой Халқ Республикаси билан ҳамкор-

ликда “Янлин” агроинновация парки ташкил этилиши ҳам қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар ҳамда замонавий агрохизматлар тизимини ривожлантиришга хизмат қилиши шубҳасиз.

Шуҳрат АМАНОВ,

*Қишлоқ хўжалиги вазирлиги
Қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг
2020-2030 йилларга мўлжалланган
стратегиясини амалга ошириш
бошқармаси бошлиғи, қ.х.ф.д.*

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҚАРОРИ

ШОЛИ ЕТИШТИРИШНИ ЯНАДА РИВОЖЛАНТИРИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Сўнги йилларда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, экспортни ошириш, соҳага замонавий технологияларни татбиқ этиш ҳамда сув ресурсларидан оқилона фойдаланишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Бироқ, бугунги кунда тобора кучайиб бораётган сув тақчиллиги, аҳоли ўсиши ҳамда бошқа инсон таъсири билан боғлиқ омиллар сувни кўп истеъмол қиладиган экинларни етиштиришга сувни тежайдиган технологияларни жорий этишни тақозо этмоқда.

Республикада шולי етиштириш, сақлаш, қайта ишлашнинг узлуксиз ва самарали тизимини такомиллаштириш, ички истеъмол бозорини гуруч маҳсулотлари билан барқарор таъминлаш ва экспорт салоҳиятини ошириш, бу борада илмий-тадқиқот ишларини кучайтириш ҳамда шולי етиштиришда сувни тежайдиган технологияларни кенг қўллаш мақсадида:

1. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Инновацион ривожланиш вазирлиги, Ўзбекистон фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгашининг шолчилик кластерлари ёки шולי экишга рухсат этилган минтақаларда шולי етиштирувчи фермер хўжаликлари базасида элита уруғчилик хўжаликлари (кейинги ўринларда – **Уруғчилик хўжаликлари**)ни ташкил этиш тўғрисидаги таклифи маъқуллансин. Бунда: **“Уруғчиликни ривожлантириш маркази” ДК** Шолчилик илмий-тадқиқот институти билан ҳамкорликда Уруғчилик хўжаликларида **авлодли уруғлик кўпайтириш тизимини йўлга қўяди**;

Уруғчилик хўжаликлари юқори авлодли уруғликларни карантин назоратидан ўтказилган **хорижий компаниялардан ёки Шолчилик илмий-тадқиқот институтидан олади ва кўпайтиришни ташкил этади**;

шолчининг элита ва авлодли уруғчилигини етиштириш учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда **ер майдонлари ажратилади**;

экилган уруғлик шולי майдонлари белгиланган тартибда **апробация кўригидан ўтказилади ва сертификат олинади**;

Уруғчилик хўжаликлари томонидан уруғлик шолини тозалаш, саралаш ва қадоқлаш ишлари амалга оширилади.

Бош вазир ўринбосари Ш.М.Ғаниев, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ход-

жаев) Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва вилоятлар ҳокимликлари билан биргаликда **1-иловага мувофиқ** ҳудудларда **Уруғчилик хўжаликлари**ни ташкил этиш чораларини кўрсин.

2. Шундай тартиб ўрнатилсинки, унга асосан **2021 йил 1 июндан** бошлаб уруғчилик шוליға мувофиқлик сертификатини бериш, белгиланган тартибда аккредитациядан ўтказилган юридик шахслар томонидан ҳам амалга оширилишига рухсат берилади.

3. Инновацион ривожланиш вазирлиги, истисно тариқасида, **2021 йил 1 февралдан** бошлаб илмий-техник дастурлар доирасида **шולי селекцияси, етиштириш агротехникаси ва уруғчилик тизимини ривожлантириш** билан боғлиқ **5 йилгача мақсадли лойиҳалар танловини эълон қилсин**. Бунда, селекция йўналишида амалга ошириладиган фундаментал ва амалий лойиҳалар аввал бажарилган лойиҳаларнинг мантиқий давоми эканлиги инобатга олинсин ва узлуксиз давом эттирилиши таъминлансин.

4. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ходжаев) Сув хўжалиги вазирлиги (Ш.Р.Хамраев) ва Фанлар академияси (Б.С.Юлдашев) билан биргаликда:

минтақаларнинг тупроқ-иқлим шароитларига мос шолини алмашлаб экиш дастурини тузиш ва экин майдонларининг ҳисобини олиб бориш ҳамда **Уруғчилик хўжаликларида** навбатлаб экиш тизимини йўлга қўйсин. Бунда, бир далада 2 йилдан ортиқ шולי етиштирилишига йўл қўймаслик бўйича **илмий асосланган алмашлаб экиш тизими** жорий қилинади;

Хоразм вилоятининг тупроқ-иқлим шароитларини ўрганиб, **хориждан шолининг юқори ҳосилли навлари уруғларини олиб келиш ҳамда уларни маҳаллий шароитда кўпайтириш бўйича тажриба-синов лойиҳаларини амалга оширсин**. Бунда, ушбу амалиёт тажриба-синов натижаларига кўра республиканинг бошқа ҳудудларига ҳам татбиқ этиш чоралари кўрилади.

5. Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ҳокимликлари, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Сув хўжалиги вазирлиги, Ўзбекистон фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгашининг шולי етиштиришда сувни тежайдиган технологияларни кенг қўллаш мақсадида:

2021 йилда жами шולי майдонларининг камида **20 фоизда** кўчатлаб экиш, камида **50 фоизда лазер ускунаси ёрдамида ер текислаш тизимини** жорий этиш, камида **30 фоизда шолини замонавий уруғ сеялқалари орқали** экиш;

2022 йилда жами шולי майдонларининг камида **40 фоизда** кўчатлаб экиш, камида **70 фоизда лазер ускунаси ёрдамида ер текислаш тизимини** жорий этиш, камида **50 фоизда шолини замонавий уруғ сеялқалари орқали экиш** тўғрисидаги таклифларига розилик берилсин.

Бош вазир ўринбосари Ш.М.Ғаниев, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси ва вилоятлар ҳокимлари билан биргаликда **мазкур таклифларни тўлиқ жорий этиш ҳамда 2023 йилдан бошлаб янада кенгайтириш чораларини кўрсин**.

6. Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши (Қ.Р.Сариев), Хоразм вилояти ҳокимлиги (Ф.У.Эрманов) Инновацион ривожланиш вазирлиги (И.Ю.Абдурахмонов), Сув хўжалиги вазирлиги (Ш.Р.Хамраев), Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ходжаев) ҳамда Фанлар Академияси (Б.С.Юлдашев) билан биргаликда **2021 йил шולי экиш мавсуми давомида, эксперимент тариқасида**, тегишли ҳудудларда:

500 гектардан майдонда **зовур сувларидан фойдаланган ҳолда** шולי етиштиришни;

50 гектардан майдонда анъанавий суғориш усулини қўллаган ҳолда, аммо **тунда сув бермаслик усулида** шולי етиштиришни;

20 гектардан майдонда **ёмғирлатиб суғориш** усулида ҳамда **20 гектардан** май-донда **тупроқости томчилатиб суғориш** усулида шולי етиштиришни йўлга қўйсин.

Қишлоқ хўжалиги вазирлиги эксперимент натижалари бўйича батафсил ҳисоботни ҳамда **2022 йилда мазкур экиш ва суғориш технологияларини кенг қўллаш бўйича чора-тадбирлар дастурини** 2021 йил 1 декабрға қадар Вазирлар Маҳкамасига киритсин.

7. Белгилансинки, 2021 йил 31 декабрға қадар шולי етиштиришда шолини замонавий уруғ сеялқалари ҳамда кўчатлаб экиш ускуналарини сотиб олган қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларға сотиб

олинган уруғ сеялқалари ва кўчатлаб экиш усқуналари қийматининг 20 фоизгача Давлат бюджетидан қоплаб бериледи.

Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ходжаев) Молия вазирлиги (Т.А.Ишметов) билан биргаликда **бир ой муддатда** мазкур бандга мувофиқ усқуналар қийматининг **бир қисмини қоплаш тартибини ишлаб чиқсин** ва Вазирлар Маҳкамасига киритсин.

8. Шоли етиштириш ва қайта ишлаш мақсадида, хориждан олиб келинадиган **шоли нав ва дурагай уруғликлари, лаборатория жиҳоз ва усқуналари, замонавий қишлоқ хўжалиги техникалари ва агрегатлари, дон қуриши усқуналари ҳамда бутловчи қисмлари 2023 йил 1 январга қадар белгиланган тартибда шакллантириладиган рўйхатларга мувофиқ божхона божидан озод қилинсин.**

9. Қуйидагилар:

Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда **2021 йил ҳосили учун шоли етиштириш прогноз кўрсаткичлари 2-иловага мувофиқ;**

Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлардаги илмий муассасаларда 2021 йил ҳосили учун **шоли навларини жойлаштириш ва суперэлита уруғлик шоли етиштириш ҳажмларининг прогноз кўрсаткичлари 3-иловага мувофиқ;**

Ўзбекистонда шоличиликни ривожлантириш бўйича **2021-2022 йилларга мўлжалланган комплекс чора-тадбирлар дастури** (кейинги ўринларда – Дастур) **4-иловага мувофиқ тасдиқлансин.**

Бош вазир ўринбосари Ш.М.Ғаниев, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ходжаев) Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ҳамда вилоятлар ҳокимликлари билан биргаликда **мазкур прогноз кўрсаткичларининг бажарилишини ҳам-да Дастурнинг ижросини таъминласин.**

10. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ходжаев) Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги (А.Х.Тошқулов) билан биргаликда:

бир ой муддатда Тошкент давлат аграр университети ва унинг филиаллари, Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институтида **шоличилик йўналишида қабул квотасини ошириш юзасидан** Вазирлар Маҳкамасига таклиф киритсин;

2021 йил 1 июнга қадар Қорақалпоғистон Республикасида Тошкент давлат аграр университетининг **Нукус филиалини ҳамда Вьетнам аграр университети билан биргаликда** шоличилик йўналишида **қўшма факультет** ташкил қилиш чораларини кўрсин;

икки ой муддатда дунёнинг шоличиликка ихтисослашган марказларида (Япония, Хитой, Россия, Жанубий Корея, Филиппин ва бошқалар) ёш кадрлар ва мутахассисларнинг хорижий грантлар асосида **малакасини оширишга юбориш бўйича чораларни белгиласин.**

11. Мазкур қарорда назарда тутилган кўрсаткичларга ўз вақтида эришиш орқали **озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш**, шунингдек, бу борада **самарали назорат тизимини ўрнатиш** мақсадида:

а) Бош прокуратура (Ш.Ж.Рахимов), Бош прокуратура ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти (Д.Ф.Рахимов):

мазкур қарорнинг 1 ва 2-иловаларига мувофиқ ер майдонларида шоли экилиши, унинг уруғ, кўчат, минерал ўғит ҳамда сув билан таъминлаш тадбирларини ўз вақтида амалга оширилишини жойига чиққан ҳолда ўрганиб борсин;

мазкур қарорнинг 5-бандида назарда тутилган шоли майдонларида кўчатлаб экиш, лазер усқунаси ёрдамида ер текислаш ҳамда шолени замонавий уруғ сеялқалари орқали экиш **тизимларини жорий қилиниши устидан доимий назорат ўрнатсин;**

республика ҳудудларида **рўйхатга олинмаган шоли етиштириш ҳолатларини аниқлаб, уларни қонун ҳужжатларига мувофиқ расмийлаштириш чораларини кўрсин;**

мазкур қарор талабларига қатъий риоя этилишини ҳамда уни бузган **айбдорларга нисбатан қонун доирасида тегишли чоралар кўрилишини таъминласин;** амалга оширилган ишлар юзасидан **ҳар ой якуни бўйича Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрациясига ахборот киритиб борсин.**

б) Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (М.И.Рўзметов), Давлат солиқ қўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлиги (Ф.К.Умаров), Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги (Қ.А.Юлдашев) учувчисиз учини қурилмалари ёрдамида мазкур қарорга мувофиқ шоли экинларини жойлаштириш, навбатлаб экишни ташкил этиш, шунингдек, **ноқонуний шоли майдонларини аниқлашга кўмаклашсин;**

в) Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Агросаноат мажмуи устидан назорат қилиш инспекцияси (А.Д.Вахабов), Ички ишлар вазирлиги (С.А.Нишанбаев), Сув хўжалиги вазирлиги (Ш.Р.Хамраев) ҳамда Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ходжаев) мазкур бандда назарда тутилган тадбирларни амалга оширишда **ҳар томонлама кўмаклашсин;**

г) Бош вазир ўринбосари Ш.М.Ғаниев: **икки ҳафта муддатда** мазкур қарор

доирасида 2021 йил ҳосили учун шоли етиштириш прогноз кўрсаткичларидан келиб чиқиб, **қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчилари кесимида манзилли рўйхатни тасдиқласин;**

республика ҳудудларида, мазкур қарор талаблари бўйича шоли етиштиришни кўпайтириш ҳамда **уруғ, минерал ўғит, сув ва бошқа ресурсларни тежайдиган технологияларни кенг жорий қилиш** чораларини кўрсин.

12. Хоразм вилоят ҳокимлиги (Ф.У.Эрманов) **2021 йил 1 июлга қадар:**

Шоличилик илмий-тадқиқот институти Хоразм филиалига Гурлан тумани Чинобод ММТП ҳудудидаги бўш ер майдонида маъмурий лаборатория биносини қуриш ҳамда зарур бўладиган қишлоқ хўжалиги техникалари, лаборатория усқуналари билан таъминлаш **маҳаллий бюджет даромадлари режасининг ошириб бажарилган қисми ҳисобидан амалга оширилиши чораларини кўрсин;**

Гурлан туманидан **200 гектар суғориладиган ер майдонлари ажратилишини таъминласин.**

13. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (Ж.А.Ходжаев):

а) Шоличилик илмий-тадқиқот институтининг ҳисоб-китобларига асосан **шоли уруғлигини саралаш учун замонавий кичик ҳажмдаги саралаш ва қадоқлаш цехларини ташкил этиш, лаборатория жиҳозлари, қишлоқ хўжалиги техника ва агрегатлари билан таъминлаш учун** Жаҳон банкининг “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш” лойиҳаси доирасида **жалб этилган маблағларидан ажратилишини таъминласин;**

б) манфаатдор вазирлик ва идоралар билан биргаликда **икки ой муддатда:** суперэлита, элита ва кейинги авлодларга мансуб уруғлик шоли етиштириш учун Уруғчилик хўжалиқларини танлаш тартибини;

қонун ҳужжатларига мазкур қарордан келиб чиқадиган ўзгартириш ва қўшимчалар тўғрисида таклифларни Вазирлар Маҳкамасига киритсин.

14. Мазкур қарор ижросини ҳар чоракда муҳокама қилиб бориш, ижро учун масъул идоралар фаолиятини назорат қилиш Бош вазир ўринбосари Ш.М.Ғаниев зиммасига юклансин.

Амалга оширилаётган чора-тадбирлар натижадорлиги юзасидан Ўзбекистон Республикаси Президентига ҳар чорак якуни бўйича ахборот киритиб борилсин.

**Ўзбекистон Республикаси
Президенти Ш.МИРЗИЁЕВ**

*Тошкент шаҳри,
2021 йил 2 февраль*

Халқимиз қадимдан шоли етиштириб келади. Гуруч ҳар бир оиланинг сеvimли маҳсулоти бўлиб, ундан турли хил таомлар тайёрланади. Мамлакатимиз табиий-иқлим шароити шоли етиштириш учун жуда қулай. Лекин баъзи омиллар сабаб унинг

ҳосилдорлиги ниҳоятда паст. Қолаверса, сув ресурслари чекланганлиги шолини юртимизда кўп миқдорда етиштириш имконини бермайди. Яна бир жиҳати, тармоқда шоликорларимиз замонавий фан ва техника ютуқларини, ресурстежамкор технологияларни кенг жорий қилишга эришилмаяпти. Шу жиҳатдан Президентимизнинг “Шоли етиштиришни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори шоличиликнинг истиқболдаги равнақини белгилаб берадиган ҳужжат бўлди.

Мазкур қарорга асосан, аввало, йирик шоли етиштирувчи фермер хўжаликлари ва кластерлар базасида элита уруғчилик хўжаликлари ташкил этилади. Зеро, уруғчилик ҳар бир экиннинг юқори ҳосилдорлигини белгиловчи омилдир.

Бу борада ҳозиргача мамлакатимиз шоличилигида уруғчилик селекция ишлари тизимли ташкил этилмаган. Кейинги 5 йилда 7 та нав яратилиб, экишга тавсия этилган бўлса-да, фермерлар ўзлари билганча сертификатланмаган навлар экишмоқда. Натижада, мавжуд 18 та шоличилик кластерларида ўртача ҳосилдорлик 35 центнерни ташкил этмоқда, холос. Ваҳоланки, хориж давлатларида юқори интенсив технологияларни қўллаш ҳисобига, яъни шолини тўлиқ кўчат усулида экиш, лазер текислагичлар билан ер тайёрлаш, гибрид шоли навлари етиштирилганлиги сабабли 1 гектар майдондан ўртача — Японияда 65-70 центнер, Вьетнамда 75-80 центнер, Америка Қўшма Штатларида 70 центнер ва Хитойда 80-90 центнер ҳосил олинади. Демак, биз ҳам келгусида ҳосилдорликни ошириб бориш чораларини кўришимиз лозим. Мазкур қарор эса мана шу мақсадга хизмат қилади.

Сувни тежайдиган технологияларни кенг қўллаган ҳолда жорий йилда шоли майдонларининг камида 20 фоизда шоли кўчатлаб экилади, келгуси йилда эса бу рақам 40 фоизга етади, лазер ускунаси ёрдамида жорий йилда 50 фоиз ер текисланса, 2022 йилда бу кўрсаткич 70 фоизга етказилади. Бу йил 30 фоиз майдонда, 2022 йилда эса 50 фоиз майдонда шоли замонавий уруғ сеялқалари орқали экилади.

Шоли учун бошқа экин турларидан 2-2,5 баробар кўп сув талаб қилинади, яъни 1 гектарга 22-23 минг куб метр сув керак бўлади. Шолини кўчатлаб экиш усули сувни 30 фоизга, ерни лазерли текислаш эса 20 фоизга тежайди.

Шоличиликни ривожлантириш бўйича 2021-2022 йилларга мўлжалланган комплекс чора-тадбирлар дастурига асосан, шоли уруғчилик тизимини ташкил этиш, бу борада сувтежовчи технологияларни кенг жорий этиш, илмий тадқиқотларни жадаллаштириш, илм-фанни ривожлантириш ҳамда малакали кадрлар тайёрлаш бўйича батафсил чора-тадбирлар белгилаб олинди.

Бунда шоличилик таълими ва илм-фанини ривожлантириш мақсадида Аграр университет ва унинг филиалларида, Анди-

жон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институтида шоличилик йўналишида талабалikka қабул меъёрлари оширилади.

Шоличилик илмий-тадқиқот институти Хоразм филиалига Гурлан тумани Чинобод ММТП ҳудудидаги бўш ер майдонида маъмурий лаборатория биноси қуриш ҳамда зарур бўладиган қишлоқ хўжалиги техникалари, лаборатория ускуналари билан таъминлаш учун маҳаллий бюджетдан маблағ ажратиш чоралари кўрилади, шунингдек, Гурлан туманидан 200 гектар суғориладиган ер майдонлари ажратилади. Хорижий ва маҳаллий навларни чатиштириш йўли билан селекция бўйича илмий-тадқиқотлар жадал олиб борилади. Бундан ташқари, минтақаларнинг тупроқ-иқлим шароитларига мос алмашлаб экиш дастури тузилади ва уларнинг ҳисобини олиб бориш ҳамда уруғчилик хўжаликларида навбатлаб экиш тизими йўлга

қўйилади.

Хоразм вилоятининг тупроқ-иқлим шароитларини ўрганиб, хориждан шолининг юқори ҳосилли навлари уруғларидан олиб келиш ҳамда оларни маҳаллий шароитда кўпайтириш бўйича тажриба-синов лойиҳалари амалга оширилади. Масалан, 15 мартга қадар Хитойнинг юқори ҳосилли 4 та шоли нави ва 2 та дурагайдан 60 тонна уруғлик олиб келиниб, кўчат

усулида экилади. Ҳозирда Қишлоқ хўжалиги вазирлигининг “Маъмурий хўжалик хизмати” давлат муассасаси билан Хитойнинг “XINGJIAN RUIYUANQIAO INTERNATIONAL FREIGHT AGENCY CO. LTD” компанияси ўртасида шартнома тузилган.

Ушбу тадбирларнинг амалга оширилиши натижасида шоли етиштирувчи хўжаликлар сертификатланган уруғлик билан таъминланади. Натижада, шоли ҳосилдорлиги ошади. 2021 йил ҳосили учун асосий майдонларга 60 минг гектар ва такрорий майдонларга 51 минг гектар шоли экилиши белгиланган бўлиб, жами 19 минг тонна уруғлик талаб этилади. Жорий йилда 20 фоиз майдонда шолини кўчат усулида етиштириш ҳисобига уруғлик 3,3 баробар иқтисод бўлишига эришилади. Келгусида бу усул тизимли давом эттирилади. Чунки, Ўзбекистонда 1 гектарга ўртача 170 кг. шоли уруғи сарфланса, ушбу кўрсаткич Японияда 30 кг, Хитойда 40 кг. ва Вьетнамда 60 кг. ни ташкил этади.

Янги навлар яратилиб, нав муаллифлари ва оригинаторлари ҳамда авлодли уруғлик етиштирувчиларнинг моддий манфаатдорлиги ортади. 2021 йил якунига қадар ҳудудларда уруғчилик хўжалиklarини ташкил этиш, минтақаларнинг тупроқ-иқлим шароитларига мос уруғчилик ва селекциясини йўлга қўйиш чоралари кўрилади.

Минтақаларнинг тупроқ-иқлим шароитларига мос алмашлаб экиш дастурини тузиш ва уларнинг ҳисобини олиб бориш ҳамда уруғлик етиштирувчи хўжаликларда навбатлаб экиш тизими йўлга қўйилади. Бунда, бир далада 2 йилдан ортиқ шоли етиштирилишига йўл қўймаслик бўйича илмий асосланган алмашлаб экиш тизими жорий қилинади.

Хуллас, мазкур қарор соҳа учун ўз вақтида қабул қилинган муҳим дастурий ҳужжат бўлиб, мамлакатимизда шоличиликни янада ривожлантиришга хизмат қилади.

Зоҳид ЗИЁДУЛЛАЕВ,

Қишлоқ хўжалиги вазирлиги
Ғаллачилик экинлар бошқармаси
бошлиғи, қишлоқ хўжалиги фанлари доктори.

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ МАШИНАЛАРИНИНГ СОЗЛИК ШАРТЛАРИ

Республика туманларидаги “Агротехсервис МТП” МЧЖ, муқобил машина-трактор парклари, пахта-тўқимачилик кластерлари ва илғор фермер хўжалиklarининг устаналарида чопиқ тракторлари, плуглар, ер текислагичлар, минерал ва маҳаллий ўғит сепкичлар, чизел-култиваторлар, чигит экиш сеялкалари ва пахтачилик култиваторининг жорий таъмир ишлари ниҳоясига етди. Таъмирланган машиналарни “Ўзагроинспекция” нинг туманлардаги Техника ҳолати назорати инспекторлари махсус далолатномалар орқали қабул қилиб оладилар. Инспекторлар бундай далолатномаларни машиналарнинг қуйида келтирилган созлиқ шартларини текшириш ва баҳолаш орқали тузадилар. Шу боис механизаторлар ва муҳандис-техник ходимлар таъмирлаш жараёнида бундай шартларни бажарилишини таъминламоқлари керак.

Плугнинг созлиқ шартлари:

– лемехнинг шакли ва ўлчамлари андозага мос келиши келиши лозим. Лемех узунлигининг андозадан 10 мм. гача узун ёки қисқа бўлишига, энининг эса 5 мм. гача фарқ қилишига рухсат этилади. Лемехнинг тиғи ишлайдиган томондан 25-35 градус бурчак остида чархланиб, қалинлиги 1 мм. дан ошмаслиги даркор;

– лемехлар тобланган ва қайтадан қиздирилиб бўшатишган, тобланган қисмининг кенглиги тумшук қисмида лемех энининг учдан икки қисмига барабар, товон қисмида эса 20 мм. бўлиши керак;

– ағдаргичнинг иш сирти тоза ва силлиқ, лемех билан туташадиган пастки қирраси тўғри, шакли эса андозага мос бўлиши керак;

– таъмирланган дала тахтасининг ўлчамлари андозага мос бўлиши керак. Дала тахтасининг эгат деворига қараган юзаси тоза ва силлиқ бўлиши лозим;

– лемех билан ағдаргичнинг бириккан четлари орасидаги тирқиш кенглиги 1 мм. дан ошмаслиги керак;

– лемехнинг ағдаргичга бириккан жойи ағдаргич сиртидан паст бўлмаслиги лозим. Лемехни ағдаргичдан 2 мм. гача кўтарилиб туришига йўл қўйилади;

– ағдаргич ва лемехнинг орқа сирти корпус устунига зич ёпишиб туриши керак. Баъзи жойларда тирқиш кенглиги 3 мм. дан ортиқ бўлса, корпус тагига пўлат листдан ясалган қистирмалар қўйилади. Лемех билан устун орасидаги, шунингдек, ағдаргич билан устун орасидаги тирқиш 3 мм. дан, юқори қисмидаги тирқиш эса 8 мм. дан ортиқ бўлмаслиги керак;

– лемех қиррасининг ағдаргич қиррасидан дала томонга 2 мм. гача, эгат томонга эса 5-10 мм. гача чиқиб туришига йўл қўйилади. Ағдаргичнинг дала томонидаги учи лемехдан чиқиб турмаслиги лозим;

– дала тахтасининг сирти лемехнинг ён сирти билан бир

текисликда ётиши керак. Корпус назорат плитага ўрнатилиб текширилганда, дала тахтасининг ён сирти плита текислигига тик бўлиши керак. Дала тахтасининг товони эгат томонга кўпи билан 5 мм. оғиши мумкин;

– лемех, ағдаргич ва дала тахтасини маҳкамлайдиган болтларнинг қалпоқчаси кўпи билан 1 мм. кириб туриши мумкин. Барча болтларнинг гайкалари остига пружина шайбалар ўрнатишган ва гайкалар охиригача маҳкам бураб қўйилган

бўлиши лозим;

– ағдаргич ва лемехнинг дала чети бир тик текисликда бўлиши керак. Ағдаргичнинг дала томондаги четининг юқориги нуқтаси тикка нисбатан эгат томонга кўпи билан 10 мм. гача оғиши мумкин;

– йиғилган корпусда трапециясимон лемехнинг товони ва дала тахтасининг кейинги учи ёки алмаштириладиган товони бир таянч текисликда туриши керак. Таянч текислик билан лемех товони ва дала тахтасининг учи орасидаги тирқиш 10 мм. гача бўлиши, исканасимон лемехнинг тумшуги эса плита текислигига тегиб туриши лозим. Таянч текислик устида лемех тиғи билан дала тахтасининг учи орасидаги тирқиш 10-15 мм. дан ошмаслиги керак. Лемехнинг тумшуги товондан ёки дала тахтасидан баланд бўлмаслиги керак;

– исканасимон лемехнинг тумшуги дала томонга (ишлаш кенглиги ҳисобига) 2-3 мм. чиқиб туриши керак;

– йиғилган корпусда ағдаргичнинг дала чети устун дала четининг юқори қисмини камида 10 мм. гача қоплаб туриши лозим. Ағдаргичнинг дала чети устуннинг дала четидан эгат томонга чиқиб турмаслиги керак;

– чимқирқар (икки ярусли плугларда юқори ярус корпуси) иш сиртининг шакли андозага мос келиши керак. Андозадан фарқ кўпи билан 5 мм. гача бўлиши мумкин;

– раманинг деталлари 5 мм. дан ортиқ эгилмаган, буралмаган, дарз кетмаган бўлиши керак.

– Маъданли ўғитсочгичнинг созлиқ шартлари:

– рама эгилмаган ва қийшаймаган бў-

лиши лозим;

– тракторга ўрнатиш механизмининг бармоқлари ва тешиклари ейилмаган, дарз кетмаган, шплинт қўйиладиган тешиklar мейёридан катта ҳамда овал шаклида бўлмаслиги керак;

– Карданли вал эгилмаган, тўғри бўлиши даркор. Унинг шлицалари ейилган ҳамда буралиб қолган бўлса, янгисига алмаштирилиши шарт. Машина транспорт ҳолатидан ишчи

ҳолатига туширилганда шлицали валнинг учи втулкадан чиқиб кетмаслиги керак;

– ўғит бункери ҳамда унинг қопқоғида тешик ва ёриқлар бўлмаслиги керак;

– элак тўри тешикларининг ўлчамлари бир хил катталикида бўлиши ва белгиланган ўлчамлардан фарқ қилмаслиги лозим;

– сочиш планкаси ва тўзиткичлар сиртлар бўйлаб қадалмасдан ҳаракатланиши лозим. Уларнинг валлари ва подшипниклари соз ҳолда – вал сирти силлиқ, едирилмаган ҳамда подшипник корпуслари синмаган, соққалари жойида – бўлиши керак;

– кривошип – шатунли механизм равон, унинг таянчи, шатун ва барча шарнирли бирикмалари қадалишларсиз ишласин;

– сочувчи дисклардаги парраклар сони тўлиқ, ишчи юзалари силлиқ бўлиши лозим. Синган дисклар ва парраклар янгиларига алмаштирилсин, эгилган ва қийшайганлари дастохларда тўғирлансин;

– сочилаётган ўғит миқдорининг ўзгаришини кўрсатувчи шкала белгилари аниқ, дастак белгилар олдида маҳкам фиксацияланиши лозим;

– тебрантирувчи вал элементлари соз ҳолатда бўлсин, синганлари ва эгилганлари тузатилсин;

– занжир, зангламаган, звенolari тўлиқ бўлсин;

– конуссимон редукторнинг валлари бир текис айланиши ва шлицалари ейилмаган бўлиши керак. Редуктордан бегона товуш чиққанда у очиб кўрилсин. Шестерняларнинг тишлари синган бўлса, янгиларига алмаштирилсин. Корпусдаги подшипниклар таянчлари едирилиб кетганда редукторни созига алмаштириши шарт;

– редуктордаги мой сатҳи меъёрида бўлиши лозим. Мой сатҳи паст бўлса, қўшимча мой қўйилсин. Фақат сифатли мойдан фойдаланилсин;

– рама тубига, албатта, тиркагич ўрнатилган бўлиши даркор.

Сеялкаларнинг созлик шартлари:

– чигит банкаларида тешикларнинг бўлмаслиги (чигит ерга тўқилмайди);

– банка тубига жойлашган чигиттўзитгич ва узатмалар тишларининг бутунлиги (банкага солинадиган чигитлар бир-бирига ёпишиб қолмайди, деталлар яхши айланади);

– чигит сарфи меъёрини ростлайдиган қопқоқлар дарчаларининг осон очилиб-ёпилиши;

– уруғ ўтказгичларда ёриқлар ва тешикларнинг бўлмаслиги;

– сошникнинг тагидаги пичоғи ўткир, жағлари керилган, сирпангичининг олд томони эса ёй шаклида кўтарилган бўлиши (чигит тушадиган ариқчалар яхши очилади, сирпангич олдида тупроқ тўпланиб қолмайди);

– сошник орқасида жойлашган зичлагич филдиракча, кўмгичлар ва зичлагичларнинг ўз ўқлари атрофида эркин айланиши, юзаларининг текис бўлиши;

– сошник секциясидаги пружиналарнинг созлиги ва тўғри ўрнатилганлиги (пружиналарда зарур таранглик ва унинг миқдорини тўғри танлаш имкониятлари бўлади);

– сеялкадаги барча ростлаш механизмларининг (чигит сарфи меъёри, экиш чуқурлиги, пружиналарнинг таранглиги) созлиги (чигит агроном томонидан белгиланган миқдорда ва чуқурликда экилади).

Култиваторнинг созлик шартлари

– култиватор рамалари эгилмаган ва қийшаймаган тракторга маҳкам қилиб, ер сатҳига нисбатан параллел ҳолда ўрнатилган бўлиши лозим;

– олдинги ва орқа грядиллар устун, тутқич ва қулфлар воситасида рамаларга пухта бириктирилсин, бунда штангалар ерга параллел бўлсин;

– грядиллар втулкалари янгиларига алмаштирилсин, қулфлардаги маҳкамловчи болтларнинг резбалари едирилмаган бўлсин;

– минерал ўғит бункерларида тешиклар ва ёриқлар бўлмасин, ўғит солиш аппаратининг ҳамма қисмлари енгил айлансин, ўғит солиш меъёрини ростловчи механизм соз ҳолда бўлсин;

– пичоқлар ва стрелкасимон панжалар (ғозпанжалар) штангаларга шундай маҳкамлансинки, бунда уларнинг тиғлари узунасига ер сатҳига тегиб турсин, юмшаткич панжалари ва очарларнинг ерга ботиш бурчаги тупроқ шароитига қараб солансин;

– ишчи органларнинг кўтарилиш баландлиги ҳамда ерга ботиш чуқурлиги грядил поводокларидаги пружиналарнинг фигурали кулфидаги ҳалқаларини суриш билан ростлансин;

– трактор филдираклари ва грядиллар ҳимоя кожухлари билан жиҳозлансин;

– ишчи органлар завод шароитида тайёрланган ва сойкларга пухта маҳкамланган бўлсин;

– ҳар бир култиватор учун 8 та пичоқ (4 та ўнг, 4 та чап кесувчи), 5 та стрелкасимон панжа (ғозпанжа), 5 юмшаткич пичоқлар очар, 28 та ККО типидagi юмшаткич, 8 та дискасимон юмшаткич (4 та ўнг, 4 та чап кесувчи), 8 та такомиллашган ротацион юлдузча олдиндан тайёрлаб қўйилсин (улардан ғўза қатор ораларига ишлов беришининг аниқ технологик операциясига қараб фойдаланилади);

– пичоқлар ва панжаларнинг қирқиш қирралари ўткир, қийшаймаган ва кертисиз бўлсин;

– култиватор чанг ва ифлосликлардан ювиб тозалансин, яхшилаб қуритилсин ва сифатли қилиб бўялсин.

Шундай қилиб, қишлоқ хўжалиги машиналарини таъмирлаш ва қабул қилишда созлик шартларига амал қилинса, улар агротехник мавсумлар давомида бузилмасдан ишлайди, юқори иш унуми ва пахта ҳосилдорлигига эришилади.

Муҳаммаджон ТОШБОЛТАЕВ,
т.ф.д., профессор, ҚХМИТИ,
Қодир ИСМОИЛОВ,

Қишлоқ хўжалиги вазирлигининг бошқарма бошлиғи.

ЛАЛМИКОР МАЙДОНЛАРДА КУЗГИ БОШОҚЛИ ДОН ЭКИНЛАРИНИ ЎСИШ ЖОЙИДА ТЕКШИРИШ УСУЛИ

Октябрь ёки ноябрь ойларида ёгингарчилик миқдорининг етарли бўлмаслиги, ҳавонинг совиб кетиши ёки тупроқдаги паст ҳарорат таъсирида майсалар зарарланиб, сийракланиш ҳоллари юз бериши мумкин.

Кузги дон экинлари кўпинча ривожланишнинг дастлабки даврида ер устки қисмида ўсимликнинг ўсув органлари ҳали ривожланмаган пайтда, яъни майсалашдан олдинги даврда сийраклашади. Бу ҳол ўсимликнинг ҳолатига тўғри баҳо беришни қийинлаштиради ва унинг сийраклиги баҳорда маълум бўлади.

Лалмикор ерларнинг тупроқ-иклим шароитида юқорида кўрсатиб ўтилган омилларнинг ҳар қайсиси кузги экинларга бирмунча зарар етказиши мумкин. Лекин, куз, қиш ва эрта баҳорнинг турли вақтларида юз бериши мумкин бўлган ноқулай омиллар мунтазам равишда ёки кетма-кет таъсир қилганда ўсимлик қаттиқ зарарланади. Бу ҳол кузги экинлар ҳолатини экилгандан то кўклагичи жадал ўсув даври келгунга қадар мунтазам равишда кузатиб боришни тақозо қилади. Кузатиш ишлари ўсимликнинг ҳолати тўғрисида ўз вақтида тўлиқ маълумот олишни ва ундан баҳорда фойдаланишни таъминлаши лозим.

Дон ва дуккакли экинлар илмий-тадқиқот институти Ғаллаорол илмий-тажриба станциясида республиканинг лалмикор ерлари шароитида мослаштирилган кузги бошоқли дон экинлари ҳолатини аниқлаш методлари ишлаб чиқилган. Бу методлардан бири, кузги бошоқли дон экинларининг ҳолатига ўз жойида – далада баҳо берадиган метод.

Экинларни ўсиш жойида текшириш методи. Бу иш эрта баҳорда тупроқдаги музи эриб, кунлар исиси биланоқ амалга оширилади. Текшириш ишлари об-ҳаво шароитларига қараб, лалмикор ерлардаги текислик ва адирлик минтақаларида январь-февраль ойларида ўтказилади. Кўклагичи совуқ чўзилган йилларда тупроқдаги уруғни текшириш муддати бирмунча кечиктирилади. Бундай ҳолларда шуни эътиборга олиш керакки, экинларнинг сийракланиши қанчалик барвақт аниқланиб, қайта экиш тадбирлари барвақт амалга оширилса, натижа шунчалик самарали бўлади.

Экинларнинг ҳолатини агроном бошчилигидаги махсус комиссия текшириб чиқади. Текшириш натижалари тегишли шаклдаги далолатнома билан расмийлаштирилади.

Барча кузги экинлар кўклагичи текширишидан ўтиши лозим. Бундан асосий мақсад, экинларнинг сийраклигини аниқлаш ҳамда ўсимликларнинг нормал даражадаги қалинлигига эришмоқ учун тегишли агротехник тадбирларни кўришдир. Назорат синаш асосида ўсимликнинг ҳаётчанлиги тўғрисидаги маълумотларга эга бўлиниб, биринчи навбатда, қишки ноқулай шароитлар натижасида сийракланиш юз бериши мумкин бўлган экин майдонлари текширилади.

Майсаланган экинларнинг ҳолатини текширишда ўсимликнинг ривожланиш даври кўрсатилади, унинг 1 м² майдондаги ўртача қалинлиги аниқланади. Бунинг учун даланинг диагонали бўйлаб (у бурчагидан бу бурчагига қараб) бир хил масофада 0,25 м² кенгликда 24 дона ром қоплагичи ўрнатилади. Қоплагичларнинг 12 таси – биринчи диагональ бўйлаб ва 12 таси – иккинчи диагональ бўйлаб жойлаштирилади. Ҳар бир қоплагичдаги кўкариб турган майсалар саналиб, дафтарга ёзиб қўйилади. 1 м² майдондаги ўсимликнинг ўртача қалинлигини аниқлаш учун 24 та ром қоплагичдаги майсаларнинг умумий сони 6 га тақсимланади.

Тўқ яшил ёки қисман яшил рангдаги ўсимлик майсалари кўкарувчан ҳисобланади. Тупроқ бети музлаши натижасида майсалар сарғайиб қолади. Лекин бундай ўсимликларнинг ерости қисми соғлом бўлиб ўз ҳаётчанлигини тиклай олади ва барҳаёт (кўкарувчан) ҳисобланади.

Агарда майсаларнинг ерости қисмини кўздан кечириш лозим бўлса, уруғ экилган тупроқ пичоқ ёки куракча билан ковлаб текшириб кўрилади.

Майсаламаган экин майдонлари, аввало, уруғнинг ниш уриш даражасига қараб аниқланади. Бунинг учун сеялка сошнингининг изи бўйлаб бир неча жойдан уруғлик кўчириб олинади ва сербар пичоқ билан ёриб кўрилади. Агар уруғ ниш урмаган ёки нишлар 20 мм. дан ошмаган бўлса, бундай уруғлар ўсимликнинг дала ҳаётчанлигини

аниқлаш мақсадида ажратиб олинади.

Экин майдонининг ҳар хил жойларидан 30х30 см. кенгликда 11 та намуна тупроғи олиб текширилади. Намуна олишда тунука ромлардан фойдаланилади. Ромдаги тупроқ уруғ билан бирга 10 см. чуқурликдан куракчада кўчириб олиниб, қоғоз халтачага солинади. Намуна тупроғи солинган халтачага тегишли ёрлик ёзилиб, ўстириш жойига юборилади. Текшириш хонасида тупроқ махсус майда кўзли ғалвирда эланиб, уруғлар ажратиб олинади. Ниш урган уруғларнинг шамоллаб, бузилмай қолмаслиги ва ҳаётчанлиги пасаймаслиги учун яшиқлар олдиндан ҳозирлаб қўйилиши, уруғлар ажратиб олиниши биланоқ ўстириш яшигига жойлаштирилиши лозим.

Ниш урган уруғларни 3-4 см. қалинликдаги нам тупроққа кўмилиб, 10 кун ўстирилади. Кўкариб чиққан нишлар сони 1 м² жойдаги майсаларнинг кутилган қалинлигини кўрсатади.

Серниш экинларнинг ҳаётчанлиги бевосита далада таҳлил қилиш йўли билан аниқланади. Бунинг учун экин майдонининг турли жойларидан 30х30х10 см. ҳажмли ниш урган 11 та намуна тупроғи олинади.

Намуна тупроғидаги ажратиб олинган ниш урган уруғлар куйидаги уч фракция (қисм) га ажратилади:

– Колеоптилеси бутун нишлар ва ер бетига кўкариб чиққан майсалар;

– Колеоптилесидан чинбарги найча шаклида буралиб чиққан нишлар;

– Колеоптилеси ёнидан ёрилган ва ундан бир ёки бир неча барг ёзиб чиққан нишлар, шуниингдек, қовжираб қуриб қолган нишлар.

Биринчи ва иккинчи фракцияга ўтказиладиган нишлар ҳаётчан ҳисобланади. Уларнинг умумий сони 1 м² жойдаги майсаларнинг кутилган қалинлигини кўрсатади.

Бекмурод ХАЙДАРОВ,

қ./х.ф.ф.д., к.и.х.,

Турсункул МАМАТҚУЛОВ,

қ./х.ф.н., к.и.х.,

Алишер МУРАТКАСИМОВ,

қ./х.ф.ф.д., к.и.х.,

Икром МАМАТҚУЛОВ,

мустақил тадқиқотчи,

ДДЭТИ Ғаллаорол ИТС.

СУВТЕЖОВЧИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ЎРНАТИШ БЎЙИЧА ШАРТНОМАЛАР ТУЗИЛДИ

Жорий йилда Самарқанд вилоятида 24 минг 118 гектар майдонда сув тежовчи технологияларни жорий этиш режалаштирилган. Жумладан, 20 минг 162 гектар майдонда томчилатиб суғориш, 100 гектар майдонда ёмғирлатиб суғориш технологияларини ўрнатиш, 2 минг 960 гектар майдонда эгилувчан қувурлар ёрдамида суғориш, шунингдек, 9 минг 800 гектар майдонни лазер ускунаси ёрдамида текислаш мўлжалланган.

Айни кунларда сув хўжалиги ташкилотлари томонидан сувни тежовчи технологиялар жорий этиладиган майдонларни янада кенгайтириш бўйича амалий ишлар олиб борилиб, 20 минг 212 гектар майдонда ана шундай технологияларни ўрнатиш юзасидан пудратчи ташкилотлар билан кластер ва фермер хўжаликлари ўртасида шартномалар тузилиб, қурилиш ишлари бошлаб юборилган.

2021 йил 12 январь куни Самарқанд шаҳридаги "SAG" масъулияти чекланган жамиятида қурувчи ташкилотлар ҳамда ташаббускор кластер ва фермер хўжаликлари раҳбарлари иштирокида сувтежовчи технологияларни жорий этишни кенгайтиришга бағишланган кўргазмали амалий семинар ўтказилди. Унда Сув хўжалиги вазири Ш.Ҳамроев сўзга чиқиб, Президентимиз Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисиغا Мурожаатномасида 2021 йилда республикамызда сувни тежайдиган технологиялар жорий этиладиган ер майдонларини 5 баробарга кўпайтириш ва 430 минг гектарга етказиш, сувни тежаш ҳисобидан 90 минг гектар янги ерларни ўзлаштириш вазифаси-

ни кўйганлигини, бунинг ижросини таъминлаш учун тизимдаги барча ходимлар ва мутахассислар бир ёқадан бош чиқариб, астойдил ҳаракат қилишлари зарурлигини таъкидлади.

Семинарда сув тежовчи технологияларнинг афзалликлари, ушбу технологияларни жорий этганларга давлат томонидан субсидия беришнинг янги тартиби тушунтирилди. Кластер ташкилоти ва фермер хўжаликлари вакилларида технологияларни ўрнатиш учун кредит олиш, лойиҳалаш, қурилиш ва монтаж қилиш бўйича тушган саволларга мутахассислар жавоб қайтардилар.

Зарафшон ИТХБ матбуот хизмати.

PRESS CENTER SAMARQAND VILOYATI MATBUOT MARKAZI PRESS-CENTR

2020 йилда «Ўзагроинспекция»нинг Самарқанд вилояти бошқармаси томонидан 5513 та назорат тадбири қарийб 5200 та мониторинг ташкил этилди. 444 ҳолатда (56,42 гектар) ерларни ўзбошимчалик билан қишлоқ хўжалик муомаласидан чиқарилиши оқибатида давлатга 10 миллиард 174 миллион сўмлик зарар етказилган ва иш бўйича тўпланган материаллар судларга тақдим этилган.

Бу маълумотлар вилоят Матбуот уйида «Ўзагроинспекция»нинг вилоят бошқармаси томонидан 2020 йилда бажарилган ишлар ва 2021 йилга белгиланган режаларга бағишланган матбуот анжуманида билдирилди.

- Ўтган йили вилоятимизда қишлоқ хўжалик маҳсулотларидан мўл ҳосил етиш-

тирилган бўлса-да соҳада бирмунча камчиликларга ҳам йўл қўйилди, - дейди бошқарма бошлигининг биринчи ўринбосари Жамолiddин Каримов. - Жумладан, четдан келтирилган картошка уруғлигининг қутилган натижа бермаганлиги, фермер хўжаликлари зарар кўрганлик ҳолатлари ўрганилмоқда. Бу каби ҳолатларни олдини олиш учун, аввало, маҳаллий

уруғчилик базасини такомиллаштириш, қолаверса, четдан келтирилаётган уруғнинг назоратини кучайтириш тадбирлари амалга оширилади. Бундан ташқари, Булунғур туманида картошканинг супер элита ва элита авлодларини етиштирадиган фермер хўжалиklarини ихтисослаштирилиши бўйича назорат ўрнатилади. 88 минг 337 гектар майдонга экиладиган асосий ва такрорий экин майдонларидаги полиз-сабзавот уруғлари

экинларининг сифати, навдорлиги устидан назорат олиб борилади.

Афсуски, матбуот анжуманида кўплай саволлар очик қолди. Ахир фақат ерни ноқонуний ўзлаштирганларни жавобгарликка тортиш, етиштирилган ҳосилни ҳисоб-китоб қилиш билан чекланмасдан фермер, деҳқон хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалик субъектларига маҳсулот етиштиришда амалий ёрдам бериш ҳам агроинспекциянинг вазифасига киради. Ўйлаймизки, кейинги ҳисоботларда аграр

тизимда самардорлик ва ҳосилдорликни ошириш, минерал ўғитлар таъминоти, фермер манфаатини таъминлаш, самарасиз ва рентабеллиги паст хўжаликларни

аниқлаш ва фаолиятини яхшилаш вазифалари ҳам эътибордан четда қолмайди.

Ўқтам ХУДОЙБЕРДИЕВ.

ЧЕТДАН КЕЛТИРИЛАЁТГАН КАРТОШКА ВА САБЗАВОТ УРУҒЛИКЛАРИНИНГ НАЗОРАТИ КУЧАЙТИРИЛАДИ

ЁШЛАРГА ЭЪТИБОР – КЕЛАЖАККА ЭЪТИБОР

2021 йил мамлакатимизда “Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили”, деб эълон қилиниши янги ғояларни белгилаб, янгича йўналишлар асосида иш олиб бориш учун дастуруламал бўлди, десак муболаға бўлмайди. Маълумки, ҳар бир йил Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан ўзига хос ном билан аталиб келинмоқда.

2020 йил – “Илм маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили” ҳар йилгидан кўра ҳаётимизда яхши ва ёмон кунларга бой бўлди. Кўпгина корхона ва ташкилотлар янги йўналишда ишлашга ўтаётган бир пайтда бутун дунё аҳолисини қийнаган пандемия баҳор ойларидан бошлаб Ўзбекистон аҳолиси ҳам анча оғир муаммолар келтириб чиқарди. Мамлакатимиз раҳбарининг ҳар бир хонадон, ҳар бир оила шароитини яхшилаш йўлида олиб борган ишлари, жумладан, бемор бўлган аҳоли қатламига моддий ва маънавий ёрдам уюштирилиши, ҳар бир вилоятда коронавирус пандемияси билан касалланган беморлар ва улардаги асоратларни даволовчи масканларнинг тезликда қуриб ишга туширилиши оқибатида республикамиз ҳудудида бу касалликнинг қисман олди олинди. Яна энг эътиборлиси, бошқа мамлакатларда оғир аҳволда қолган, бемор бўлган Ўзбекистон аҳолиси учун чартер рейслар ташкил қилиниб, улар тўғридан-тўғри касалхоналарга ётқизилиб, даволаниб, ўз уйларига, фарзандлари ёнига кузатиб қўйилди.

Аҳолининг 70-80 фоизи карантин жорий қилинган даврларда ишсиз қолди. Уларга, барча қийинчиликка учраганларга, беморларга моддий ёрдамлар бериб борилди. Темир дафтар, аёллар дафтари шакллантирилди. Ота-оналар бу каби имкониятлардан фойдаланиб, уйда болалар ва оила ҳаётида яшадилар. Қатор ташкилот ва компаниялар, аҳолининг бадавлат қатламлари, фермер хўжаликлари, инвесторлар мамлакатимиз аҳолисининг бу қийинчиликлардан чиқишлари учун бор имкониятларини ишга солиб, саховат ёрдамларини

бердилар.

Йил давомида содир бўлган яна бир фожиа давлатимизга озмунча ташвиш келтирмади. Бу Сирдарё вилоятида бўлиб ўтган Сардоба сув омбори воқеалари. Унда қанчадан-қанча сув остида қолган хонадонлар эгаларига беғараз ёрдам берилди, шу билан бир қаторда, уйсиз қолган кўп сонли аҳолига иморатлар қуриб, барча жиҳозлар билан таъминлаб берилди. Бу билан янги Сирдарё янги жамол очди.

Юқоридаги каби ғамхўрликлар халқимизнинг пандемияни ва табиат қийинчиликларини енгиб ўтишларида асқотди. Бироқ, шунча ҳаракатларга қарамасдан халқимиз орасида йўқотишлар ҳам бўлди. Айрим хонадонлардаги бу йўқотишларнинг излари одамлар кўнглида ғамгинлик уйғотди. Аммо шифокорларимиз, миллий мудофаа қисмлари, соғломлаштириш ташкилотлари, айниқса, муҳтарам Президентимиз ҳар бир кунни тунга улаб, аҳоли учун қайғуриб, ташқи ва ички имкониятлардан етарлича фойдаландилар. Кўринмас ёв билан кураш ҳар биримизнинг вазифамизга айланди.

Йил охирига бориб, пандемиядан чиққан аҳоли руҳиятини тиклаш илинжида санъаткорлар, олимлар, институт ва университетлар ўқитувчилари, ёзувчи ва шоирлар бирлаштирилиб, 9 ноябрдан 24 ноябргача барча маҳаллаларда “Янги Ўзбекистон – янгича дунёқараш” шиори остида ўтказилган тарғибот тadbирлари янги ижодкорларни ҳам кашф этди, халққа кўтаринки кайфият бағишлади. Кўрғаз-мали, жонли тарғибот ишлари аҳоли томонидан илиқ кутиб олинди, байрам каби нишонланди.

Хоразм вилоятининг Шовот туманида олиб борилган тарғибот ишларида илк кундан охири кунларигача иштирок этарканман, мен ҳам ўз ижод намуналаримни ўқиб, элдошларим олқишига сазовор бўлдим. Ватаннинг кадр-қимматини улуғлаш, бугунги ёшларимизнинг ютуқларини ота-оналарга, маҳалладошларига кўрсатиб бериш, элдошлар, яқин инсонларнинг бир-бирларига нисбатан меҳр-оқибатини ошириш, мамнунлик, ғурур туйғуларини уйғотишда тарғиботчилар ўзига хос нотиклик, элсеварлик, ижодкорлик тамойилларини намойиш қилдилар. Ватанни, тинчликни, бахту саодатни, шукроналикни тараннум этувчи қуй-қўшиқлар халқ қалбига эзгулик оҳанглари сингдирди.

2021 йилни қутлуғ ниятлар билан қарши олган халқимизни қўллаб-қувватлаш мақсадида йил бошидан оқ республикамиз аҳолиси учун янги ислохотларда белгиланган мақсадлар аниқ режалар асосида шарҳлаб берилди. Жумладан, электр энергияси тўловларини ўз вақтида ва тўлиқ ундиришни таъминлаш ишлари тизимли йўлга қўйилади. ОТМларга кириш тест синовлари мазмуни мактаб дастурларига мослаштирилади. Олис ҳудудлардан ишлашга келган мутахассисларга бошланғич ёрдам пули ва ҳар ойлик компенсация берилади, мактабларда ижодий-маданий масалалар бўйича тарғиботчи лавозими жорий этилади. Ҳар йили туманлар (шаҳарлар) ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри кесимида умумтаълим муассасаларининг рейтингини тузилади. Тиббиёт ходимлари бир марталик пул мукофоти билан рағбатлантирилади, Аҳоли пунктлари бош режалари-

нинг жамоат экспертизасини амалга ошириш механизми жорий этилади, давлат органлари ва ташкилотлари томонидан ижтимоий хизматлар ва ёрдам тақдим этишда фуқаролардан талаб этилиши йўл қўйилмайдиган ҳужжатлар ва маълумотлар рўйхати тузилади. Академик лицейларда ўр-нак кўрсатган педагог ва ходимларга лавозим маошларининг 100 фоизига-ча миқдорда ҳар ойлик устамалар тўланади. Шифокорлар учун ҳар беш йилда малака тоифасини олиш бўйича мажбурий аттестациядан ўтиш тартиби жорий этилади. Шунингдек, ихтисослаштирилган мактабларнинг кимё ва биология фанлари ўқитувчиларига уларнинг билимидан келиб чиқиб устама ҳақи миқдори 50 фоиз-гача оширилади. Суд мажлислари иш

бўйича тарафларнинг илтимосномаси ва раислик қилувчининг розилиги билан аудиоёзувдан фойдаланган ҳолда қайд этиб борилади. Кам таъминланган оила аъзоларига вақтинчалик ишлаш учун хорижга чиқаётганда микроқарзлар бериш тартиби жорий қилинади. Барча аукцион савдолар натижалари QR кодни қўллаш орқали расмийлаштирилади, ихтисослаштирилган таълим муассасалари раҳбарларига меҳнатнинг алоҳида шартлари учун устама тўланади.

Давлатимиз раҳбари ўзининг мамлакат парламентиغا йўллаган Мурожаатномасида ҳам ушбу масалаларга алоҳида эътибор қаратган эди.

Юқорида ҳавола қилинган рўйхатдан ҳам кўриниб турибдики, янги йилни аҳоли, меҳнаткаш қатлам учун

қатор имкон ва имтиёзлар асосида бошладик.

Мамлакатимиз тараққиёти, ривожланиши учун қадам ташлаётган ҳар бир элдошимиз белгиланган вазифаларнинг амалга оширилишидан янги-ча ҳаёт бошланаётганига амин бўлиб, ишда, меҳнатда, ижодда янги куч ва илҳом билан ҳаракат қилади. Менинг ҳаётим, менинг имконим Ватаним ривожи учун бахшида бўлсин, деган инсон воқеликларни тўла таҳлил қилиб, янги дунёқараш асосида иш олиб боради. Бу – Ватанда яшаш бахти ҳам ана шу мақсадларда шаклланади.

Шуқуржон ЖАББАРОВА,
Ўзбекистон Ёзувчилар
юшмаси аъзоси,
ўз мухбиримиз.

Бугунги кунда аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш дунё мамлакатлари учун энг долзарб масалага айланмоқда. Шу мақсадда юртимизда ҳам қишлоқ хўжалиги соҳасида тизимли ислохотларни амалга ошириш ва бозор иқтисодиёти талаблари асосида тадбиркорлик билан иш юритиш талаб этилади. Йилдан-йилга миришкорларимиз томонидан мавжуд суғориладиган ерлардан самарали фойдаланиш, бир мавсумда бир даладан икки-уч марта ҳосил етиштириб, кўпроқ даромад олиш, озиқ-овқат сероблигини таъминлаш чоралари амалга ошириб борилмоқда. Шу боис, жойларда мавжуд имкониятлардан оқилона фойдаланган ҳолда аҳолини сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш ва маҳсулот экспортини ривожлантириш ишларига катта эътибор қаратилмоқда.

Самарқанд вилоятининг Булунғур туманида ҳам ҳар бир ҳудуд тупроқ-иқлим шароитига асосланиб экинлар етиштириш ихтисослашуви йўлга қўйилган. Шу жиҳатдан, сабзавот ва полиз экинлари етиштириш борасида туман вилоятда етакчи ўринда.

– Туманимизда 54 минг 297 гектар қишлоқ хўжалигига ихтисослашган ерлар мавжуд бўлиб, ўтган 2020 йилда ана шу экин ерларимиздан 26 тонна мева, 39 минг тонна узум, 160 минг тонна сабзавот етиштирдик, – дейди туман ҳокими ўринбосари Улуғбек Алиев.

– Бугун бизда деҳқон-фермерларимиз томонидан етиштирилган маҳсулотни сотиш учун харидор қидиришга ҳожат йўқ. Чунки уларнинг маҳсуло-

СИФАТЛИ, АРЗОН МАҲСУЛОТЛАР – ФАРОВОНЛИК МАНБАИ

тига туманимизнинг ўзида фаолият юритаётган экспортёр корхоналар ва “Томорқа хизмати” МЧЖлар, қолаверса, кўплаб корхона-ташкilotлар, савдо мажмуалари ҳам талабгор бўл-

моқда. Қолаверса, маҳсулотларимиз, аввало, аҳолининг ички истеъмоли ва вилоятимиз аҳлига қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ярмаркалари орқали чиқарилиб борилмоқда.

Албатта, юқори ҳосилдорликка эришишда, даромаднинг ошишида ҳам бир туман деҳқонларидан соҳанинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва қилинган самарали меҳнат муҳим аҳамият касб этади.

Шуни яхши англаган тумандаги соҳа фидойилари киш мавсумида ҳам бир зум тингани йўқ. Улар бугун экин далагарининг мўлқўллигини таъминлаш йўлида тупроқ унумдорлигини муттасил ошириш, органик моддалар билан бойитиш, унинг хоссаларини яхшилаб, биологик жараённи кучайтириш чора-тадбирлари билан банд. Бу каби амалий ишлар эса юқори ҳосил манбаи бўлиши баробарида, аҳолининг моддий неъматларга бўлган эҳтиёжини қондиради, нарх-навонинг арзонлашувини кафолатлайди. Зеро, бугунги пандемия даврида бу олдимиздаги энг муҳим ва долзарб масаладир.

Шуҳрат НОРМУРОДОВ,
ўз мухбиримиз.

Суратда: чапдан Булунғур тумани ҳокими ўринбосари **Улуғбек Алиев,** туман қишлоқ хўжалиги бўлими бошлиғи **Дилшод Сулаймонов.**

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ МАҲСУЛОТЛАРИ ЕТИШТИРУВЧИЛАРНИ АДОЛАТЛИ СОЛИҚҚА ТОРТИШНИНГ ЯНГИ МЕЪЁРЛАРИ

Ўзбекистонда ер умуммиллий бойлик бўлиб, халқимизнинг ҳаёти, фаолияти ва фаровонлиги асоси, энг муҳим табиий ресурс ҳисобланади ва шу сабабдан ерлардан оқилона, самарали ва белгиланган мақсадларда фойдаланишни таъминлаш, ерларни муҳофаза қилиш, ер ва унга боғлиқ ресурсларнинг аниқ ҳисобини юритиш, қишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштириш ҳамда ер назоратини амалга ошириш давлатнинг муҳим вазифаси ҳисобланади.

Бозор иқтисодиёти шароитида ерларни тасарруф этиш жараёнида дифференциал рентани ҳисобга олиш ва унинг асосида ер солиғи солиш механизмларини ишлаб чиқиш учун ерлардан аниқ талаб ва шароитларга жавоб берувчи пуллик ҳақ тўлаш асосида фойдаланиш тизими талаб қилинади.

Чунки бунда биринчидан, ер ресурсларидан оқилона фойдаланишни рағбатлантириш, иккинчидан, қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларининг кенгайтирилган тақрор ишлаб чиқариши учун нисбатан тенг имкониятларни таъминлаш, учинчидан, табиий ҳолати бузилган ерларни қайта тиклаш учун шароитлар яратиш ҳамда тупроқ унумдорлигини ошириш имкониятлари юзга чиқади.

Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 30 декабрдаги “2021 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни билан амалдаги солиқ қонунчилигига киритилган ўзгартириш ва қўшимчаларда айнан ер ва сув ресурсларидан самарали фойдаланишни рағбатлантириш чоралари белгиланди.

Унга мувофиқ, жорий 2021 йилда барча юридик ва жисмоний шахслар учун ер солиғини ҳисоблаш ва тўлаш тартиби, шунингдек, қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар бўйича қишлоқ хўжалиги экинзорларининг норматив қийматига нисбатан белгиланган 0,95 фоиз солиқ ставкаси белгиланди.

Ўз навбатида, мева-сабзавотчилик қишлоқ хўжалиги корхоналари учун мева-сабзавот маҳсулотлари эгаллари ерлар бўйича, шунингдек, деҳқон хўжаликлари учун солиқни суғориладиган ва суғорилмайдиган қишлоқ хўжалиги ерлари учун ер солиғининг базавий ставкаси ва ер участкасининг сифат характеристикаси (балл-бонитети)ни ҳисобга оладиган тузатиш коэффициентларидан келиб чиқиб ҳисоблаш тартиби бекор қилинди. Ушбу тоифадаги солиқ тўловчилар қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар учун белгилангани каби солиқни қишлоқ хўжалиги экинзорларининг норматив қийматидан келиб чиқиб 0,95 фоиз ставкада тўлашга ўтказилди.

Эндиликда, солиқ органлари деҳқон хўжалигини юритиш учун берилган қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар учун ер участкасининг жойлашган жойи бўйича қишлоқ хўжалиги экинзорларининг норматив қийматини аниқловчи органлар маълумотида асосан солиқ солинмайдиган қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларни чегирган ҳолда ер солиғи ҳисоблайди.

Ўз навбатида, жорий йилдан бошлаб Солиқ кодексига юридик ва жисмоний шахслар учун қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун ҳудудлар кесимида (мутлақ микдорда) базавий солиқ ставкаси белгиланди. Бунда, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари

Кенгашлари Солиқ кодекси билан белгиланмаган солиқ ставкалари асосида (юридик ва жисмоний шахсларнинг) қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун туман ва шаҳарлар кесимида, уларнинг иқтисодий ривожланишига қараб ер солиғи ставкасига 0,5 дан 2,0 гача камайтирувчи ва оширувчи коэффициентларни қўллаган ҳолда ер солиғи ставкаларини белгилаш ҳуқуқи берилди.

Қайд этиш лозимки, жорий йилдан ер солиғининг амалдаги ставкалари 1,15 бараварга индексация қилинганини инобатга олиб, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари кейинги йил учун белгиланган маҳаллий бюджет прогнози доирасидан келиб чиққан ҳолда, оширувчи ва камайтирувчи коэффициент қўллаш, маҳаллий бюджет даромадларини ошириш мақсадида фақатгина оширувчи коэффициентларни қўлламаслик ҳамда ушбу тартибга босқичма-босқич ўтиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Масалан: 2020 йилда 1 гектар ерга Самарқанд тумани, Пахтачи туманига 17,2 млн.сўм ва бошқа туманларга ҳам бир хил ставка белгиланган (Самарқанд шаҳри 28,7 млн.сўм) бўлиб 2021 йилдан бошлаб Самарқанд вилояти қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланмаган ерларнинг 1 гектари учун Солиқ кодекси билан 33 млн.сўм этиб белгиланди (илова қилинади). Ушбу базавий солиқ ставкасига вилоят халқ депутатлари Кенгаши Пахтачи туманига марказдан узоқлиги ва иқтисодий ривожланганлигини инобатга олиб, камайтирувчи 0,5 коэффициент қўллаган ҳолда 16,5 млн.сўм, Самарқанд туманига ижтимоийиқтисодий ривожланганлигидан келиб чиқиб 0,8 коэффициент қўллаган ҳолда 26,4 млн.сўм этиб белгилаши мумкин.

Ўз навбатида, туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашлари Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва вилоятлар халқ депутатлари Кенгашлари томонидан белгиланган, Тошкент шаҳри бўйича эса – Солиқ кодексига белгиланган ер солиғи ставкаларига қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар учун, уларнинг ҳудудларида жойлашган даҳа, мавзе, маҳалла, кўча кесимида 0,7 дан 3,0 гача камайтирувчи ва оширувчи коэффициентларни киритиш ҳуқуқига эга.

Бунда, белгиланган ер солиғи ставкасига туман депутатлар Кенгашлари томонидан солиқ юкини кескин ошишининг олдини олиш мақсадида 0,7 дан 1,3 гача камайтирувчи ва оширувчи коэффициентини биринчи йилларда қўллаш мақсадга мувофиқ. Президентимизнинг “Ер ресурслари ва давлат мулки объектларидан фойдаланиш самарадорлигини янада ошириш чоратадбирлари тўғрисида”ги фармонидан келиб чиқиб, алоҳида жойлар ва республиканинг туристик зоналаридаги алоҳида ер участкалари, шу жумладан, жисмоний шахслар фойдаланишида бўлган 1 гектардан ортиқ ер участкаларига нисбатан 3,0 гача оширувчи коэффициент қўлланилиши мумкин.

Масалан, вилоят халқ депутатлари Кенгашлари томонидан Пахтачи туманига камайтирувчи 0,5 коэффициент қўллаган ҳолда белгиланган 16,5 млн.сўм солиқ ставкасига туман халқ депутатлари Кенгашлари туманда жойлашган “Оқ тепа” МФЙни янада қўллаб-қувватлаш ва ҳудудда тадбиркорликни ривожлантириш мақсадида камайтирувчи 0,9 коэффициент қўллаш орқали ер солиғи ставкасини 14,8 млн.сўм белгилаши мумкин. Шунингдек, Самарқанд туман халқ депутатлари Кенгашлари, вилоят халқ депутатлари Кенгашлари томонидан белгиланган ставкага (0,8 коэффициент қўллаган ҳолда, 26,4 млн.сўм белгиланган бўлса) туманда жойлашган саноати ривожланганлигини

инобатга олиб “Гулбод” МФЙга оширувчи 1,1 коэффициент қўллаган ҳолда солиқ ставкасини 1 гектар учун 29 млн.сўм этиб белгилаши мумкин.

Жорий йилдан бошлаб, Солиқ кодексининг 429-моддасида назарда тутилган алоҳида объектлар эгаллаган ер участкаларига нисбатан юридик шахслар учун солиқ ставкасининг камайтирувчи коэффициенти 0,1 дан 0,25 га ошириш йўли билан камайтирувчи солиқ ставкасини босқичма-босқич базавий ставкага етказиш кўзда тутилди. Ер солиғи ставкаларига камайтирувчи коэффициент 2020 йил 1 январдан бошлаб аввал солиқ имтиёзлари берилган объектларга нисбатан жорий этилган.

Солиқ кодексига юридик шахслар бўйича қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланмаган ерлари учун базавий солиқ ставкаси республика ҳудудлари кесимида 1 гектар учун мутлақ миқдори куйидагича белгиланди:

Республика ҳудудлари	1 гектар учун базавий солиқ ставкаси, млн. сўмда
Тошкент шаҳри:	
1 зона	208,2
2 зона	166,5
3 зона	124,9
4 зона	83,3
5 зона	41,6
Қорақалпоғистон Республикаси	26,2
Андижон вилояти	33,0
Бухоро вилояти	26,7
Жиззах вилояти	26,7
Қашқадарё вилояти	26,7
Навоий вилояти	26,7
Наманган вилояти	33,0
Самарқанд вилояти	33,0
Сурхондарё вилояти	23,5
Сирдарё вилояти	20,8
Тошкент вилояти	27,6
Фарғона вилояти	26,7
Хоразм вилояти	26,7

Маълумки, амалдаги қонунчиликка мувофиқ, сувни тежайдиган сўғориш технологияларни жорий этиш бўйича берилган солиқ имтиёзларидан 2021 йилнинг 1 январигача фақатгина томчилатиб сўғориш тизимидан фойдаланаётган солиқ тўловчилар фойдаланиши мумкин эди. Эндиликда мазкур имтиёз бошқа турдаги сувни тежайдиган сўғориш технологияларни киритувчилар ҳисобига кенгайтирилди.

Яъни, 2021 йилнинг 1 январидан бошлаб бошқа турдаги сувни тежайдиган сўғориш (ёмғирлатиб, дискрет ва бошқа (шу жумладан томчилатиб) технологияларини жорий этилган ерлар—сувни тежайдиган сўғориш технологиялари жорий этилган ойнаинг бошидан эътиборан беш йил муддатга ер солиғини тўлашдан озод этилди. Ушбу имтиёз сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли органнинг хулосаси асосида берилади.

Қонунчиликда оширилган солиқ ставкаларини белгилаш орқали таъсир кўрсатиш чоралари назарда тутилиши мумкин бўлган ва солиқ имтиёзлари татбиқ этилмайдиган объектлар жумласига самарали фойдаланилмаётган, балиқ кўпайтириш (етиштириш) учун мўлжалланган сунъий сув ҳавзаларини киритиш билан ер участкалари рўйхати кенгайтирилди. Демак, бундай ер участкаларига ер солиғи бўйича солиқ имтиёзлари қўлланилмайди.

Қайд этиш жоизки, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштирувчиларни қўллаб қувватлаш мақсадида, улар учун сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаш ва тўлаш тартибларига ҳам бир қатор ўзгартиришлар киритилди. Жумладан, солиқ ставкалари 15 фоизга, иқтисодиётнинг алоҳида тармоқлари учун эса 30 фоизга индексация қилинган бир пайтда, қишлоқ хўжалик ерларини сўғориш учун фойдаланилган сув ҳажми қисми ва балиқларни ўстириш (етиштириш), шу жумладан деҳқон хўжаликлари учун ягона солиқ ставкаси 1 куб.м. учун 40 сўм миқдорида белгиланди.

Солиқ кодексига жисмоний шахслар бўйича республика ҳудудлари кесимида базавий солиқ ставкалари мутлақ миқдорда 1 кв.м. учун, деҳқон хўжалигини юритиш учун берилган қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланган ерлардан ташқари куйидаги миқдорларда белгиланади:

Республика ҳудудлари	1 кв.м. учун базавий солиқ ставкаси, сўмда
Тошкент шаҳри:	
1 зона	1193,6
2 зона	1013,2
3 зона	832,6
4 зона	652,3
5 зона	471,8
Қорақалпоғистон Республикаси	245,0
Андижон вилояти	297,6
Бухоро вилояти	245,0
Жиззах вилояти	245,0
Қашқадарё вилояти	245,0
Навоий вилояти	245,0
Наманган вилояти	297,6
Самарқанд вилояти	297,6
Сурхондарё вилояти	221,6
Сирдарё вилояти	191,8
Тошкент вилояти	252,2
Фарғона вилояти	245,0
Хоразм вилояти	245,0

Уз навбатида, қишлоқ хўжалиги корхоналари томонидан сув ресурсларидан оқиллона ва самарали ҳамда тежамкорлик билан фойдаланишни таъминлаш, сув ўлчаш ускуналари қўллаш ва натижада камроқ солиқ тўлашни рағбалантириш мақсадида, қишлоқ хўжалиги ерларини сўғориш ва балиқ етиштириш (ўстириш), шу жумладан, деҳқон хўжаликларида сув ўлчаш ускуналари мавжуд бўлганда, солиқ ставкасига 0,7 камайтирувчи коэффициентни ҳисобга олган ҳолда, сув ўлчаш ускуналари асосида аниқланадиган, фойдаланилган сув ҳажмига солиқ ҳисоблаш белгиланди.

Жорий йилдан Солиқ кодексига киритилган қўшимчага мувофиқ, коллектор ва дренаж тармоқларидан ишлатиладиган сув ресурслари солиқ солиш объекти ҳисобланмаслиги белгиланди.

Шунингдек, қишлоқ хўжалигида, жумладан, балиқчилик хўжаликларида сувдан фойдаланувчи шахслар учун солиқ базасини аниқлашнинг куйидаги тартиби белгиланди. Сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли соҳасидаги ваколатли орган ҳар йили, жорий солиқ даврининг 10 декабридан кечиктирмай қишлоқ хўжалигида, шу жумладан, балиқчилик хўжалигида сув ресурсларидан фойдаланувчи юридик шахсларга солиқ базасини аниқлаш учун; деҳқон хўжаликлари бўйича солиқни ҳисоблаш учун - солиқ органларига сувдан фойдаланиш ва сувни истеъмоли қилиш жойи бўйича ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 20 январидан кечиктирмай ишлатилиши кутилаётган сув ресурслари ҳажми тўғрисида маълумот тақдим этадилар.

Таъкидлаш жоизки, 2021 йилдан бошлаб қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштирувчилар учун ер солиғи ва сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича жорий этилган янги ҳуқуқий меъёрлар ер ва сув ресурсларидан тежаб-тергаб самарали фойдаланувчиларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашни назарда тутиши билан бирга, барча ушбу табиий ресурслардан фойдаланувчилардан адолатли солиқ ундиришга қаратилган.

Содиқ БОЙМУРОТОВ,

ДСҚ Малака ошириш маркази катта ўқитувчиси.

ЃЎЗА БИЛАН СОЯ ВА ЕРЁНҒОҚНИ ҲАМКОР ЭКИШ ҚЎШ ДАРОМАД КЕЛТИРАР

Мамлакатимизда аҳоли сони юқори суръатларда ўсиб бораётганлигидан, аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган эҳтиёжини тўлақонли қондириб бориш мақсадида таркибида оқсил ва мой миқдори юқори бўлган озиқа экинлари, жумладан соя ва ерёнғоқ майдонлари кенгайтирилмоқда, шунингдек пахтачилик ҳудудларида “Ѓўза билан сояни қўшиб экиш” амалиёти кенг йўлга қўйилмоқда.

Ушбу мақсадда республикада кенг тарқалган, унумдорлиги жуда ҳам паст бўлган чўл кумли тупроқлари шароитида 2018-2020 йилларда олиб борилган кенг қамровли илмий ва амалий изланишлар натижасида Ѓўза билан соя ва ерёнғоқ экинларини ҳамкор экишнинг самарали ва ресурстежамкор агротехнологиялари ишлаб чиқилди. Бундан фермерларга жуда катта манфаат бор.

Мазкур мақолада ушбу агротехнологияларни жорий этишнинг муҳим агротехник жиҳатлари ҳамда жиддий эътиборга молик масалалари ва уларнинг ечимлари ёритилмоқда.

Ѓўза билан соя ва ерёнғоқ экинларини ҳамкор экиш мураккаб жараён бўлиб, юқори самарадорликка эришиш учун аввало ҳамкор экинлар навини тўғри танлай билиш, уларни парваришланаётган Ѓўза навининг морфобиологияси ва агротехнологиясидан келиб чиқиб танлаш, бунда айниқса ҳамкор экинларни тик ҳолда ўсишига, касаллик ва зараркундаларга ҳамда қурғоқчиликка чидамлилигига жиддий эътибор қаратиш талаб этилади.

Масалан, республикада катта майдонларда парваришланаётган Ѓўзанинг “С-6524” нави билан сояни “Ўзбекистон-2” ҳамда ерёнғоқнинг “Лидер” навларини биргаликда экиш яхши самара беради.

Зироатларни ҳамкор экиш орқали эрта муддатларда (апрель ойининг биринчи ярмида) текис кўчатлар ҳосил қилиш мумкин бўлади. Бу муддатда ундириб олинган ниҳолларнинг май ойида юзага келадиган кучли шамоллар

таъсиридан ҳамда қишлоқ хўжалиги зараркундалари хуружидан зарарланиши кескин камаяди.

Зироатларни биргаликда экишда асосий қийинчилик бу экиш жараёни бўлиб, уруғлар турли калибровкада бўлганлигидан уларни бир текисда экилишини таъминлаш қийин бўлади, лекин Ѓўза билан соя ва ерёнғоқни биргаликда экиш Бразилиянинг “Vense tudo” экиш агрегати ёрдамида амалга оширилса жараён осонлашади.

Зеро, “Vense tudo” экиш агрегати кўплаб қулайликларга эга бўлиб, асосийси турли экинлар уруғини экиш учун мўлжалланган махсус пластинкаларини алмаштириш осон бўлганлиги учун бир вақтнинг ўзида 4 қатордан иборат экиш агрегатларини ҳар бирига ҳар хил экин уруғини жойлаган ҳолда мошдан тортиб, уруғлари йирик қизил ловиягача бўлган 20 дан зиёд экинлар уруғини экиш мумкин.

Ѓўза соя ва ерёнғоқ экинлари билан қатор оралатиб 120х12-1 (70 минг туп/га), 120х8-1 (105 минг туп/га) ва 120х6-1 (140 минг туп/га) схемаларда экилганда Ѓўза ниҳоллари ва ушбу схемаларда соя ёки ерёнғоқ жойлаштирилади. Бунда Ѓўза ва ҳамкор экинлар (соя ва ерёнғоқ) қатор ораллиги 60 см ни ва умумий кўчат қалинлиги гектарига 140 (70 минг туп Ѓўза+70 минг туп соя ёки ерёнғоқ), 210 (105+105) ва 280 (140+140) минг тупни ташкил этади.

Ѓўза ва ҳамкор экинлар аралаш ҳолда ҳамма қаторларга экилганида эса, 60х24-1, 60х16-1, 60х12-1 схемаларда бири иккинчисини орасига жойлаштирилади ва 60х24-1 схемада Ѓўза билан ҳамкор экин ораси 12 см ни (кўчат қалинлиги 140 минг туп/га), 60х16-1 да 8 см ни (210 минг туп/га) ҳамда 60х12-1 схемада 6 см ни (280 минг туп/га) ташкил этади.

Ѓўза соя ва ерёнғоқ экинлари билан биргаликда экилганда қатор ораларида ишлов бериш Ѓўзани парваришлаш агротехнологиясида белгилангандаги каби тартибда амалга оширилади. Бунда биринчи ишловда 5-6, иккинчи ишловда 6-8, учинчи ишловда 8-10 ва кейингиларида 10-12 см химоя зонаси қолдириб қатор ораларига ишлов бериш экинларга бирдек қулайлик яратади.

Қатор ораларига ишлов бериш чуқурлигини тупроқ типига ва ҳолатига кўра белгилаш, механик таркиби енгил бўлган чўл кумли тупроқлари шароитида

ишлов бериш кетма-кетлигига мос ҳолда 6-8, 10-12, 12-14 ва 10-12 см чуқурликда ўтказиш яхши самара беради.

Ўғитлашни Ѓўзани озиқлантириш меъёрларидан келиб чиқиб белгилаш, масалан, чўл кумли тупроқлари шароитида маъдан ўғитларни $N_{250}; P_{175}; K_{125}$ кг/га меъёрларда қўллаш яхши натижалар беради.

Бунинг учун азотли ўғитларнинг 40 кг/га миқдорини экиш билан бирга 70 кг/га меъёрларда 3 марта Ѓўзани озиқлантиришда, фосфорли ўғитларни 70% ини шудгорлаш олдидан ва қолган (55 кг/га) қисмини Ѓўзани учинчи озиқлантиришда, калийли ўғитларни 50% ини шудгорлаш олдидан ва қолган қисмини Ѓўзани иккинчи озиқлантиришда қўллаш мақсадга мувофиқ бўлади.

Ѓўза соя ва ерёнғоқ экинлари билан биргаликда экилганида илдиз қурти ва трипс ҳашороти билан зарарланиши камайгани ҳолда, ўргимчаккана билан зарарланиш хавфи ортади. Шу боис, экинларга олтингургурт кукуни ва ИСО қайнатмаси билан тизимли равишда профилактик ишлов бериб бориш жоиз бўлади. Бунда олтингургурт кукуни ва ИСО қайнатмаси сарфини ўсимлик қопламига қараб 1,3-1,5 баробарга кўпайтириш орқали юқори самарадорликка эришилади.

Биргаликда парваришланганида соя экини Ѓўзага нисбатан 4-6 кун эрта сувга келсада, суғоришни Ѓўзанинг сувга бўлган талабига кўра амалга ошириш яхши натижа беради. Зеро, биринчи суғоришни сояни сувга бўлган талабига кўра амалга ошириш, зироатларнинг сербарг бўлишига ва “ғовлашига”, бу эса ҳосилдорликнинг пасайишига олиб келади.

Суғориш ҳамкор экилган Ѓўзани сувга бўлган талабига кўра ўтказилганида, соя экини чанқаб сув ичишидан ўсиши бир оз сустлашса-да, эрта ҳосилга этади. Бу эса ҳамкор экиш шароитида экинларни тиғизлашувининг олдини олиш имконини беради. Кейинги суғоришларда Ѓўза ва соя экинларини сувга бўлган талаби уйғунлашиб кетади.

Ѓўза ва ерёнғоқ экинлари бирга экилганида уларнинг суғориш муддатлари ўзаро мос келади. Бунда, экинларни биринчи суғориш зироатлар униб чиқанидан 50-55 кун ўтгач амалга оширилиши, айна шу вақтда кучли ривожланадиган ерёнғоқ генофораларининг тупроққа санчилишини ва ёнғоқлар ҳосил қили-

шини осонлаштиради ва бу ерэнгоқ ҳосилининг кўпайишини таъминлайди.

Чўл қумли тупроқлари шароитида ғўза соя ва ерэнгоқ экинлари билан биргаликда парваришланганида экинларни 1-3-1 тизимда 5 маротаба суғориш жоиз бўлгани ҳолда, жорий суғориш меъёрлари 660-700, мавсумий суғориш меъёрлари 3600-3800 м³/га ни ташкил этади.

Ќўза ва ерэнгоқ қатор оралатиб экилганида ерэнгоқ ҳосили пахта ҳосилининг иккинчи теримидан кейин, лемехли мослама ёхуд ғўза корчеватели ёрдамида ковланиб, қўл кучи ёрдамида йиғиб олинади.

Ќўза соя экини билан қатор оралатиб экилганида сояни механизмли кичик ўриш аппаратлари ёрдамида ўриб олиш ва дон комбайнида янчиш мумкин бўлади.

Ќта оғир агроэкологик муҳитга эга бўлган чўл қумли тупроқлари шароитида ушбу амалиётларни қўллаш натижасида:

экинлар дала унувчанлигини 90% дан юқори бўлишига эришган ҳолда экин майдони бўйлаб тўлиқ кўчатлар ҳосил қилиш;

суғориш муддатларини 3-4 кунга узайтирган ҳолда суғоришлар сонини 1 маротабага қисқартириш;

ғўза ҳосилдорлигини (соф ҳолда парваришланганида 19,3 ц/га) 30-40% га кўпайтириш ҳамда 0,5 гектардан 11,5-12,9 ва 10,2-12,5, гектар ҳисобига 23,0-25,8 ва 20,4-25,0 ц/га қўшимча соя ёки ерэнгоқ ҳосили етиштириш;

соф фойда ва рентабеллик даражасини ғўза соя билан биргаликда экилганида тегишлича 2196-2593 минг сўм/га

ва 26,8-31,9 % га, ерэнгоқ билан бирга парваришланганида эса 3492-4014 минг сўм/га ва 38,9-43,6 % гача ошириш;

гектаридан қарийб 750 м³ (17%) сувни ҳамда N₅₀, P₃₅, K₂₅ кг минерал ўғитларни тежаш мумкин.

Агар фермерларимиз мазкур тавсияларга амал қилиб, бир далада икки экин етиштирсалар, даромадига даромад, далаларига қўшимча азотга эга бўладилар.

Шермат НУРМАТОВ,
қ.х.ф.д., профессор,

Акрамжон АБДУРАХИМОВ,
қ.х.ф.н., к.и.х.,

Рахматулло РАХМОНОВ,
қ.х.ф.ф.д. (PhD),

Нодиржон УСМОНОВ, тадқиқотчи,
ПСУЕАИТИ.

ТАРМОҚЛАР ҲАЁТИ

МЕЛИОРАЦИЯ ВА ИРРИГАЦИЯ

ТАДБИРЛАРИ ЮҚОРИ ҲОСИЛ ГАРОВИ

Суғориладиган ерларда мелиорация ва ирригация объектлари тармоғини ривожлантириш, сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш тупроқ унумдорлигини оширишда ва ҳосилдорликни кўпайтиришда муҳим омил саналади. Шу боисдан ҳам қишлоқ хўжалиги экинларидан юқори ва сифатли маҳсулот етиштириш учун суғориш тизимининг яхшиланиб бориши фермер хўжаликлари ҳамда аҳоли томорқаларидан юқори ҳосилдорликка эришишда муҳим роль ўйнайди. Шу мақсадда, ўтган йили Қашқадарё вилоятида соҳага йўналтирилган кенг қўламли ишлар амалга оширилди. Вилоятда 2020 йилда Сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш ва суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш давлат дастури асосидаги 60 та лойиҳа асосида ирригация ва мелиорация объектларини қуриш, реконструкция қилиш, мелиоратив объектларни таъмирлаш-тиклаш ишлари ва 5 минг 995 гектар ерларни қайта фойдаланишга киритиш мақсадидаги ирригация ва мелиорация тадбирлари амалга оширилди.

Жумладан, «Қашқадарёсувқурилишинвест» давлат унитар корхонаси буюртмачилигида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш Давлат дастури асосида ўтган йили вилоятда 30 та лойиҳа асосида коллекторларни қуриш ва реконструкция қилиш ҳамда тизимли таъмирлаш-тиклаш ишлари бўйича 963,5 км. узунликдаги очиқ коллекторларда ва 152,87 км. ёпиқ-ётиқ дренажларда ишлар бажарилди ва 23 та объектда ишлар тўлиқ якунланиб, фойдаланишга топширилди. Амалга оширилган мелиоратив тадбирлар

натижасида 17 минг 900 гектар суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолати барқарорлашиб, сизот сувлари сатҳи меъёр даражасида бўлишига эришилди.

– Вилоятимизда ўтган йили ирригация объектларини қуриш ва реконструкция қилиш бўйича 29 та лойиҳа асосида ишлар амалга оширилди. Шундан капитал қурилишда ирригация объектлари бўйича 15 та йилдан-йилга ўтувчи ва 5 та янгидан бошланувчи, жами 20 та лойиҳа асосида объектларни қуриш ва реконструкция қилиш ишлари амалга оширилди. Инқирозга қарши курашиш жамғармаси маблағлари ҳисобидан 121,1 км. суғориш тармоқлари қуриш ва реконструкция қилиш, 4 та насос станцияларини реконструкция қилиш ишлари олиб борилди. Жами ирригация лойиҳалари бўйича 25 та объект фойдала-

нишга топширилиб, натижада 11 минг 850 гектар суғориладиган ер майдонларининг сув таъминоти яхшиланди, 5 минг 995 гектар фойдаланишдан чиққан суғориладиган майдонлар қайта фойдаланишга киритилди, – дейди, «Қашқадарёсувқурилишинвест» ДУК директори Акмал Шарипов.

Албатта, бу каби лойиҳаларнинг ҳаётга татбиқ этилиши, худудларда сув таъминотини яхшилаш баробарида, фермер хўжалиқларининг ҳамда аҳоли томорқасининг қишлоқ хўжалиги экинларидан олинадиган ҳосилдорлиги ошишига хизмат қилади.

Ќз мухбиримиз.
Суратда:

«Қашқадарёсувқурилишинвест» ДУК ходимлари келгуси иш режаларини муҳокама қилмоқда.

ҚАРОР ИЖРОСИ ТАЪМИНЛАНАДИ

Сўнги уч йил ичида Жиззах вилоятида ирригация соҳасини ривожлантириш ва суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш борасида кенг кўламли ишлар амалга оширилди. Жумладан, 66 километр канал, 76 километрдан ортиқ лотоклар, 11 та гидротехник иншоот, 263 километр узунликдаги коллектор-дренаж тармоқлари ҳамда бошқа сув хўжалиги объектлари янгидан қурилиб, эскилари реконструкция қилинди.

Амалга оширилган ишлар натижасида 37 минг 300 гектардан ортиқ суғориладиган ерларнинг сув таъминоти яхшиланди. Кучли ва ўртача шўрланган майдонлар 32 минг гектарга камайди, сизот сувлар сатҳи ер юзасига яқин жойлашган майдонлар 7 минг гектарга қисқарди, 124,5 минг гектардан ортиқ майдоннинг мелиоратив ҳолатини барқарор сақлашга эришилди.

– Афсуски, сўнги йилларда бажарилган тадбирларга қарамадан, вилоятимизда 26 минг 800 гектар суғориладиган ерларнинг сув таъминоти паст даражада қолмоқда. Бунинг устига, 48 минг 300 гектар суғориладиган майдонлар ўртача ва кучли шўрланган, – дейди Сирдарё-Зарафшон ирригация тизимлари ҳавза бошқармаси бошлиғининг ўринбосари Фахридин Одидов. – Бугунги кунда мавжуд суғориш тармоқларининг 2198,5 километри ёки 43 фоизи қониқарсиз аҳволда. Мелиорация тизимидаги иншоотларнинг 48 фоизи, ёпиқ-ётиқ дренажларнинг эса, 6,5 фоизи умуман яроқсиз аҳволга келган.

Ўзбекистон Президентининг 2020 йил 11 августда қабул қилинган “Жиззах ва Сирдарё вилоятларида сув ресурсларидан самарали фойдаланиш ва ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш бўйича кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори ана шу муаммоларни бартараф қилишда муҳим дастуруламал бўлиши шубҳасиз. Зеро, мазкур ҳужжатга биноан, 2023 йилгача Жиззах вилоятига жами 782 миллиард 716 миллион сўм маблағ ажратилиши белгилаб қўйилди. Ушбу маблағнинг салмоқли қисми, яъни 95 фоизи республика бюджетидан ажратилади. Жумладан, ирригация йўналишидаги 80 та лойиҳага 525 миллиард сўм тақсимланади. 125,7 километр узунликда каналлар, 155 километр масофада эса лоток тармоқлари барпо этилади. Бу эса, 263,4 минг гектар майдоннинг сув таъминоти яхшиланишини кафолатлайди.

– Мелиорация объектларини қуриш ва реконструкция қилишга 222,5 миллиард сўмга яқин маблағ ишлатилади, – дейди “Жиззахсувқурилиши” давлат унитар корхонаси бошлиғи Рашид Маматқулов. – Жами 5181 километр узунликдаги коллектор-дренаж тармоқлари янгидан

қурилади, эскиларини реконструкция қилиш, таъмирлаш-тиклаш ишлари амалга оширилади. Энг муҳими, бунинг натижасида салкам 73 минг гектар майдонларнинг мелиоратив ҳолати яхшиланади.

Ирригация ва мелиорация соҳасида якунига етказиладиган ишларга, шунингдек, маҳаллий бюджет, сув истеъмолчилари уюшмалари, кластерлар ва фермер хўжаликларининг 37 миллиард 200 миллион сўмликдан ортиқ маблағи сарфланиши ҳам режалаштирилган. Бу маблағ эвазига бир неча юз километр узунликдаги хўжаликлараро каналлар, гидротехник иншоотлар, насос агрегатлари, суғориш қудуқларини таъмирлаш-тиклаш тадбирлари амалга оширилади.

Вилоятда 2023 йилгача салкам 64 минг гектарга сувни тежайдиган технологияларини жорий этиш кўзланмоқда. Бу эса, жами суғориладиган ерларнинг 25 фоизи, деган гапдир. Бу борадаги ишларнинг катта қисми, яъни 60 фоиздан ошиқроғи айнан 2021 йилда амалга оширилади.

Мутахассисларнинг ҳисоб-китобларига кўра, анъанавий усулда бир гектар майдонга сарфланадиган сув миқдори ўртача 11,5 минг куб/метрни ташкил қиларкан. Сувтежамкор технологиялар ёрдамида эса шунча майдонга атиги 7 минг куб/метр сув сарфланиши аниқланган. Жиззах вилоятида амалга оширилиши режалаштирилган ишлар якунига етадиган бўлса, йилига ўртача 105 миллион куб/метр об-ҳаёт тежаш мумкин бўлади. Воҳа сув хўжалигида 2021 йилда бажарилиши кўзда тутилган бу ишлар давлатимиз раҳбарининг номи юқорида келтирилган қарори ижросини таъминлашда муҳим омил бўлиши шубҳасиз...

Худойберди КАРИМОВ,
ўз мухбиримиз.

Суратда: Пахтакор туманида сувни тежайдиган суғориш технологияларини жорий этишни кенгайтириш бўйича ташкил этилган республика кўргазмали амалий семинаридан олинган лавҳа.

МАЪНАВИЯТЛИ ФЕРМЕР – БОЙ ФЕРМЕР

Хақиқий деҳқон ернинг эгаси ҳисобланади. Ҳозирда лафзи ҳалол, ишнинг кўзини биладиган, ер билан тиллаша оладиган фермерлар сони кўпайиб бормоқда. Маънавиятли мулкдорлар сафининг кенгайишига барча бирдай қайғурмоқда, чунки улар халқнинг нонини бутун, ризқини тўқин қилишга хизмат қилмоқда, чор-атрофини обод этиб, маҳалласини гулистонга айлантирмоқда.

Мамлакатнинг ривожланишида ҳалоллик, самимийлик, тенглик, иқтисодий барқарорлик тушунчаси бош омил эканлигини яхши англаган мулкдорлар ривожланиш босқичида олдинги ўринларда тургани ҳам бор гап.

Самарқанд вилоятида ҳам барчамиз тенг, кўнглимиз эса кенг, дея меҳнат қилаётган фермерларнинг ўз фаолиятларини ривожлантиришларида вилоят ва туман раҳбарлари барча йўлларни очиб, кўмақдош бўлиб келмоқдалар.

Шикоятга ўрин йўқлиги боис, қайси фермер билан учрашманг, ҳаётдан мамнун гапиришади.

Мен ушбу вилоятнинг айрим туманларида бўлиб, уларнинг масъулиятли вазифалари билан қизиқдим.

– Яқинда Президентимизнинг маънавиятни юксалтириш борасида сўзлаган нутқларини мароқ билан кўрдим, мазза қилиб эшитдим, – дейди Нарпай туманидаги “Собиржон Гадов” фермер хўжалиги раҳбари Жамшид Гадов. – Тўғри-да, маънавий бой бўлмай туриб, моддий юксалиб бўлмайди. Ахлоқ, тарбия, муомала, маданият, одобнинг жами маънавиятнинг қонун-қоидалари эмасми? Оддий деҳқонга эътибор, ёрдам, суҳбат ҳам маънавий бойлигимизнинг дурдонасидан. Ўзини ҳурмат қилган инсонгина ўзгаларнинг қадрига етади. Юртбошимиз Шавкат Мирзиёев қаерга бормасинлар, маънавий бойлик, қатъиятлик, изланувчанлик ҳақида гапирадилар. Топшириқларининг натижасини ҳам самимият асносида талаб қиладилар. Мен у кишини устозим деб биламан, ҳар бир сўзларини жон қулоғим билан эшитаман.

Азиз мухлис, бу оддийгина фермернинг дилидаги очиқ сўзлар ҳайқирғи. Ажаб эмаски, сизу бизга бу самимий сўзлар шиор бўлиб йўлларимизни ёритса.

Қаҳрамонимиз 2020 йили 28 гектар пахта майдонидан 41 центнердан, 19 гектар ғалла майдонидан 70 центнердан ҳосил йиғиб олган. Ғалланинг 40 центнерини давлатга топширган бўлса, 30 центнери ўзига ва аъзоларига тенг тақсимланган. 40 бош қорамолларининг 20 таси Голландиядан келтирилган. 5 гектар богдаги олмапар ҳам даромадга кирган. Хуллас, изланувчанлик, меҳнаткашлик ярашган фермернинг режалари янада улкан.

“Саратон” фермер хўжалиги раҳбари Зафар Бердиев ҳам туманнинг маънавиятли, билимли фермерларидан. У газета, китобларни доимо ўқиб юришини бизга ҳамроҳлик қилган туман қишлоқ хўжалик бўлими мутахассиси Ғайрат Исломов хўп ва кўп гапирди. Сўзлашу оҳангида муомала маданияти ҳам тасдиғини топгандай, гўё.

– Ўрганиш, изланиш давр талаби. Шундай экан, газета, журнал ўқиш, теледастур орқали бериб борилаётган ахборотларни доимий кузатиб бориш Ўзбекистон халқининг асосий вазифасидан бирига айланишини чин дилдан истайман. Шундагина маънавият чўққисини забт этиб, иқтисодийёт сари дадил одимлайвераимиз.

Ҳа, азизлар, ҳозирги фермер анойи эмас, у юртини, Юртбошисини, халқини ҳурмат қилади, лаббай дея жавоб бера олади.

Зафарнинг 46 гектар пахта майдонидан олинган ҳосил 42 центнерни, 30 гектар ғалладан олинган олтин дурлар 75 центнерни ташкил қилган. Давлатга 40 центнердан дон топширган бўлса, 35 центнерли ризқу насиба ўзига ва фермер хўжалиги аъзоларига тақсимланган.

12 сотихда лимонлар, 1 гектар майдонда балиқлар ҳам бор. Каттақўрғон тумани заршунослари 2020 йили қўрғоқчилик бўлишига қарамай, билим ва тажрибаларига суяниб, мўл ва сифатли ҳосил йиғиб олишди.

– Агротехник тадбирлар ўз вақтида олиб борилиб, пишиқ-пухта иш юритилганлиги боис, пахта, ғалла режаларини ортиғи билан бажардик, — дейди “Петрол Агро Бизнес” фермер хўжалиги раҳбари Василиддин Абдурахмонов. – Қатор ораларига ишлов бериш, суғориш, маҳаллий ва минерал ўғитларни ўз вақтида, режага асосан бериб борганимиз боис кўзланган мақсадга эришдик.

– Василиддин, яқинда Президентимиз маънавият борасида жуда яхши гапларни айтдилар, халқимизга мурожаат қилдилар. Бу борада сиз ўзингизга қандай хулосалар олдингиз?

– Инсонимиз. Аллоҳга шукур, маънавиятни маҳорат чўққиси деб билмас эканмиз, маънан юксаликка чиқа олмаймиз. Мен ҳам мароқ билан эшитдим. Тегишли хулосалар олдим. Албатта, ақл-заковатли, илмли фермер хўжалигимиз аъзоларининг қалбан янада бой бўлишларида намуна бўлиб ўрганаимиз, ўргатамиз.

– Хоҳлаймизми, йўқми, яна ўша тонналарга юзланаимиз. Тўғри, мулкдорсиз, даромад сизники, сўраш ноўриндир. Қолоқ, ерни увол қилувчи, маҳорат чўққисига чиқолмай, нолиб юрганлар учун намуна бўлинг дейман-да.

– Опа, бемалол сўрайверинг. Фермер юксак тонналари билан элга, юртга мамадкор-да! 2020 йили 42 гектар пахта майдонидан 42 центнердан, 32 гектар ғалла майдонидан 72 центнердан ҳосил йиғиб олдик. 54 бош қорамолимизни Беларусдан келтирганмиз. 35 оила асалариларимиз, 70 сотихда балиқхонамиз ҳам бор.

– Келгусида режалар бисёр бўлса керак? Раҳбарларингиз сизни “Тиниб-тинчимас йигит” дея мақташди.

– Худо насиб қилса, Нидерландиядан 500 бош қорамол олиб келишни мўлжаллаб турибмиз. Яна ишчилар сони кўпаяди. Эл дуосини олишни ният қилиб юраман. Кам таъминланганларни ишлашга таклиф қилмоқчиман.

Нуробод тумани номига хос ва мос, инсонлари ҳам нурли, қалби пок фермерлари билан кўп учрашганман. Ушбу туманнинг “Бобоёр бобо” фермер хўжалиги раҳбари Шавкат Мўминов билан суҳбатлашдим.

– 650 гектар ғалла, 50 гектар арпа майдонимиз бор. Кўриб турибсиз, туманимиз паст-баланд нотекистиклардан иборат. Лалми ерлардан дон бошоқлари, ем-хашакларни йиғиб, те-риб оламиз. Осмонга қараб яшайдиган элмиз, десак ҳам хато бўлмас. Аллоҳга шукурки, ёмғир ёғдириб, ризқ-насиба бериб турибди. 500 бош қўй-эчки, 20 бош қорамолларимизни ҳам рацион асосида парваришламоқдамиз.

Отаси – Норбек ота маслаҳатчи бўлса, укалари Ғайратжон, Улуғбек, Ғолибжонлар ёрдамчи, кўмакчи.

Қиш қаҳратони,
Ёз саратони.
Белбоғи ғурури,
Поқдир виждони.
Ақл заковати,
Одоб ахлоқи,
Маҳорат чўққиси,
Маънан бойлиги.
Эли, юрти – ори,
Фермернинг бори.
Аллоҳ мададкори,
Бутундир нони...

Раъно ТОЖАЛИЕВА.

ЧОРВА ХЎЖАЛИКЛАРИДА ВЕТЕРИНАРИЯ ИШЛАРИ

Мамлакатимизда чорвачиликни ривожлантириш, уларни касалликлардан муҳофаза қилиш ва даволаш, шахсий деҳқон ва фермер хўжаликларда ветеринария ҳолати барқарорлигини таъминлаш билан аҳолини сифатли чорва маҳсулотларига бўлган эҳтиёжини таъминлаш борасида тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Бу борада Хоразм вилоят Қўшқўпир туман ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш бўлимнинг бир кунлик иш фаолияти билан танишдик. 19 йилдирки, шу соҳада ишлаб келаётган бўлим бошлиғи Отабек Худойбергенов ва туман чорва насл маркази вакили Отабек Хайитовлар ҳамроҳлигида чорвачиликка ихтисослашган фермер хўжаликларда бўлдик.

“Зоҳиджон Қўшқўпир” фермер хўжалигининг ташкил қилинганига эндигина бир йил тўлди. Хўжалик раҳбари ҳали ёш ва ўз ниятларини тортинмай айтадиган дангалчи йигит Зоҳиджон Нурметов Халқ банки Қўшқўпир туман филиалининг 3,5 млрд. сўм кредитига 100 бош насли қорамол сотиб олади.

“Зоҳиджон Қўшқўпир” фермер хўжалиги молбоқари Шихназар Сиддиқов.

— Чорвачилик ниҳоятда жиддий соҳа, болалигимдан қизиқаман. Қорамолларни қишлоқдан саломат олиб чиқиш учун ветеринария хизматидан фойдаланиб, барча қоидаларга амал этишга ҳаракат қиляпмиз, ҳозирча вазият барқарор, — дейди фермер хўжалик раҳбари.

Фермер йигитнинг шижоат барқуриб турган юзидан маълумки, у тиним билмайди, ўз устида ишлайди. Бугунги машаққатли меҳнат эртага самара беришини у яхши билади. Яқиндагина хўжалик сутни қайта ишлаш корхонаси

биносини қуриб битказиб, Россиянинг Москва вилояти мутахассислари билан шартнома тузиб, керакли қурилмаларни олиб келиб ўрнатди. Шу билан бирга Чехиядан 60 бош “Симентал” зотли қорамоллар олиб келишни режалаштирмоқда. Бир йил ичида бу ишларни қилишнинг ўзи бўлмайди. Президентимизнинг олиб бораётган доно сиёсатидан мамнун бу йигит келажақда яна 15 иш ўрни яратишни режа қилмоқда.

— Чорва ҳайвонларини юқумли касалликлардан муҳофаза қилишда диагностик текшириш, профилактик эмлаш, касал ҳайвонларни даволаш ва эмлаш, ветеринария санитария хизмати моддий техника базасини таъминлаш, замонавий ташхис қўйиш аппаратлари билан жиҳозлаш ишлари босқичма босқич амалга ошириляпти, — дейди суҳбат давомида Отабек Худойбергенов.

Йўлимизда давом этиб “Отаназар Умид чорва” наслчилиги йўналишидаги хўжаликка кириб бордик. Бу хўжалик раҳбари Хайрулло Отаназаров асли чорвадор оиланинг фарзанди бўлиб, спортнинг бокс йўналиши бўйича 2006-2007 йилларда вилоят чемпионлигини қўлга киритган. Чорвачилик соҳасига қизиқиши туфайли у 2017 йилнинг охирида 30 бош қорамол билан иш бошлайди. Бугун унинг хўжалигида жами 100 бош қорамол боқилмоқда. Сут йўналишидаги хўжалиқда ҳозир сигирлар

Отабек Худойбергенов, чорва фермери Зоҳиджон Нурметов ва Отабой Хайитовлар янги режалар хусусида суҳбатлашишмоқда.

Фермер Хайрулло Отаназаров.

туғиш арафасида бўлса-да, кунига 300 литр сут соғиб олинмоқда.

— Тез орада бузоқлар сони кўпайгач, кунига бир тонна сут маҳсулоти етказиб берамиз, — дейди Хайрулло Отаназаров. — Чорвачиликни ривожлантириш учун сутни қайта ишлашни йўлга қўймоқчимиз, бу билан яна 15 ишчи ўрни яратилади.

Хоразмда қишнинг айни забтига олган кунларида чорва хўжаликлариде иш ниҳоятда қизгин. Қорамолларни қишдан беталофат олиб чиқиш ҳар бир хўжалик раҳбарининг асосий диққат эътиборида.

2019 йил охирида ташкил қилинган “Карим ота” чорвачилик фермер хўжалигида ҳам насли қорамоллар боқилмоқда. Ака-ука Ҳасанбой ва Ҳусанбой Қурбонбоевлар қишлоқда ўсганликлари боисдан чорвачиликка қизиқиб кам бўлмадилар. Уларнинг қарамоғида бугун жами 330 бош қорамол бор, шундан 200 бош соғин сигир, 70 бош новвос, 60 бош бузоқчалар боқилмоқда. Бу хўжалик сут, гўшт етиштириш билан шуғулланади. Ойига 45-50 тонна сут маҳсулоти Урганч шаҳридаги “Тилло Домор” сутни қайта ишловчи корхонасига топширилади. Йилига 30-40 тонна гўшт маҳсулоти аҳоли учун етиштириб берилмоқда.

Хўжаликнинг 60 гектар экин майдонларида беда, маккажўхори, тритикале каби қатор экинлар экиб етиштирилади. Қишлоқдан чиқиш учун ёз ва куз ойлари ем-хашак йиғиб олинади ва захира қилинади.

Молбоқарлар Бозорбой Жумабоев, Эргаш Искандаров, соғувчи Нилуфар Исмоиловлар ўз фаолиятлари давомида бошқаларга ўрнак бўлмоқдалар.

— Режаларимиз катта, — дейди хўжалик раҳбари Ҳасанбой Қурбонбаев. — Чорва насллари сонини яна кўпайтириб, сутни ўзимизда қайта ишлаб, турли маҳсулотлар ишлаб чиқаришни, бу билан янги иш

ўринлари яратишни мўлжаллаяпмиз. Қорамолларимизни соғлом сақлаш учун ветеринария хизмати ходимлари борлигидан мамнунмиз. Худо хоҳласа қиш ва баҳордан ўтсак, яна имкониятларимиз ортади.

— Қорамоллар боқишнинг қийинчилиги билан бирга яхши томони ҳам бисёр, — дейди Ҳасанбой Қурбонбаев.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 1 июндаги “Давлат ветеринария хизмати бошқаруви тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармонида белгиланган вазифаларни амалга ошириш йўлида иш олиб бораётган қўшқўприлик ветеринария ходимлари ҳам мамлакатда барқарор эпизоотик вазиятни сақлаш учун шахсий ёрдамчи, деҳқон хўжаликлари, аҳоли қарамоғидаги қорамолларни клиник кўриқдан ўтказиш, режа асосида профилактик ишларни олиб бориш натижасида қорамоллар ва паррандалардаги юқумли касалликларни бартараф этиш бўйича

иш олиб боришмоқда. Туманда 40 дан зиёд чорвачиликка ихтисослашган фермер хўжаликлари бор. Уларда ўз хизматини тўлиқ бажариш учун астой-

— Янги туғилган бузоқчаларни яхши кўраман, — дейди Ҳасанбой Қурбонбаев;

дил меҳнат қилаётган ветеринария бўлимининг 45 нафар ишчи-хизматчиси ва лаборатория бўлимида иш олиб борадиган 10 нафар ходимнинг ҳар бири куни чорва наслини соғлом сақлашга бағишланган.

Чорвада учрайдиган куйдирги, қорасон, нодуриальный дерматит, яшил овсил, буруциллиоз, сил каби касалликларнинг олдини олиш, қўйларда учрайдиган чечак, паррандалардаги ўлат касаллиги ва бошқа касалликларга қарши, итларни қутуриш касаллигига қарши эмлаш ишлари вақтида олиб борилмоқда.

Бу ишлар чорвачиликнинг ривожланиши йўлида туман ветеринария ходимлари ва фермер хўжаликлари олдидаги вазифалар ҳисобланади. Илло, соҳа вакиллари бу вазифаларини вақтида уддалаб, қишни беталофат ўткази оладилар.

Шукуржон СОДИҚОВА,
ўз мухбиримиз.

ЧОРВАЧИЛИК СОҲАСИГА УКРАИНА ИНВЕСТИЦИЯСИ ЖАЛБ ҚИЛИНАДИ

Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш давлат қўмитасида Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси, Украина тижорат ва саноат палатаси, Ўзбекистон Республикасининг Украинадаги элчихонаси вакиллари иштирокида онлайн семинар бўлиб ўтди.

Учрашув аввалида қўмита мутахассислари ва Украинанинг юртимиздаги элчиси Н. Дорошенко билан бир муддат аввал бўлиб ўтган учрашув, унда келишилган масалаларнинг амалий ижроси муҳокама қилинди.

Мулоқот давомида Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш давлат қўмитаси ҳамда Украинанинг Иқтисодий ривожланиш, савдо ва қишлоқ хўжалиги вазирлиги ўртасида ветеринария соҳасидаги ҳамкорлик тўғрисида шартнома тузишга келишилди. Ем-хашак экинлари уруғларини (соя, кунгабоқар) қайта ишлаш бўйича қўшма корхона, ветеринария мутахассисларини тайёрлаш мақсадида Самарқанд ветеринария медицинаси институти ва Украинанинг ихтисослаштирилган университетлари, шунингдек, ветеринария, чорвачилик ва илмий-тадқиқот

институтлари ўртасида ҳамкорлик режаси ишлаб чиқиши муҳимлиги таъкидланди.

Бундан ташқари, чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлашга ихтисослашган қўшма лойиҳалар ишлаб чиқиш, украиналик инвесторлар иштирокида паррандачилик корхоналари учун ем ишлаб чиқариш бўйича икки томонлама ҳамкорликни мустақамлаш билан боғлиқ масалаларга ҳам эътибор қаратилди.

Лойиҳаларни амалга оширишни жадаллаштириш учун ҳар икки давлатнинг йирик тадбиркорлик субъектлари иштирокида “Ишбилармонлар кенгаши”ни ташкил этишга келишилди.

Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш Давлат қўмитаси Матбуот хизмати.

ЕР-СУВ ЗАХИРАЛАРИ МИЛЛИЙ БОЙЛИГИМИЗ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев кўрсатмалари, Вазирлар Маҳкамаси қарорлари ижросини таъминлаш доирасида мамлакатда амалга оширилаётган сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, ташкилий-бошқарув, муҳандис-техник ва замонавий ресурстежамкор технологик жараёнларни ишлаб чиқариш амалиётида кенг қамровли ва жадал қўллашнинг ижобий натижалари халқаро миқёсда тан олинмоқда. Республикада, айниқса, мустақиллик йилларида барқарор тараққиётнинг барча йўналишлари бўйича эришилаётган ютуқлар халқимизнинг фаровон ва осойишта ҳаёт тарзининг замини ҳисобланади. Халқаро миқёсда ҳукм сураётган пандемия шароитида мустақил Ўзбекистон барқарор ривожланаётган давлат сифатида шахдам қадам ташламоқда.

Яқин ўтмишда давлат сиёсатида йўл қўйилган табиий захиралардан “экстенсив” фойдаланиш тартиби тубдан ўзгарди. Ишлаб чиқаришда бозор муносабатларига мос келадиган стратегик ёндашувнинг ташкилий-бошқарув тартиби жадал шакллантирилмоқда. Мазкур ўта мураккаб ва муҳим ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга молик масалалар ичида қишлоқ хўжалигининг барча йўналишлари ривожланишининг асоси ҳисобланадиган мавжуд ер-сув захираларидан самарали фойдаланиш масаласи алоҳида аҳамият касб этади.

Мамлакатда сўнгги йилларда Президент, Вазирлар Маҳкамаси ҳамда вазирликлар томонидан қабул қилинган ва суғориладиган ерлардан фойдаланиш самарадорлигини оширишга оид тизимли қарор ва кўрсатмалар мавжуд ер-сув захираларидан самарали фойдаланиш, “жамият-атроф-муҳит” тизимида барқарорликни таъминлашга қаратилган. Бу ўз навбатида соҳада сезиларли ижобий натижаларга эришишга асос бўлмоқда. Шунга қарамай республиканинг текислик қисмида (айниқса, ўтган асрнинг 70-80 йилларида ўзлаштирилган ҳудудларда) жойлашган барча хўжаликларда (кластер, фермер, деҳқон хўжалиги ва б.) ҳам ишлаб чиқаришнинг иқтисодий самарадорлиги давр талабига ҳали тўлиқ жавоб берамаяпти. Бунда юқоридаги директив ҳужжатларда таъкидланган сабаблар қаторида мазкур йўналишдаги илмий услубий асосларни ривожлантиришга бўлган эҳтиёж ҳам муҳим ўрин тутаяди.

Яқинда “Фан” нашриёти таниқли олим-мелиоратор, Россия Федерацияси “Табиат-шунослик” академиясининг хизмат кўрсатган фан ва таълим арбоби унвони соҳиби профессор А.Рамазановнинг “Мелиорация

и орошаемое земледелие” монографиясини нашр қилди. Муаллиф кўп йиллар давомида шогирдлари билан ҳамкорликда республиканинг суғориладиган деҳқончилик минтақасида тарқалган тупроқларнинг экологик-мелиоратив ҳолати, ер-сув захираларидан фойдаланишнинг аҳоли ва уларни сув танқислигида замонавий ёндашиш тамойиллари асосида модернизация қилиш стратегиясини яратиш бўйича кенг қамровли назарий ва амалий тадқиқотлар олиб бормоқда. Олим яқин ўтмишда бўлганидек, захиралардан “экстенсив” фойдаланиш оқибатида республиканинг текислик қисмида вужудга келган сув-хўжалик ва экологик-мелиоратив вазиятнинг асосий сабабларини, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш самарадорлигига салбий таъсирларини ҳар томонлама ва чуқур таҳлил қилган. Жумладан, янги ерларни ўзлаштиришга оид лойиҳаларда қабул қилинган тадбирлар таркиби, муҳандис-техник ечимларни миқдорий кўрсаткичлари, қурилиш жараёнида йўл қўйилган ташкилий-технологик камчиликларни (айрим хўжаликлар ҳудуди мисолида) ҳолис эксперт сифатида ўрганган. Олинган маълумотларни лойиҳалаш (Средазгипроводхлпок), ҳудудий қурилиш (Голодностелстрой, Қаршистрой ва б.) ташкилотларга далолатнома тарзида тайёрлаб тақдим этган, иттифоқ мелиорация ва сув хўжалиги Вазирлиги тасарруфидаги “Гидротехника ва мелиорация” журналининг соҳада долзарб муаммолар руқида расмий эълон қилинган. Мақола Орол денгизи ҳавзасида қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш бўйича иттифоқ мавқеига мансуб “Средазирсовхозстрой” Бош бошқармасининг кенгайтирилган коллегиясида муҳокама қилинган.

Суғориладиган деҳқончилик минтақасида вужудга келган сув-хўжалик ва экологик-мелиоратив вазият республиканинг текислик қисмида янги ерларни ўзлаштиришга оид лойиҳаларни техник-иқтисодий асослаш, асосий сув манбалари Сирдарё, Амударё, уларга қўйилладиган дарёлар оқимининг табиий ва антропоген омиллар таъсирида ўзгариши, ер тузишни ташкил этишда тупроқ қатлами ва гидрогеологик-мелиоратив жараёнларни ҳудуднинг ландшафт тузилиши билан узвий боғлиқлиги, хилма-хиллиги каби омиллар етарли инobatга олинмаган. Ўзлаштирилган ерларда ғўза мажмуасида ўсимликларни (асосан ғўза, беда, маккажўхори ва б.к.) сув истеъ-

моли, суғориш меъёри, тартиби, тупроқ қатламининг сув-туз тартибини бошқаришни таъминлайдиган зовурлар тизимининг асосий кўрсаткичлари (чуқурлиги, орасидаги масофа, оқими ва ҳ.к.), агро-мелиоратив тадбирларнинг таркиби, меъёрлари, қўллаш тартиблари етарли даражада илмий асосланмаган, тажрибаларда (дала, лаборатория) синалмаган. Эътиборлиси, лойиҳаларда қабул қилинган тадбирлар самарадорлиги – ишлаш қобилияти ўзлаштирилаётган ҳудудларда жадал ва кенг қамровли қурилиш-созлаш ишлари амалга оширилаётган даврда ўрганилган. Алоҳида таъкидлаш лозимки

суғориладиган деҳқончилик минтақасида вужудга келган сув-хўжалик ва экологик-мелиоратив вазиятни қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришига салбий таъсирини олим-мутахассис сифатида тўлиқ талқин этган. А.Рамазанов институт раҳбарияти билан келишилган тартибда Республика Президенти, Вазирлар Маҳкамасига тақдим этган далолатномаси ижобий баҳоланган. Мазкур далолатномада мелиорация ва суғориладиган деҳқончилик соҳасида Давлат дастурлари бўйича амалга оширилаётган тадбирлар таркиби, меъёрлари ва тартибини тубдан модернизация қилиш лозимлиги аниқ ва ишончлилиги қониқарли бўлган кўп йиллик маълумотлар, арид ва субарид минтақада жойлашган хорижий давлатлар тажрибаси асосида асослаб берган. ТИҚХММИ илмий кенгаши, Сув хўжалиги вазирлиги тасарруфидаги соҳага масъул Бошқарма бошлиги тасдиқлаган “Тавсиялар” Олий Мажлис, ер-сув захираларидан фойдаланишга масъул вазирлик, қўмита ва бошқа ташкилотларга тақдим этилган. Тадқиқотлардан олинган илмий-амалий аҳамиятга молик маълумотлар республика ва мустақил давлатлар ҳамжиҳатлигида нашр қилинган ойнома, оммавий ахборот воситаларида эълон қилинган.

Фикримизча, монографияда келтирилган маълумотлар, илмий асосланган фикр-мулоҳазалар, таклиф ва тавсиялар муҳим назарий ва амалий аҳамиятга молик. Улар асосида йилдан-йилга мураккаблашиб бораётган сув танқислиги, суғориладиган деҳқончилик минтақасида вужудга келган экологик-мелиоратив вазиятни барқарорлаштириш стратегиясини яратишга замонавий ёндашиш ҳисобланади.

Абдуҳаким САЛОХИДДИНОВ,
т.ф.д., профессор,
ТИҚХММИ проректори,

ЃЎЗАНИНГ F_5 ДУРАГАЙЛАРИДА АЙРИМ МОРФО-ХЎЖАЛИК БЕЛГИЛАРИ КЎРСАТКИЧЛАРИ

В статье приведены результаты браковки комбинаций, не имеющие позитивных признаков по показателям качества волокна и выделения новых линий, отвечающие стандартам мирового требования для проведения опытов в последующие годы.

In this article, the results of discarding combinations without positive traits on the economic indicators that meeting requirements of the world standards for experimentation in the successive years are stated.

Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича “2017-2021 йилларга мўлжалланган Ҳаракатлар стратегияси” давлат дастурида келтирилганидек “... касаллик ва зараркунандаларга бардошли, тупроқ-иқлим шароитларига мос, қишлоқ хўжалик экинларининг янги селекция навларини яратиш ва ишлаб чиқаришга жорий этиш бўйича илмий-тадқиқот ишларини кенгайтириш” долзарб аҳамият касб этади. Бу эса селекционер олимлар олдида тезпишар, сермахсул, жашарот ва касалликларга чидамли бўлган, тола сифати жаҳон талабларига жавоб берадиган ҳамда тола чиқими 40% дан юқори бўлган навларни яратиш вазифасини қўяди. Бугунги кунда Ўзбекистонда яратилаётган навларнинг тола чиқими 40 фоиздан кам бўлмаслиги ва, шу билан бирга, тола сифати IV типга жавоб бериши лозим.

Тола чиқими бўйича бир-биридан кескин фарқ қилувчи ғўза навлари ўзаро чатиштирилганда, бу белгининг дурагайларда ирсийланиши генларнинг ўзаро мураккаб таъсири натижасида амалга ошади.

Ш.Намозов, А.Сиддиқов маълумотларига кўра, тола чиқими ва узунлиги

бўйича маҳаллий навларни ўзаро чатиштиришдан олинган F_1 оддий дурагайларда гетерозис, хорижий навлар иштирокида олинганида оралик ирсийланиши, F_1 қўшдурагайларда турли ҳолдаги ирсийланиш намоён бўлган.

Янги селекцион нав яратишда миқдорий белгиларнинг кўрсаткичлари муҳим аҳамиятга эга. Таҷрибаларда F_5 оддий ва мураккаб дурагайларнинг кўсак вази, 1000 дона чигит вази, тола чиқими каби қимматли хўжалик белгиларини ўргандик.

Бир дона кўсак вази белгиси бўйича F_5 оддий дурагайларда 4.8 F_5 (С-6524хБухоро-8) граммдан, 6.4 F_5 (Л-842хБарҳаёт) граммгача, мураккаб дурагайларда эса 6.0 F_5 [(С-6524хШодиёна) х (Бухоро-8х С-2609)] граммдан, 6.5 F_5 [(С-2609хТурон) х (С-2609 хБарҳаёт)] ва F_5 [(С-2609хАндижон-35) х (Л-842хБарҳаёт)] граммгача бўлиб, андоза навида эса 5.2 граммни ташкил этди. Ушбу белги бўйича оддий дурагайларга нисбатан мураккаб дурагайларда кўсак вази бирмунча юқорилиги кузатилди.

Тадқиқотларда 1000 дона чигит вази белгиси бўйича F_5 оддий дурагайларда 117.8 F_5 (С-6524хС-2609) граммдан, 121.8 F_5 (С-2609хТурон) граммгача, мураккаб дурагайларда эса 119.1 F_5 [(С-6524хБухоро-8) х (С-6524х С-2609)] граммдан, 121.8 F_5 [(С-2609хТурон) х (С-2609 хБарҳаёт)] граммгача бўлиб, андоза навида эса 118.7 граммни ташкил этди. Ушбу белги бўйича оддий ва мураккаб дурагайларда бир-бирига яқин кўрсаткичлар кузатилди.

Тола чиқими белгиси бўйича F_5 оддий дурагайларда 36.7 F_5 (С-2609хТурон) фоиздан, 40.4 F_5 (С-6524хС-2609) фоизгача, мураккаб дурагайларда эса

40.0 F_5 [(С-2609хТурон) х (С-2609 хБарҳаёт)] фоиздан, 41.5 F_5 [(С-2609хАндижон-35) х (Л-842хБарҳаёт)] фоизгача бўлиб, андоза навида эса фоизни ташкил этди. Ушбу белги бўйича оддий дурагайларга нисбатан мураккаб дурагайларда тола чиқими бирмунча юқорилиги кузатилди.

Тадқиқотларда F_5 оддий ва мураккаб дурагайларни қимматли хўжалик белгилари кўрсаткичлари таҳлили асосида F_5 оддий дурагайлардан 1000 дона чигит вази кўрсаткичи бўйича F_5 (С-2609хТурон), тола чиқими кўрсаткичи бўйича F_5 (С-6524хС-2609) ва бир дона кўсак вази кўрсаткичи бўйича F_5 (Л-842хБарҳаёт) дурагай комбинациялари мураккаб дурагайлардан F_5 [(С-2609хТурон) х (С-2609 хБарҳаёт)] ва F_5 [(С-2609хАндижон-35) х (Л-842хБарҳаёт)] дурагай комбинациялари бошқа оддий ва мураккаб дурагайлар ва андоза навида нисбатан қимматли хўжалик белгилари бўйича юқори кўрсаткичларга эгаллиги аниқланди. Қимматли хўжалик белгилари бўйича ижобий белгиларга эга бўлмаган комбинациялар чикитга чиқазилиб, жаҳон андоза талабларига жавоб берадиган комбинациялар кейинги йилларда таҷрибалар олиб бориш ажратиб олинди.

Паридун ИБРАГИМОВ,
қ.х.ф.д., профессор,
ПСУЕАИТИ,

Фозилбек ТОРЕЕВ,
қ.х.ф.н., доцент,

ТошДАУ докторанти,

Бахриддин ЎРОЗОВ,
қ.х.ф.ф.д. (PhD),

катта илмий ходим,

ПСУЕАИТИ докторанти,

Илхом РАСУЛОВ,

доценти, қ.х.ф.н.,

ТошДАУ.

АДАБИЁТЛАР

1. Намозов Ш.Э. Сиддиқов А. Кўп геномли турлараро дурагайларнинг тезпишарлиги ва ҳосилдорлигига бекаррор чатиштиришнинг таъсири. “Состояние селекции и семеноводства хлопчатника и перспективы ее развития” номли халқаро илмий-амалий конференция тўплами (Тошкент, 2006 йил 18 август). Тошкент, 2006. 117-118-б.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасининг янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони.
3. Нагибин Я.Д., Акмурадов Г. Наследование признаков у гибридов тонковолокнистых сортов хлопчатника F2 //Ж. “Сельское хозяйство Таджикистана”. 1971. №11. 24-25-с.
4. Назаров Р.С. Бразилия пахтачилиги. Тошкент-2007. ТошДАУ нашриёти. 24 бет.

ПОРЛОҚ-5 ҒЎЗА НАВИНИНГ БИРЛАМЧИ УРУҒЧИЛИГИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Laboratory analysis of samples taken from the cotton variety «Porloq-5» as a result of breeding efforts showed that the yield of cotton in each plant was 53.5-58.4 grams, the weight of seed cotton in one ball was 6.1-6.5 grams, fiber length was 36.5-37.7 mm. It is obvious that selection is very important in seed production.

Қишлоқ хўжалиги экинлари уруғларини етиштириш, тай-ёрлаш, қайта ишлаш, сақлаш ва сотиш, шунингдек, нав ва уруғлик назорати озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг муҳим омили ҳисобланади. Шунинг учун бирламчи уруғчилик ва янги, истиқболли навларни синаш билан шуғулланувчи элита-уруғчилик хўжаликлари, илмий-тадқиқот муассасаларининг фаолиятини ташкил этиш масалаларига эътибор бериш зарур.

Қишлоқ хўжалик соҳасида олиб борилаётган чуқур ўзгаришларга, хусусан, уруғчилик соҳасига катта эътибор бериб келинмоқда. Уруғчиликни тартибга солиш ва такомиллаштириш юзасидан 2018 йил 8 ноябрда янгиланган Ўзбекистон Республикасининг “Уруғчилик тўғрисида”ги Қонунида қишлоқ хўжалик экинларининг уруғчилик базасини яратиш, навни янгилаш ва нав алмаштириш жараёнида уруғлик навлари ва дурагайларининг биологик ҳамда хўжалик жиҳатидан қимматли хусусиятларини сақлаб қолган ҳолда, улардан самарали фойдаланиш, республиканинг турли табиий-иқлим шароитларига мослашган янги тезпишар, серҳосил, маҳсулот сифат кўрсаткичлари юқори бўлган селекция навларни яратиш ва уларни жорий этишда юқори сифатли уруғликлар билан таъминлаш, уруғликларнинг сифати устидан давлат назоратини амалга ошириш, уруғчиликка жаҳон тажрибаси ютуқларини қўллашда ҳуқуқий асос бўлиб келмоқда.

Уруғ тирик организм бўлиб, нафас олади, кимёвий таркибини ўзгартиради. Уруғнинг етилиши уни йиғиб олиш, сақлаш ва тиним даврида ҳам тўхтамайди. Уруғни йиғиш даврида у морфологик етилади, униб чиқиш кучи ва даражаси паст бўлади. Уруғ тўла етилган даврида ҳаётчанлиги, униб чиқиш даражаси нормал ҳолатга келиши учун йиғишдан кейин маълум даврни, яъни тиним даврини ўташи керак. Тиним даврини ўташ муддати ўсимлик тури ва уларнинг нав-хусусиятларига, уруғларнинг оналик ўсимликда ривожланиш ва пишиш ҳамда уруғни йиғиб олингандан сўнг сақлаш шароитига боғлиқ. Бу даврда уруғ физиологик-биокимёвий жараёнларни ўтаб, униб чиқиш хусусиятига эга бўлади.

Илмий тадқиқот ишлари Геномика ва биоинформатика марказининг махсус уруғчилик хўжалигининг типик бўз тупроқларли шароитида ўтказилди. Ерости сувлари чуқур жойлашган (15-20 м), механик таркиби ўртача қумоқли тупроқлардир. Бу тажрибада “Порлоқ-5” ғўза навининг бирламчи уруғчилик кўчатзорларида амалга оширилди. Барча дала қузатувлари ва лаборатория таҳлиллари асосий қўлланмалар “Дала тажрибаларини ўтказиш услублари” га мувофиқ олиб борилди.

Тадқиқот объекти сифатида Геномика ва биоинформатика маркази олимлари томонидан “ген-нокаут” усули ёрдамида яратилган “Порлоқ-5” ғўза навидан фойдаланилди. “Порлоқ-5” ғўза навининг бирламчи уруғчилигини ташкил этиш учун Марказнинг махсус уруғчилик хўжалигида 24.04.2017 йилда 0,3 га 307 та оила 1 та яккатанлов намунаси 10 метр қаторга 50 та уяга экилди. Ўтказилган лаборатория таҳлил натижаларига кўра, униб чиқиш энергияси 83% ни ташкил этди. Унвчанлиги 95% ва ифлослиги 0,5% ни ташкил этди.

2017 йилда “Порлоқ-5” ғўза навининг 1-йил уруғлик кўчат-

зоридаги ўсимликларда 27-30 июнда, яъни экилган кундан 58-60 кун ўтгач, дастлабки гуллар қайд этилди. Кўчатзорда биринчи дала кўриги 7 июлда ўтказилиб, жами 307 та оиладан биринчи дала кўригида 63 та 20,5%, иккинчи дала кўригида 60 та 19,5%, учинчи дала кўригида 66 та 21,5% оила яроқсизга чиқарилиб, 118 таси оила соғлом деб олинди. Улардан 750 та яккатанлов, 118 та синов намуналари, 118 оилавий терим намуналари ҳамда 1123 кг. уруғлик пахта хомашёси териб олинди.

“Порлоқ-5” ғўза навидан териб олинган барча намуналар марказнинг уруғчилик лабораториясида тола сифат кўрсаткичлари бўйича таҳлил қилинди. Таҳлил жараёнида танлаб олинган намуналар шу ғўза нави белги хусусиятларига мос келадиганлари соғлом, мос келмаганлари яроқсизга чиқарилди. Яроқсизга чиқарилмаган оилалардан териб олинган яккатанлов намуналари тола узунлиги бўйича таҳлил қилинди ва 278 та яккатанлов, 46 та синов намуналари кейинги йил уруғчилик ишларини давом эттириш учун танлаб олинди. Ажратиб олинган барча соғлом яккатанлов ва синов намуналари 12.04.2018 да “Порлоқ-5” ғўза нави учун 0,3 га майдонга 278 та оила (яккатанлов) ҳар бир яккатанлов намунаси 10 м. ли қаторга 50 та уяга ҳамда 46 та оила 0,7 га оилани синаш кўчатзори учун экилди. Танлаб олинган оилаларнинг чигитларида ўтказилган лаборатория таҳлиллари қуйидагича: униб чиқиш энергияси 86%, унвчанлиги 96% ва ифлослиги 0,4% бўлди. 2018 йилда ушбу навнинг 1 йил уруғлик кўчатзорларидаги ўсимликларда 07-10 июнда, яъни экилган кундан 54-60 кун ўтгач, дастлабки гуллар қайд этилди. Кўчатзорда биринчи дала кўриги 5-7 июлда ўтказилиб, жами 278 та оиладан 53 та оила биринчи дала кўригида, 46 та оила иккинчи дала кўригида, 27 та оила учинчи дала кўригида яроқсизга чиқарилди. Соғлом қолган 152 та оилалардан келгуси йил учун 1185 та яккатанлов, 152 та синов, 152 та оилавий терим намуналари ҳамда умумий оғирлиги 1085,9 кг. уруғлик пахта хомашёси териб олинди. “Порлоқ-5” ғўза навидан териб олинган барча намуналар Марказнинг уруғчилик лабораториясида тола сифат кўрсаткичлари бўйича таҳлил қилинди. Таҳлил жараёнида танлаб олинган намуналар шу ғўза нави белги хусусиятларига мос келадиганлари соғлом, мос келмаганлари яроқсизга чиқарилди. Оилалардан териб олинган яккатанлов намуналари тола узунлиги бўйича таҳлил қилинди ва 417 та якка танлов намуналари кейинги йил уруғчилик ишларини давом эттириш учун танлаб олинди. 2017-2018 йилларда мос равишда “Порлоқ-5” ғўза навидан навга хос бўлмаган белгилар, яъни нотипиклиги бўйича 63-44 та оила яроқсизга чиқарилди. Бунда жами оила сонининг мос равишда 20,5-15,8% ни ташкил қилди. “Порлоқ-5” ғўза навида мос равишда 97-57 та оила 31,6-20,5%, яъни 3440-1867 та ўсимлик умумий ўсимлик сонининг 28-16,5% ни агротехника (сийраклик, қуриган, ривож паст) бўйича яроқсизга чиқарилди. Икки йилда мос равишда жами 29-12 та оила 9,4-4,3%, ўсимлик сони 1071-472 дона, умумий ўсимлик сонининг 8,7-4,3% и яроқсизга чиқарилди.

Икки йилда ўтказилган дала кўриклари натижаларининг якунига кўра, “Порлоқ-5” ғўза навининг бирламчи уруғчилиги

бўйича кўчатзорларда ўтказилган дала кўриклари натижалари шуни кўрсатдики, жами бўлиб кўчатзордаги умумий оилаларнинг 61,5-45,3 фоиз, 7705-4932 та ёки 62,7- 43,7 фоиз ўсимлиги яроқсизга чиқарилди.

2017 йилда “Порлоқ-5” ғўза навининг биринчи йил уруғ кўпайтириш кўчатзорида экилган 307 та оиланинг 118 та оиласидан 750 та яккатанлов намуналари, 118 та синов намуналари ҳамда 118 оиладан 118 та қатор терим намуналари йиғиб олинди. Шу билан бирга, ушбу кўчатзордан 1123 кг. супер элита уруғлик хомашёси жамғарилди.

2018 йилда “Порлоқ-5” ғўза навининг биринчи йил уруғ кўпайтириш кўчатзорида экилган 278 та оиланинг 152 та оиласидан 1185 та яккатанлов намуналари, 152 та синов намуналари ҳамда 152 оиладан 152 та қатор терим намуналари териб олинди. Шу билан бирга, ушбу кўчатзордан 1085,9 кг. супер элита уруғлик хомашёси жамғарилди.

2017-2018 йилларда олиб борилган уруғчилик ишлари натижасида “Порлоқ-5” ғўза навидан териб олинган намуналарнинг лаборатория таҳлили ҳар бир туп ўсимликдаги пахта ҳосили мос равишда 53,5-58,4 граммга, бир кўсадаги пахта

вазни 6,1-6,5 граммга, тола узунлиги 36,5-37,7 мм. бўлди. Булардан кўришиб турибдики, уруғчилик ишларида танловнинг аҳамияти каттадир.

**Санжар АЧИЛОВ,
Йўлдошбек МУҲАММАДОВ,
Шарофиддин МАМАНАЗАРОВ,
Комронбек МИРЗОЁҚУБОВ,**

кичик илмий ходимлар,

ЎзР ФА Геномика ва биоинформатика маркази.

АДАБИЁТЛАР

1. Джумаев Ш.Б. Қарши чўли шароитида ёғин миқдори ва самарали ҳарорат йиғиндиси. “Ўза селекцияси, уруғчилиги ва етиштириш агротехнологияларининг долзарб муаммолари ҳамда уни ривожлантириш истиқболлари” мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами, 20 декабрь, 2017 йил, Тошкент 444-453-бетлар.

2. “Дала тажрибаларини ўтказиш услублари”. Тошкент, 2007 й.

УЎТ: 633.11:632.51.

ТАДҚИҚОТ

КУЗГИ БУҒДОЙ ҲОСИЛДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА – МАҚБУЛ ТАДБИР

The scientific article describes the use of biostimulants and herbicides in the cultivation of high-quality grain from winter wheat and its weeds in the form of a mixture of Khimstar 75% 20 g / ha + Agrozim 3 l / ha or Khimstar 75% 20 g / ha + Novosil 100 ml / ha. It is stated that a rich and high-quality (51.8-52.6 ts / ha) grain crop was obtained without damaging the environment, destroying 82.0-96.3.

Бугунги кунда Ўзбекистонда бегона ўтларнинг 200 га яқин тури мавжуд бўлиб, суғориладиган майдонларда 75 турини учратиш мумкин. Улар экинларнинг озиқа моддаларига шерик бўлиб, ҳосил миқдорининг кескин пасайишига олиб келмоқда. Бегона ўтлар ҳамда касаллик ва зараркунандалар ҳисобига республика миёнада ҳар йили 20-40% кузги ғалла, 15-20% пахта, 10-20% сабзавотларнинг ҳосили камаймоқда.

Кузги ғалла экинларини етиштиришда зарарли организмларга қарши курашишда илмий асосда турли пестицидларни биргаликда қўллаш ишлаб чиқаришда кенг жорий этилмоқда. Бу борада, кузги буғдой дон ҳосилини оширишда биостимулятор ҳамда гербицидларни биргаликда қўллаш бўйича илмий тадқиқотлар ўтказиш ва илмий асослаш орқали қишлоқ хўжалиги экинларидан юқори ҳамда сифатли ҳосил олиш қишлоқ хўжалигида асосий бажарилиши лозим бўлган вазифалардан ҳисобланади.

Юқоридагиларни эътиборга олиб, биз турли биостимулятор ва гербицидларнинг кузги буғдой ўсиши, ривожланиши ва ҳосилдорлиги ҳамда бегона ўтларга таъсирини ўрганиш мақсадида 2018-2020 йилларда Андижон вилоятининг Андижон тумани “Куйган-ёр саховати” илмий

ишлаб чиқариш фермер хўжалигининг эскидан суғориб келинаётган типик бўз тупроқлар шароитида дала тажрибалари олиб борилди. Дала тажрибалари 8 та вариант, 3 такрорликда олиб борилиб, унда кузги буғдойнинг “Аср” нави, гербицидлардан Химстар, Агрозим, Новосил, Гумигрант, Форсе биостимуляторларининг турли меъёрлари олинди.

Тадқиқот ўтказиладиган дала ўртача маданийлашган, суғориладиган ўтлоқи бўз тупроқ, механик таркиби ўта қумоқ, тупроқ ҳосил қилувчи она жинслар аллювиал-пролювал ётқиқлардан иборат, сизот сувлари 1,5-2,0 метрда жойлашган бўлиб, тажрибалар умумқабул қилинган услубларда олиб борилди.

Тадқиқотларимизда кузги буғдойдаги бегона ўтларга қарши Химстар 75% гербицидининг 20 г/га меъёри ҳамда ўсимликни ўсиши ва ривожланишини бошқарувчи биостимуляторлар Агрозим 3,0 л/га, Новосил 0,1 л/га ва Гумигрант 3,0 л/га меъёрда алоҳида-алоҳида идишларда эритилиб, баҳорда кузги буғдойни тупланиш фазасида (15 мартда) 2,3,4 вариантларда алоҳида, 6,7,8 вариантларда эса аралаштирилиб, биргаликда сепилди.

Тажриба даласида Химстар-75% гербицидининг самарадорлигини аниқлаш

мақсадида, препаратлар қўлланилишидан олдин бегона ўтларнинг сони ва уларнинг турлари аниқланганда, асосан 1 м² майдончада куйидаги бегона ўтлар: бир йилликлардан – 25-32 дона, кўп йилликлардан эса, 5-6 дона мавжудлиги аниқланган бўлса, кузги буғдойнинг бегона ўтларига қарши Химстар-75% гербициди сепилгандан сўнг 30 кун ўтгач, 1 м² даги оқ шўранинг 82,0-83,7; ёввойи гултожихўрознинг 84,3-86,7; бурган, жағ-жағ, қуртэна, гандумак каби бегона ўтларнинг ўртача 85,7-96,3% нобуд бўлган бўлса, баъзи бир бегона ўтларга (отқулоқ, пахтатикан) таъсири ўртача бўлиб, уларни 34,4-41,7% га камайтирганлиги кузатилди.

Андижон вилоятининг эскидан суғориб келинадиган типик бўз тупроқлари шароитида етиштирилаётган кузги буғдойнинг ўсиши ва ривожланишини бошқаришда қўлланилган биостимуляторлар ва бегона ўтларга қарши (Химстар 75% 20 гр/га + Агрозим 3 л/га) гербицидини қўллаш натижасида кузги буғдой амал даврининг охиригача далалар бегона ўтлардан холи ҳолда сақланиб, бундай ерлардан юқори ва сифатли дон етиштириш имкониятлари яратилди.

Дала тажриба натижаларида ҳар бир вариантнинг қайтариқлари бўйича олин-

ган ҳосилдорлик куйидагича кузатилди: Тажрибалар бўйича ишлов берилмаган назорат вариантыда гектарига ўртача 47,1 ц/га ҳосил олинди. Тажрибанинг энг юқори ҳосил берган Химстар 75% 20 гр/га + Агрозим 3 л/га варианты қайтариқлар бўйича ўртача 52,6 ц/га ҳосил олинди, назоратга нисбатан 5,9 ц/га кўшимча ҳосил олинди. Химстар 75% 20 гр/га + Новосил 100 мл/га вариантыда ўртача олинган ҳосил 51,8 ц/га ташкил этиб, назоратга нисбатан 4,8 ц/га кўшимча ҳосил олинди. Агрозим 3 л/га вариантыда қайтариқлар бўйича олинган ўртача ҳосилдорлик 51,2 ц/га, назоратга нисбатан олинган кўшимча ҳосил 4,1 ц/га, Химстар 75% 20 гр/га + Гумигрант варианты қайтариқлар бўйича ўртача 50,6 ц/га, назоратга нисбатан 3,5 ц/га кўшимча ҳосил олинди. Тажрибанинг Новосил қўлланган вариантыда қайта-

риқлар бўйича ўртача ҳосил 50,4 ц/га, назоратга нисбатан 3,4 ц/га, Гумигрант вариантыда қайтариқлар бўйича олинган ҳосил 48,9 ц/га, назоратга нисбатан 1,9 ц/га, Химстар 75% 20 гр/га вариантыда қайтариқлар бўйича ўртача 48,8 ц/га, назоратга нисбатан 1,8 ц/га кўшимча ҳосил олинди.

Хулоса қилиб айтганда, Андижон вилоятининг эскидан суғориб келинаётган типик бўз тупроқлари шароитида кузги буғдойдан юқори ва сифатли дон ҳосили етиштиришда ҳамда унинг бегона ўтларига қарши биостимуляторлар ва гербицидларни Химстар 75% 20 гр/га + Агрозим 3 л/га ёки Химстар 75% 20 гр/га + Новосил 100 мл/га аралашма ҳолида қўллаш бегона ўтларни 82,0-96,3 нобуд қилиб, экологик муҳитга зарар етказмасдан мўл ва сифатли (51,8-52,6 ц/га)

дон ҳосили етиштириш имкониятлари мавжудлиги аниқланди.

Садрриддин САИДОВ,
ДДЭТИ докторанти,
катта илмий ходим.

ДАБАБИЁТЛАР

1. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. -М.: Агропромиздат, 1985. -230- 240 с.

2. Методические указания по полевому испытанию гербицидов в растениеводстве / ВНИИЗР. – М., 1981. – 46 с.

3. Ризаев Ш. Кузги буғдой дон ҳосилига бегона ўтларга қарши уйғунлашган кураш тадбирларининг таъсири. //Ж. “Агро илм” – “Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги” журнали илмий иловаси. Т. 2013. №1(25). 41-б.

УЎТ: 633.59:632.60:11.

ТАДҚИҚОТ

ҚАТТИҚ БУҒДОЙ ҲОСИЛДОРЛИГИ ОШИШИДА 1000 ДОНА ДОН МАССАСИНИНГ АҲАМИЯТИ

This article discusses the work conducted to study the effect of kernel thousand weight in increasing the yield of durum wheat and selection of the samples that surpass the standard variety.

Ҳосилдорлик кўп жиҳатдан ўсимликнинг (навнинг) маҳсулдорлигига боғлиқ. Маҳсулдорлик (ўртача бир ўсимликнинг ҳосили) ўз навбатида ўсимликларнинг тулланиши, бошоқлардаги донлар миқдори, доннинг ёки меванинг йириклиги ва бошоқлар билан белгиланади. Ҳозирги пайтда буғдой селекциясида асосий эътибор ҳар бир минтақа учун алоҳида хусусиятга ва ташқи муҳит шароитларига тез мослашадиган, ҳар қандай шароитда ҳам ҳосилдорлигини пасайтирмайдиган навлар яратилишига қаратилган. Республикаимиз аҳолисининг макарон ва макарон маҳсулотларига бўлган талабини қондириш асосан чет мамлакатлардан олиб келинаётган қаттиқ буғдой дони ҳисобида қопланмоқда. Шунинг учун, ҳозирги вақтга келиб ҳосилдор, дон сифати юқори бўлган навларни танлаш ҳамда ишлаб чиқаришга татбиқ этиш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Қаттиқ буғдой дунёда экин майдони бўйича 2-ўринда туради. Умумий экиладиган буғдойнинг 8-10% ини ташкил қилади. Унинг энг катта майдонлари Португалия, Испания ва Италияда тарқалган бўлиб, у, асосан, юқори сифатли макарон маҳсулотлари ишлаб чиқариш учун етиштирилади.

Ўта ҳосилдор навларни яратишда ўсимликларнинг маҳсулдорлигини белгиловчи турли кўрсаткичлар, яъни ҳосилдорлик элементларига жуда катта эътибор берилади. Тажрибадаги нав ва намуналарнинг ҳосилдорлиги ўрганилганда, андоза навнинг ҳосилдорлиги 35 ц/га ни ташкил этганлиги кузатилди. Натижаларга кўра, тажрибада ҳосилдорлиги 43-44,6 ц/га гача ташкил қилган навлар танлаб олинди.

Қаттиқ буғдойнинг янги навларини яратиш ва ишлаб чиқаришга жорий этишда навларнинг иссиқликка, қурғоқчиликка бардошлилиги кучли бўлиши ҳамда ҳосил элементларининг юқори бўлиши талаб этилади.

Юқоридаги долзарб вазифалардан келиб чиққан ҳолда, Дон ва дуккакли экинлар илмий-тадқиқот институти Қашқадарё филиалининг суғориладиган майдонлардаги коллекция кўчатзоридида қаттиқ буғдойнинг 24 та нав ва намуналари экиб ўрганилиб, улардан андоза “Зилол” навидан маҳсулдорлиги юқори бўлган намуналарда танлаш ишлари олиб борилди.

Олиб борилган тажрибаларнинг натижаларига кўра, қаттиқ буғдойнинг коллекция кўчатзоридидаги 24 та нав ва намуна-

1-жадвал.

Нав ва намуналарнинг ҳосилдорлиги ва 1000 дон дон вазни кўрсаткичлари (Қарши 2019-2020 й).

№	сел №	Нав номи	Ҳосилдорлик, ц/га	Андоза навдан фарқи, ц/га	1000 дон дон вазни, гр
1	1	Зилол	35,0	0,0	42,2
2	3	Poeticum	44,6	9,6	48,9
3	5	Ouassetel	43,6	8,6	48,0
4	6	Icambeltagy	43,7	8,7	48,6
5	7	Icambelmiki	42,5	7,5	48,7
6	8	Icambeljoudy1	43,4	8,4	48,0
7	10	Bob	43,5	8,5	48,6
8	21	Tillejihan	43,0	8,0	48,5
Ўртача кўрсаткич			42,4	7,4	47,7
Энг юқори кўрсаткич			44,6	9,6	48,9
Энг паст кўрсаткич			35,0	0,0	42,2
ЭКФ 0,05			1,01		1,90
CV (%)			1,5		2,3

ларнинг ҳосилдорлиги ўрганилганда, андоза “Зилол” навида ҳосилдорлик ўртача 35 ц/га гачани ҳосил қилган бўлса, тажрибадаги намуналарнинг ҳосилдорлиги андоза навга нисбатан 4-9,6 ц/га гача юқори бўлганлиги кузатилди.

1000 дон дон оғирлиги ва бошоқдаги донлар сони қаттиқ буғдой селекциясида асосий ва муҳим белгилардан ҳисобланади, ушбу кўрсаткичлар орасидаги корреляция коэффициенти бошоқдаги донлар сони ўртача 10,76 фоизни, 1000 дон дон вази эса 10,63 фоизни ташкил этган. Тажрибадаги “Poeticum”, “Ouassetel”, “Icambeltagy”, “Icambelmiki”, “Icambeljoudy1”, “Bob”, “Tillejihan” намуналарининг ҳосилдорлиги гектарига 42,5 ц/га дан 44,6 ц/га гача бўлиб, андоза “Зилол” навидан 4-9,6 ц/га гача юқори ҳосил олиниши аниқланди. 1000 дон дон вази тажрибадаги нав ва намуналарда 34,9 г дан 48,9 г гача бўлганлиги кузатилди. Бунда андоза навида 1000 дон дон вази 42,2 г ни ташкил қилган бўлса, олиб борилган тадқиқотлардаги намуналардан “Poeticum” 48,9 г, “Ouassetel” 48

г, “Icambeltagy” 48,6 г, “Icambelmiki” 48,7 г, “Icambeljoudy-1” 48 г, “Bob” 48,6 г, “Tillejihan” 48,5 граммгача бўлганлиги кузатилди. Шу билан бир қаторда, 1000 дон дон массасининг ошиши натижасида ҳосилдорликнинг юқори бўлиши кузатилди.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки, олиб борилган тажрибалардаги намуналарда 1000 дон дон массасининг ортиши ҳосилдорликнинг юқори бўлиши билан характерланди. Тажрибада ҳосилдорлиги ва 1000 дон дон массаси бўйича андоза “Зилол” навидан юқори бўлган “Poeticum”, “Ouassetel”, “Icambeltagy”, “Icambelmiki”, “Icambeljoudy”, “Bob” ва “Tillejihan” намуналари танлаб олиниб, селекциянинг кейинги босқичлари учун тавсия этилди.

Акмал МЕЙЛИЕВ, к/х.ф.ф.д.,

Ойбек АМАНОВ, к/х.ф.д., таянч докторант,

Феруза ТОШМЕТОВА,

ДДЭИТИ Қашқадарё филиали.

АДАБИЁТЛАР

1. Николаев Е. В., “Твердая пшеница в Крыму” // Симферополь: ЧП «Фактор», 2004. – С 135.
2. Мейлиев.А., Аманов.О., Орипов.Д. “Қаттиқ буғдойнинг янги навларини яратишда маҳсулдорлик кўрсаткичларининг аҳамияти” // Ж.: “Агро илм”, 2020 й. – №4(67). 20-б.
3. Аманов А. “Селекция и семеноводство пшеницы в Узбекистане” // Материалы 1-ой Центрально-Азиатской конференции по пшенице. Алматы. 2003. Стр. 3.

УЎТ: 579.8:582.28+288:575.1

ТАДҚИҚОТ

БУҒДОЙ СОМОНИДА ЎСТИРИЛГАН ASPERGILLUS ВА TRICHODERMA АВЛОДИГА МАНСУБ ЗАМБУРУФ ШТАММЛАРИДАН ФЕРМЕНТ ОҚСИЛЛАРИНИ АЖРАТИБ ОЛИШ

The article presents the results of studies, the authors selected number of media with the addition of up to 3% wheat bran, rice straw, and other Чапек medium for cultivation and optimized conditions for enzyme biosynthesis; later, you can use the fermentation technology to develop cheap cellulose-containing waste and obtain enzymes. It was found that the highest enzymatic activity is observed Чапек environment with the addition of 3% wheat bran.

Дунё микёсида саноат, қишлоқ хўжалиги ва турли соҳаларнинг ривожланиши, аҳолининг жадал ўсиши туфайли энергия захиралари, табиий ресурслар (ўрмонлар, ўсимлик, ер қоплами, тупроқ ва бошқалар), озиқ-овқат маҳсулотлари (биринчи навбатда шакар, ёғлар, гўшт, сут ва бошқалар) камайиши билан боғлиқ жиддий муаммолар пайдо бўляпти.

Ўсимлик чиқиндиларини қайта ишлашда унинг таннархи, ҳажми, мавжудлиги, локализацияси, кимёвий таркиби ва технологик хусусиятлари асосий кўрсаткичлар ҳисобланади. Шунга қарамасдан, ўсимлик ҳужайрасидаги полисахаридларни қимматбаҳо биологик маҳсулот ва ўзлаштирилдиган шакарга ҳамда глюкоза ва уларнинг мономерларига айлантириш бутун дунё олимлари олдида турган мураккаб вазифа ҳисобланади.

Бунда микроорганизмлардан, ферментлар мажмуасидан агентларни кимёвий гидролизлаш ва бошқа усуллардан самарали фойдаланиб, шакар моддаларини олиш бўйича илмий изланишлар олиб борилмоқда. Бунинг учун юқори биохимияда қабул қилинган усуллардан фойдаланилади.

Ажратилган препаратнинг эндоглюканаза ва целлюбиогидралаза ферментлар фаоллиги ўрганилди. Целлюлозани парчаловчи эндоглюканаза-фермент фаоллиги пахта толасини парчаланиши давомида ҳосил бўлган шакар миқдорини

ўрганиш орқали аниқланди. Бунда 40°C ҳароратда, рН 4,5 да 24 соат давомида 1 мл. глюкоза ҳосил бўлиши кузатилган.

Целлюлозани парчаловчи целлюбиогидралаза-ферменти фаоллиги препаратнинг целлюлозага таъсирига қараб, яъни 3% ли Na-КМЦнинг фермент таъсирида ёпишқоқлигининг камайиши ва ҳосил бўлган шакар миқдорига қараб аниқланди. Бунда 30°C ҳароратда, рН 5,0 да 1 соат давомида 1 мл глюкоза ҳосил бўлиши кузатилди.

Ферментлар ҳосил бўлиш динамикаси ўрганилганда, энг кўп миқдордаги эндоглюканаза – фермент 8 кунда ҳосил бўлиши кузатилди. Целлюбиогидралаза – ферментининг энг кўп ҳосил бўлиши эса 10 кунга бориб кузатилади.

Хулосалар. Шундай қилиб, *Trichoderma harzianum*-25/П штамм замбуруғини целлюлолитик ферментлар синтезини фаоллаштириш учун суяқ озуқа муҳитларидаги қулай шароитлари аниқланди: бунда 0,5% гача маккажўхори экстракти ва 3% гача фильтр қоғози қўшилган Чапек-Докс озуқаси, рН 5,0 ва 30-35°C ҳароратда 8-10 кун ўстириш қулайлиги исботланди.

Захро АХМЕДОВА, б.ф.д.,

Бахтиёр Мухаммадиев, б.ф.н.,

Шамси Эсанбоев, б.ф.н.,

Муборак Курбанмуродова, мустақил тадқиқотчи,

ТошДАУ.

АДАБИЁТЛАР

1. Ахмедова и др. Целлюлолитические активности почвенных микроскопических грибов. Бюллетень науки и техники. Россия. №6. 2018 г.
2. Production of cellulases by fungal cultures isolated from forest litter soil / A.S. Lakshmi, G. Narasimha // Annals of Forest. Research. – 2012. – Vol. 55, № 1. – P. 85–92.
3. Степанова Е.В., Королева О.В. и др. Разложение овсяной соломы грибами при жидкофазном и твердофазном культивировании. Прикл. биохим. и микробиол., 2003, Том 39, №1, стр. 74-84.

УЎТ: 632.7.

ТАДҚИҚОТ

КУЗГИ БУҒДОЙНИ КАСАЛЛИК ВА БЕГОНА ЎТЛАРДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ

В статье даны материалы по развитию вредоносности широко распространённых болезней сорных растений озимой пшеницы и меры борьбы с ними.

The stats contain materials on the spread of harmfulness of common diseases of weeds of winter wheat and measures to combat them.

Республикамызда ғалла экинларига 10 дан ортық турдаги касалликлар зарар еткази. Улар кўнғир занг, сариқ занг, ун-шудринг, сариқ доғланиш, септориоз, бошоқ фузариози, чанг қоракуя, қаттиқ қоракуя, илдиз чириш, қорости моғорланиши касалликларидир.

Кўнғир занг. Буғдой гуллаш даврида 40-80% кўнғир занг билан касалланса, 25-30%, бошоқ чиқариш даврида тушса 40-50% ҳосил йўқотилади. Ҳаво ҳарорати +2°C даражадан бошлаб буғдой ўсимлиги танасида кўнғир занг касаллиги ривожлана бошлайди. Агар ҳаво ҳарорати 15-23°C даража, нисбий намлиги 65-70% бўлса, касаллик ривожланиши учун энг қулай ҳисобланади.

Касаллик белгилари ёввойи сули, буғдойиқ, райграс каби бегона ўтлар ва ғалла экинлари баргларида думалоқ, сарғиш-кўнғир, чангли ёстиқчалар ҳосил қилиб пайдо бўлади. Шу ёстиқчалар ичида ривожланган споралар бошқа барглар ва ўсимликларга шамол, техника ва бошқалар ёрдамида ўтади ва об-ҳаво қулай бўлса, бошқа барглар ва ўсимликларга, далаларга кенг тарқалади.

Сариқ занг. Касаллик дон тўлиш даврида тушса, 5-10 фоиздан 30-35 фоизгача ҳосилни нобуд қилади. Буғдой байроқ барг чиқариш даврида (бошоқ чиқариш арафаси) сариқ занг билан 50-60% зарарланса, дон ҳосили 45-50% йўқотилади. Сариқ занг касаллиги споралари ҳаво ҳарорати 0°C бўлиши билан ўсимлик танасида ривожлана бошлайди, унинг авж олиб кўпайиши учун энг қулай ҳарорат 12-23°C даража ҳисобланади.

Касаллик белгилари аввал бошоқли бегона ўтлар ва бошоқли экинлар баргларида узун, қатор-қатор жойлашган, аниқ кўринишдаги сариқ ёстиқчалар

ҳосил қилиб пайдо бўлади. Аста-секин занг касаллиги бутун барг юзасини қоплайди. Баргдаги модда алмашинуви бузилиб, озуқа ҳосил бўлиши кескин камайиб, бошоқдаги дони тўлмайд қолишига олиб келади.

Ун-шудринг – бу касалликнинг дастлабки белгилари майсаларнинг баргларида оқ ғубор шаклида, кейинчалик пахтасимон доғ қават ҳосил қилиб пайдо бўлади. Ёғингарчилик кўп бўлганда, ҳавонинг нисбий намлиги 90-99% бўлиб, ҳаво ҳарорати 15-20°C бўлганда касаллик ривожланиб, жуда тез тарқалади. Касалланган барглардаги замбуруғли қатлам қалинлашиб, кулранг ёки сарғиш кулранг бўртмачалар ҳосил қилади. Ун-шудринг касаллиги тарқалиш даражасига боғлиқ ҳолда ҳосилдорлик 2-3% дан 20-25% гача нобуд бўлиши мумкин.

Сариқ доғланиш. Буғдой баргларида аввал кичкина, думалоқ, сарғиш кўнғир, кейин катта доғлар кўринишида ривожланиб тарқалади. Ҳавода нисбий намлик 100% бўлиб, ҳарорат 20-25°C даражани ташкил этса, замбуруғлар тез ривожланиб тарқалишига қулай шароитни вужудга келтиради ва майсаларга кучли зарар еткази. Касаллик эрта тарқалганда ҳосилдорлик 20-40% гача камаяди.

Ғаллазорлардаги бегона ўтлар. Кеч куз, қиш ва баҳор ойларида ёғингарчиликнинг кўп бўлиши, ғаллазорларда бошоқли ва кенг баргли бегона ўтларнинг жадал ўсиб ривожланишига олиб келади.

Республикамызда ғаллазорларида бегона ўтларнинг 200 га яқин тури учрайди. Бошоқли бегона ўтлардан: ёввойи сули, тулкидум, курмак, шамак, мастак, бир йиллик кенг баргли ўтлардан: жағ-жағ, шўра, лолақизғалдоқ, юлдузўт, олабута, итузум, семизўт,

қумриўт, қўйтикан, исмалоқ, кампирчопон, туяқорин, талхак, мойчечак, қоқиўт, совун ўт, чақамиқ, ит петрушка, ёввойи перко, тирноқгул, кўп йиллик кенг баргли бегона ўтлардан: отқулоқ, печак, латтатикан, пушти какра, тугмачагул ва бошқа бегона ўтлар учрайди. Уларга қарши механик, агротехник чора-тадбирлар билан биргалликда ичдан, системали таъсир қиладиган гербицидларни қўллаш тавсия этилади. Гербицидларни ишлатишдан олдин даладаги бегона ўтларнинг тури ва миқдорини аниқлаш лозим.

Ғалла майдонларида кенг тарқалган бегона ўтлар буғдой ва арпа майсаларига нисбатан сувни 330-1900 марта кўпроқ ўзлаштиради. Бегона ўтлар озуқа моддаларни ҳам маданий экинларга нисбатан кўп ўзлаштиради, бегона ўтлар уруғи аралашган ғалланинг сифати 20-25% гача пасаяди. Айрим бегона ўтларнинг уруғи ёки пояси аралашган ғалла инсон саломатлигига ва чорва ҳайвонларига зарар етказиши ёки уларни заҳарлаши мумкин. Какра уруғлари бўлган дондан янчилган ун истеъмолга яроқсиз бўлиб қолади, туяқорин уруғи бўлган ғалладан олинган ун гепатит, асцит, кампирчопон уруғи токсик энцефалит, тухмак (сафора) уруғи элементар токсикоз касалликлари келиб чиқишига сабаб бўлади. Саримсоқ ва шувоқ еган моллар сутининг сифати бузилади. Какра пичанини ва ёш ғумай поясини еган моллар касалланади. Қўйпечак ва қумри ўт пояга чирмашиб, ғалла пояларини

Кузги буғдойни касаллик, ва бегона ўтлардан мажмуавий ҳимоя қилиш тизими

№	Зарарли организмлар	Тадбирларни ўтказиш муддати ва усуллари	Кимёвий препаратлар билан ишлов бериш
1	Коракуя (қаттиқ чанг), илдиз чириш	Уруғларни дорилаб экиш	ДальТебу 6 % с.э.сус.0,4-0,5 л/т, Витавакс 200 фф 34 % с.сус.к. 2,0-2,5 л/т, Буғдойдор 2 % сус.к.2,5 л/т
2	Ғалланинг кишки моғорлаши	Эрта баҳорги озиклантириш	Аммиакли селитра 100 кг ёки сульфат аммоний 150-200 кг, эрта баҳорги бороналаш, зарарланган ўсимликларни йиғиш
3	Занг ва бошқа замбуруғли касалликлар	Ғаллани баҳорги озиклантириш, йўл, зовур ёқалари ва дала қирғоқларида бегона ўтларни йўқотиш. Занг аломатлари пайдо бўлганда (март ойининг 2-3 ўн кунлигида)	Суперфосфат 200 кг/га, калий ўғити 100 кг/га, Дуплет т.т - 0,3-0,5; Уредоцин 0,3-0,5; Энтоликур 0,3-0,5; Фоликур 0,3-0,5; Титул 390, 0,26, Титул Дуо-0,6; Альтосупер 0,3; Рекс Дуо 0,4-0,6 л/га
4	Бегона ўтлар: а) икки паллалли бир йиллик	Экинни 3 та барг, тупланиш даврида бегона ўт униб чиққандан кейин пуркалади (март ойининг II-III ўн кунликларида)	Банвел 0,7-0,10, Магнум 8-10, Гранстар 15-20, Громстар 15-20, Далстар 15-20,
	б) бир паллалли бир йиллик (ёввойи сули, райграс)	Буғдойнинг тупланиш даврида	Тердюк 0,3-0,4, Топик 0,3, Пума супер 0,6-0,8, Овсяген Экстра 0,3-0,4, Аvena Супер 0,6-0,7, Далзлак 0,6-0,8, Авестар 0,6-0,7 л/га
	Икки паллалли кўп йиллик (қўйпечак, отқулоқ)	Буғдойнинг тупланиш даврида бегона ўт униб чиққандан сўнг	Сертоплюс 0,1-0,15, Димето 0,08-0,10, Биозин 0,14-0,2, Фенизан 0,14-0,20 л/га
	Бир йиллик бир ва икки паллалли	Буғдойнинг тупланиш даврида	Атлантис 0,25+0,3, Биопауэр 1,0 л/га
	Бир ва кўп йиллик бошқоқли ҳамда икки паллалли бегона ўтлар	Буғдой ва ғўза экиш учун режалаштирилган далалар ҳосили йиғиб олингандан сўнг бегона ўтларга қарши пуркалади. (Экишга 30 кун қолгунча)	Терминатор 4,0-6,0, Дафосат 4,0-6,0, Раундап 4,0-6,0, Ураган форте 3,0-4,0, Глифос (Глифосат) 4,0-6,0, Смерч 4 (Глифосат) 4,0-6,0 л/га
5	Ўсимликнинг ўсишини бошқарувчи стимуляторлар	Экиш олдида уруғлик донга ишлов берилди ҳамда тушлаш ва найчалаш давларида икки марта суспензия қилиб сепилади	Гумимакс 0,6-0,7 л/т, 0,2-0,3 л/га, Эдагум 0,4-0,5 л/т (уруғларни унувчанлиги ошади), Узгуми уруғлик донга 0,6-0,7 л/т, тушлашда 0,3 л/га, найчалашда 0,4 л/га, Фитовак уруғлик донга 200-300 мл/т, найчалашда 400 мл/га, Альбит уруғлик донга 40 мл/т, тушлаш-найчалаш даврида 40 мл/га. Буғдойнинг ўсиш ва ривожланиши жадаллашади, ҳосил ва дон сифати ошади.

ётқизади, ўрим-йиғим техникаси самарадорлигини 30-40% га пасайтиради ва ғалла ерга тўкилиб, исроф бўлади. Кўп йиллик тажрибаларга кўра, бегона ўтлар босган далаларда ғалла ҳосили ўртача 15-18% нобуд бўлади.

Республикамиз шароитида кузги буғдойни касаллик, зараркунанда ҳашаротлар ва бегона ўтлардан мажмуий

ҳимоя қилиш тизими ишлаб чиқилган ва унга агротехник, кимёвий ва биологик кураш усуллари киритилган (1-жадвал).

Ботир БОЛТАЕВ,
Аъзамжон ХУДОЙҚУЛОВ,
Раъно МЎМИНОВА,

Тошкент давлат аграр университети доцентлари.

АДАБИЁТЛАР

1. Болтаев Б., З. Пўлатов., С.Авазов. Ғўза-ғалла алмашлаб экиш тизимида зараркунанда ва фойдали ҳашаротларнинг кўпайиши ва тарқалишида бегона ўтларнинг аҳамияти. “Ўсимликларни зарарли организмлардан ҳимоя қилишда биологик усулнинг самарадорлигини ошириш муаммолари ва истиқболлари” илмий-амалий конференция мақолалари тўплами. - Тошкент: 2015. 33-34-б.

2. Болтаев Б.С., Мухаммадиева М.Р., Ҳасанов А. Ғўза зараркунандаларига қарши курашнинг самарали технологияси. “Ўсимликларни зарарли организмлардан ҳимоя қилишда биологик усулнинг самарадорлигини ошириш муаммолари ва истиқболлари” илмий-амалий конференция мақолалари тўплами. - Тошкент: 2015. 269-270-б.

3. Болтаев Б., Абдуалимов Ш, А.Хасанов., Болтаев С., З.Туйғунов. ЎзГУМИ ва Гумимакс препаратларини хоссалари афзалликлари ва фойдали энтомофаунага таъсири. “Ўсимликларни зарарли организмлардан ҳимоя қилишда биологик усулнинг самарадорлигини ошириш муаммолари ва истиқболлари” илмий-амалий конференция мақолалари тўплами. - Тошкент: 2015. 34-35-б.

4. Болтаев Б.С., Махмудов Б., Халмуминова Г. Ҳосилга зарар етмасин десангиз.// Тошкент, 2016. Фермер. №4, 18-б.

ЎРИТКИЧЛИ ФЕРОМОН ТУТҚИЧЛАРНИ ТУТ ПАРВОНАСИГА ҚАРШИ ҚўЛЛАШНИНГ САМАРАДОРЛИГИ

An analysis of the results of experiments to determine the effectiveness of the use of illuminated pheromone catchers in the fight against mulberry moth was presented. The experiments used luminous pheromone traps with antioxidant pheromone material and 2 light emitting diodes operating in the ultraviolet radiation range of 365-370 nm. According to the analysis of the obtained results, it was observed that the number of butterfly butterflies caught at night was about 2 times higher than the number of butterflies caught during the day.

Ортимизга нисбатан яқин вақтларда (1994 йилда илк бор қайд қилинган) кириб келган тут парвонаси (*Glyphodes pyloalis*, Walker) зараркунандаси ипакчилик тармоғига жиддий зарар келтирмоқда. Бу ҳашарот биологиясини ўрганиш ва унга қарши курашиш бўйича бир қанча илмий тадқиқотлар олиб борилди. Бу борада олтинкўз, бракон, трихограмма, тахинь пашшаси каби энтомофаг ҳашаротлар, “Натуралис-Л”, “Престиж-плюс” каби микробиологик препаратлар, “Ашерсония” замбуруғлари, “Аваунт” ва “Александр” каби кимёвий препаратлардан фойдаланишнинг ҳамда агротехник тадбирлардан “алдамчи белбоғ” усулини қўллашнинг самарадорликларини аниқлаш бўйича олиб борилган тадқиқотлар натижаларини санаб ўтиш мумкин.

Ушбу мақолада тут парвонасига қарши курашда ёруғлик диоди асосида ишловчи ёриткич ўрнатилган феромон тутқичларни қўллашнинг самарадорлигини аниқлаш бўйича олиб борилган тадқиқотлар натижаларининг таҳлили келтирилган.

Тажрибалар 2019-2020 йиллар мавсуми, июнь ойида Андижон вилояти Пахтаобод туманидаги фермер хўжаликлари тутзорларида олиб борилди. Тажрибалар 3 хил вариантда, уларнинг ҳар бири 3 қайтарикда ўтказилди. Бунинг учун ораларидаги масофа 900-1000 м. бўлган, тут парвонаси билан деярли бир хилда зарарланган “Ўзбекистон” навли тут дарахтлари танлаб олинди.

Биринчи вариант тут дарахтларига фақатгина сув билан аралаштирилган антиоксидант феромон моддаси қўйилди. Иккинчи вариант дарахтларга ҳам худди 1-вариантдаги феромон моддаси шимдирилган дока матоси қўйилди, ҳамда 365-370 нм. тўлқин узунлигида ультрабинафша нурланиш дивизионида ишловчи 2 та ёруғлик диоди жойлаштирилди. 3-вариант тут дарахтларидаги тутқичларга ҳеч қандай феромон моддаси ҳам, ёриткичлар ҳам жойлаштирилмади, яъни улар назоратда қолди.

Кузатувларда 1 ой вақт мобайнида суткасига 2 марта, яъни эрталабки соат 6, ва кечки соат 8 ларда тутқичларга

илинган тут парвонаси капалаклари сони қайд этиб борилди. Тутқичларга илинган бошқа турдаги ҳашаротлар қайт этиб борилмади.

Кузатув натижаларига кўра, назоратдаги тутқичларга 1 ой вақт мобайнида ҳам тут парвонаси капалаклари илинмади. Феромон моддаси шимдирилган 1 вариантда 1 ой мобайнида йиғилган ўртача капалаклар миқдори 56,3 тани ташкил қилди. Ўриткичли тутқичларга илинган капалаклар сони эса янада кўпроқ, яъни 117,4 тани ташкил қилди.

Кун мобайнидаги ва тунда илинган капалаклар миқдорини қиёслайдиган бўлсак, бу кўрсаткичлар мос ҳолда 68,6 ва 105,1 тани ташкил қилди. Демак, ёриткичли феромон тутқичларни қўлланганида самарадорлик деярли 2 мартани ташкил қилар экан.

Зарифа НОСИРОВА,
қ./х.ф.ф.д., ТошДАУ,

Мухтасар ҚАМБАРОВА, ассистент,
Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялари институти,

Муроджон МАХМУДОВ,
ТошДАУ магистри.

АДАБИЁТЛАР

1. Шерматов М.Р., Ахмедов М.Х. Морфология тутовой огневки (*Glyphodes pyloalis* Walker (Lepidoptera, Pyralidae)) // Узбекский биологический журнал. 2002. 4. 53-57.
2. Кимсанбоев Х.Х., Носирова З.Г. Эффективность энтомофага златоглазки в борьбе с тутовой огневкой // Аграрная наука. 2017. 7. 4-6.
3. Nosirova Z.G., Kimsanboyev X.X. Effectiveness of the bracon entomophages in fight against mulberry pyralids in Uzbekistan climate conditions // European Applied Sciences. 2017. 3. 3-5.
4. Носирова З.Г., Эргашева Х.А. Эффективность различных видов трихограммы в борьбе с тутовой огневкой // Мичуринский агрономический вестник. 2019. 2. 7-12.
5. Носирова З.Г. Муха тахина в качестве энтомофага тутовых огневок // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. 2018. 2 (160). 70-74.
6. Носирова З.Г., Кимсанбоев Х.Х. Эффективность микробиологического препарата «Naturalis-L» против тутовой огневки // Защита и карантин растений. 2018. 5. 45-46.
7. Носирова З.Г., Анорбаев А.Р., Камбарова М.Х. Микробиологический препарат Престиж плюс в борьбе с тутовой огневкой // Сборник трудов международной научно-практической конференции, посвященной 70-летию заслуженного деятеля Республики Казахстан Досмухамбетова Темирхана Мынайдаровича. 4-5 апреля 2019 г. Алматы, Казахстан. 16-19.
8. Носирова З.Г., Эргашева Х.А. Грибы Ашерсония в борьбе с тутовой огневкой // Евразийский союз ученых. 2019. 5(52). 4 часть. 46-51.
9. Nosirova Z.G., Ubaydullaev S.I., Ruzikulov D.N. Effect of insecticides to mulberry pyralid entomophages // International journal of scientific & technology research. 2019. 8. 11. 1408-1410.
10. Nosirova Z.G., Rakhmonov J.P., Rustamova M. Тут парвонасига нокимёвий усулни қўллашнинг самарадорлиги // Agrokimyohimoya va o'simliklar karantini. 2018. 3(7). 50-51.

ТИРНОҚГУЛИНИНГ ЗАРАРКУНАНДАЛАРИ ВА КАСАЛЛИКЛАРИ

Тирноқгул бир йиллик ва кўп йиллик, ўтсимон ёки яримбу-та ўсимлик ҳисобланади. Поялари тарвақайлаб кетган, тик, қалин, қовурғали, тукчали. Барглари кетма-кет жойлашган, оддий, чўзинчоқ ёки ланцетсимон шаклда бўлади. Гуллари битта сават шаклидаги тўпгулга жойлашган. Гуллари жуда кўп, сарик, тўқ сарик рангда. 1 г. да 170 донагача уруғлар бўлади, уларнинг унувчанлиги 3-4 йилгача сақланади. Уларнинг 20 га яқин тури бор. Унинг ватани, асосан, Ўрта ер денгизи атрофидаги давлатлар, Эрон, Канар оролларида тарқалган.

Тирноқгулнинг зараркунандалари. Тирноқгул учун қуйидаги зараркунандалар хавфли ҳисобланади:

Шиллиққурт: Шиллиққуртлар қориноёқли моллюскаларга тегишли. шиллиққуртларда қобиқ бўлмайди. Улар ерга эрта баҳордан кузгача 20 см. чуқурликда (ҳар бири 300-500 тадан) тухумлар қўйиб кўпаяди.

Дастлабки икки ҳафта ичида личинкалар тупроқда яшайди ва тупроқ энгил юмшатиладиганда ўлиб кетади. Улар ўсимликлар билан озикланади ва икки-уч ой ичида имагога айланади. Бир йилда икки авлод ривожланади. Ва ва иккинчи авлод ривожланади. Кузда кўйилган тухумлардан личинкалари баҳорда пайдо бўлади. Улар кўпинча қобиқ ҳосил бўлиши учун зарур бўлган кальцийли ишқорий тупроқларда ва нам жойларда яшайди.

Шиллиққуртлар 5-7 йил яшайди, тупроқ остида, ўсимлик қолдиқлари ёки тушган барглари остида қишлаб чиқади. Сўнгги 10 йил ичида уларнинг сони кўпайишига қишнинг илик келиши, ёзда иссиқлик ва намликнинг етарли даражада бўлиши сабаб бўлди. Энг зарарлиси қора рангда бўлиб, узунлиги 15 см. гача, боғ шиллиққурти эса 3-4 см. бўлади.

Ширалар: Ширалар ёш ўсимлик баргларининг ҳужайра шарбатини сўриб, уни ўсишдан тўхтатади. Шу билан бирга, ширалар ўзидан заҳар чиқариши туфайли барглари бужмайиб қолади ва кейинчалик қуриydi, ўсув нуқталари эгилиб қолади. Ширин чиқиндилари (табиий чиқиндилар) барглари юзасини ифлослантиради, ўсимликларнинг нормал ҳаётини фаолиятини бузади. Сулакларни орқали шира ўсимликларга зарарли вирусларни юқтириши мумкин. Ширалар колониялари жуда кўпайиб кетганда, барглари ва ёш куртақлар қуриydi ҳамда нобуд бўлади. Кўпинча ширалар чумолилар томонидан тарқатилади. Чумолилар ширалар ажратган экскремент ҳисобига яшайди. Шу сабабли, чумолилар доимий равишда кўпроқ шираларни ёш баргларига ўтказиб беради ва уларни бошқа душманлардан ҳимоя қилади. Шунинг учун бизнинг вазифамиз уларни ажратиш, чумолиларнинг шира колониясига киришига йўл қўймастикдир.

Тирноқгул

Ширалар колонияси

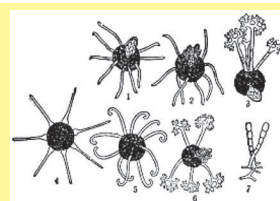
Ширалар колонияси

Ун-шудринг билан касалланган тирноқгул

Ун-шудринг билан касалланган тирноқгул

Ун-шудринг касаллигини кўзгатувчиси

Ун-шудринг касаллиги: Бу касалликни микроскопик замбуруғлар келтириб чиқаради ва ўсимликнинг ривожланишига жиддий зарар келтиради, баъзан ўсимликни бутунлай қуритади.

Касаллик, одатда нам ҳавода +18-25°C ҳаво ҳароратида ўзини намоен қилади.

**Бахтиёр МУХАММАДИЕВ, доцент, б.ф.н.,
Давлат РЎЗИҚУЛОВ, ассистент,
ТошДАУ.**

АДАБИЁТЛАР

1. Кошляева И.П., Касынкина О.М.. Защита растений. Защита эфиромасличных и лекарственных растений от вредителей и болезней. Учебное пособие. 2014. Москва. С.127.

2. Носырев В. И., Дмитриева Л. Ф., Дроздовская Л. С., Богарада Л. П., Лыман В. Е., Ли Н. С., Сванидзе Н. В., Мельникова Г. В. Видовой состав вредителей и возбудителей болезней лекарственных культур в СССР. Обзорная информация ЦБНТИ, Медпром, «Лекарственное растениеводство», М., 1976, №1, с. 1-42.

3. Носырев В. И., Дмитриева Л. Ф., Дроздовская Л. С., Николаева В. Е., Бушковская Л. М., Богарада А. П., Ли Н. С., Сванидзе Н. В. и др. Система мероприятий по защите основных лекарственных культур от вредителей и болезней. Обзорная информация ЦБНТИ Медпром. Серия «Лекарственное растениеводство», Л1., 1981, № 4, с. 5-9.

РАЗРАБОТКА МЕТОДОВ ЭКСПРЕСС ДИАГНОСТИКИ ВРЕДИТЕЛЕЙ ИЗ СЕРИИ AUCHENORRHYNCHA

В статье представлены особенности разработки методов экспресс диагностики вредителей для интегрированной защиты растений, обеспечивающей защиту сельскохозяйственных культур. Исследовались полезные насекомые из семейств Dorylidae, Dryinidae и других семейств, изучение которых имеет теоретическое и практическое значение для современного сельскохозяйственного производства, решающего две важнейшие проблемы – защиту сельскохозяйственных культур от вредных организмов и защиту окружающей среды.

Защита растений от вредных организмов, в том числе вредителей, по мнению специалистов, с экономической точки зрения гораздо эффективней, чем устранение последствий их воздействия на сельскохозяйственные растения.

Ученые считают, что изменение климата, деятельность человека и некоторые другие факторы, изменяют экосистемы, сокращают биоразнообразие и создают новые ниши, в которых плодятся вредители. Зачастую этих вредителей, если они уже обосновались, искоренить очень трудно, кроме того на борьбу с ними уходит много времени и средств.

Использование интегрированной защиты растений – это выполнение действий с учетом экологического подхода, включающего в себя принципы, которые способствуют сокращению применения химических препаратов. Данный подход сочетает в себе различные методы борьбы, чтобы вырастить полноценный урожай желательно без применения пестицидов.

Поэтому, в настоящее время большое внимание уделяется изучению роли вредителей в экосистемах и их практическому значению для человека.

Материалом для настоящей работы явились 20 летние исследования вредителей сельскохозяйственных растений из серии Auchenorrhyncha, отряда Homoptera, в условиях Узбекистана.

Использовались специальные и общепринятые в энтомологии методики.

Для современной защиты растений создаётся и постоянно внедряется и совершенствуется система интегрированной защиты растений, поскольку значение её велико.

И сейчас всем известно, что интегрированный метод защиты растений – это сочетание методов защиты растений от вредителей, болезней и сорняков, при создании дифференцированных систем защитных мероприятий. Он позволяет сохранить полезных членистоногих, уменьшить или исключить расход пестицидов и сохранить урожай.

Воздействие вредителей сказывается на количестве и качестве урожая, утрата питательных свойств которого делает его непригодным к употреблению и сбыту.

Опасность применения пестицидов заключается в том, что при систематическом их использовании, наблюдается загрязнение окружающей среды, что приводит к заболеваниям и уничтожению полезных насекомых, птиц, рыб, других животных, а также к отравлению людей непосредственно пестицидами или продуктами, в которых они способны накапливаться. Об этом постоянно говорится и печатается.

Основные элементы интегрированной защиты растений включают в себя систему наблюдений за вредными организмами (фитосанитарный мониторинг), применение устойчивых сортов, биорациональных пестицидов, биопрепаратов, естественных механизмов регуляции численности вредных организмов.

В связи с этим основными направлениями и задачами исследований в области интегрированной защиты растений, в первую очередь, являются разработка методов экспресс диагностики вредителей, прогноз появления и распространения вредителей, снижение негативного влияния пестицидов на окружающую среду, экологически безопасные технологии биологической защиты растений, освоение природных ресурсов энтомофагов, разработка новых биологических средств защиты растений на основе энтомофагов, создание систем биологической защиты растений для тепличного растениеводства и др.

Согласно этому наши исследования в области разработки методов экспресс диагностики вредителей, проводились с выбором наиболее вредоносных сосущих вредителей из серии Auchenorrhyncha.

Надо сказать, что в мире большой интерес к этой важной в хозяйственном отношении группе насекомых, появился в последние годы, осуществляется интенсивное изучение и в различных регионах Узбекистана.

Нами проведена разработка методов экспресс диагностики целого комплекса вредителей таких как, *Laodelphax striatellus* (Fall.), *Dictyophara europea* (L.), *Kelisia pannonica* Mats., *Empoasca meridiana* Zachv., *Kyboasca bipunctata* Osh. и др.

Кроме того исследовались полезные насекомые из семейства Dorylidae, Dryinidae и других семейств, изучение которых имеет теоретическое и практическое значение, для освоения природных ресурсов энтомофагов и разработке на этой основе биологических средств защиты растений.

Этому предшествовал целый ряд следующих наших исследований. Была впервые разработана и представлена современная классификация серии Auchenorrhyncha, что имеет важное значение для экспресс диагностики при определении, составлены и обобщены определительные таблицы родов и видов, сопровождаемые полными оригинальными рисунками генитального аппарата, что важно для правильной диагностики, проведена эколого-фаунистико-таксономическая характеристика вредных видов культурных ландшафтов Узбекистана. Характеристики видов проведены в морфологическом аспекте, синонимике, распространении по биотопам и культурным ландшафтам, кормовым растениям, а также по их биоэкологическим особенностям и вредоносности.

Борьба с вредными организмами растений должна быть рациональной, экономичной, эффективной и должна предотвращать загрязнение окружающей среды и продуктов питания, т.е. обеспечить применение наиболее безопасной системы борьбы с вредителями сельскохозяйственных культур, построенной на избирательном подходе.

Современное сельскохозяйственное производство столкнулось с необходимостью решения двух важнейших

проблем – гарантированной защиты сельскохозяйственных культур от вредных организмов, в том числе вредителей и одновременно - защиты окружающей среды.

Интегрированная защита растений обеспечивает защиту культур и способствует сохранению здоровья человека и животных.

В связи с этим в области интегрированной защиты растений, в первую очередь, необходима разработка

методов экспресс диагностики вредителей, освоение природных ресурсов энтомофагов и на основе изучения энтомофагов, разработка новых биологических средств защиты растений.

Алевтина КОЖЕВНИКОВА,
профессор, ТашГАУ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кожевникова А.Г. Значение интегрированной защиты растений в обеспечении продовольственной безопасности // Сб. тр. Межд. конф. посвященной 90 летию образования ТашГАУ «Актуальные теоретические и практические проблемы аграрной науки и их решение». (14-15 декабрь). – Ташкент: - 2020. – С. 499-503.
2. Сулаймонов Б.А. и др. Интегрированная защита растений. – Изд. Fan va texnologiya. – Ташкент: – 2019. - С. 6.
3. Кожевникова А.Г. *Laodelphax striatellus* (Fall.) и её диагностика //Ж. Agro kimo himoya va osimliklar karantini. - № 4. – Ташкент: – 2020. – С. 49-51.
4. Кожевникова А.Г. *Dictyophara europea* (L.) и особенности её определения в полевых условиях //Ж. Актуальные проблемы современной науки. - № 3 (112). ISSN 16-80-2721. – Россия. – Изд. Спутник. – М.: - 2020. – С. 101-106.
5. Кожевникова А.Г. *Kelsia rannonica* Mats //Ж. Актуальные проблемы современной науки. № 6 (112). ISSN 16-80-2721. – Россия. – Изд. Спутник. – М.: - 2020. – С. 101-106.
6. Кожевникова А.Г. *Empoasca meridiana* Zachv. Вредители артишока и их особенности в Кибрайском районе //Ж. Узбекский биологический журнал. - № 1. – Ташкент: - 2020. – С. 48-50.
7. Кожевникова А.Г. Цикадовые (*Empoasca meridiana* Zachv., *Kyboasca bipunctata* Osh.) - вредители хлопчатника и перспективные меры борьбы с ними //Ж. Agro kimo himoya va osimliklar karantini. - № 5. – Ташкент: – 2019. – С. 104-107.
8. Кожевникова А.Г. Перспективы использования паразитических насекомых из семейства браконид (*Braconidae*) //Ж. Agro kimo himoya va osimliklar karantini. - № 5. – Ташкент: – 2020. – С. 9-11.

УЎТ: 636./28.083.

ТАДҚИҚОТ

ТУРЛИ ТИРИК ВАЗНДАГИ СИГИРЛАРДА ОЙЛИК СУТ МИҚДОРНИНГ ЎЗГАРИШИ

Studies have shown that the milk yield of Holstein cows depends on the live weight of the first calf. milk fat consumption was found to be 10.8 and 4.4 kg, and 4% milk yield was higher at 243.6 and 209.7 kg, respectively.

The highest monthly milk yield in the experimental groups was observed in the third month of lactation, with cows with a live weight of 481 kg and above having a monthly milk yield of 44 and 24 kg higher than those of group I and II cows, respectively. The monthly milk yield of cows in group I was 12.33% of lactation, in group II 12.37%, in group III 12.53%.

Бугунги кунда республикаимизда чорвачилик маҳсулотларини ишлаб чиқаришни кўпайтиришда зотларнинг маҳсулдорлигини ошириш, озуқа базасини мустаҳкамлаш, сигирларнинг юқори маҳсулдор подаларини яратиш, наслчилик ишларини яхшилаш, дунёга машҳур зотларнинг буқаларининг уруғидан сунъий қочиришда кенг фойдаланиш муҳим вазифалар бўлиб турибди. Шунингдек, бундай вазифаларни бажаришда турли омиллардан ҳам кенг фойдаланиш катта аҳамиятга эга. Сигирларнинг биринчи туғишидаги мақбул тирик вазнини аниқлаш улардан самарали фойдаланишда катта аҳамиятга эга ва долзарб ҳисобланади.

Тадқиқотлар Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманидаги “К.Элдор” наслчилик фермер хўжалигининг голштин зотли қорамоллар подасида I лактациядаги ушбу зотли сигирларда ўтказилди. I гуруҳга биринчи туғишдаги тирик вазни 460 кг-ча, II гуруҳга 461-480 кг. ва III гуруҳга 481 кг. ва ундан юқори тирик вазнга эга сигирлар ҳар бир гуруҳда 15 бошдан ажратилди. Сигирларни бир турдаги озиқлантириш бераётган сут миқдори, сутдаги ёғ, тирик вазни ва физиологик ҳолатини ҳисобга олган ҳолда ташкил этилди. Лактация давомида сигирларнинг маҳсулдорлик кўрсаткичлари зоотехнияда умумқабул қилинган усулларда ўрганилди.

1-жадвалда I лактациядаги сигирларнинг сут маҳсулдорлиги келтирилган.

1-жадвал.

Тажриба гуруҳларидаги I лактациядаги сигирларнинг сут маҳсулдорлиги.

Кўрсаткичлар	Гуруҳлар		
	I	II	III
	$\bar{O} \pm S \bar{o}$	$\bar{O} \pm S \bar{o}$	$\bar{O} \pm S \bar{o}$
Сут миқдори, кг	4283,6±72,0	4430,7±75,3	4565,6±107,1
Сутдаги ёғ, %	3,94±0,035	3,93±0,026	3,91±0,03
Сут ёғи чикими, кг	168,7±2,03	174,1±2,17	178,5±3,11
4% ли сут миқдори, кг	4219,3±49,5	4353,2±54,5	4462,9±77,7
Тирик вазни, кг	450,3±4,69	470,1±1,82	489,7±2,25

Тадқиқотларда III гуруҳдаги сигирларнинг I лактациядаги сут миқдори I ва II гуруҳлардаги тенгқурлариникидан тегишли-ча 282,0 кг (P>0,95) ва 134,9 кг. (P>0,999), сут ёғи чикими 10,8 ва 4,4 кг. (P>0,99), 4% ли сут миқдори 243,6 (P>0,99) ва 209,7 (P>0,95) кг. юқори бўлганлиги аниқланди. Бу маълумотлар

I лактацияда сигирлар лактациясининг кечиш хусусиятлари.

Лактация ойлари	Гуруҳлар								
	I			II			III		
	Ойлик сут миқдори, кг	Согин даврининг доимийлик коэффициенти.	Сут миқдорининг пасайиш индекси	Ойлик сут миқдори, кг	Согин даврининг доимийлик коэффициенти.	Сут миқдорининг пасайиш индекси	Ойлик сут миқдори, кг	Согин даврининг доимийлик коэффициенти.	Сут миқдорининг пасайиш индекси
I	324	100,0	61,4	341,6	100,0	62,3	376	100,0	65,7
II	475,5	146,7	90,0	492	144,0	89,8	515	136,9	90,0
III	528	121,9	-	548	111,4	-	572	111,1	-
IV	506	95,8	95,8	536,5	97,9	97,9	550,4	96,2	96,2
V	493,4	97,5	93,4	511	95,2	93,2	525,8	95,5	91,9
VI	470,7	95,4	89,1	480	93,9	87,6	486,5	92,5	85,0
VII	440,6	93,6	83,4	452,4	94,2	82,5	462,6	95,1	80,9
VIII	422,3	95,8	75,0	423,2	93,5	77,2	430	92,9	75,2
IX	392,5	-	74,3	396,0	-	72,3	382,3	-	66,8
X	230,6	-	43,7	250	-	45,6	265	-	46,3
Ўртача	4283,6	105,8	-	4430,7	103,8	-	4565,6	102,5	-

сигирларнинг лактациядаги сут маҳсулдорлиги туғишидаги тирик вазнига боғлиқ эканлигидан далолат беради.

2-жадвалда сигирларнинг I лактациясининг кечиш хусусиятлари келтирилган.

2-жадвал маълумотларидан кўринишича, барча гуруҳларда энг юқори ойлик сут миқдори лактациянинг учинчи ойида кузатилди, бу ойда III гуруҳ сигирларининг ойлик сут миқдори I ва II гуруҳ сигирлариникидан тегишлича 44 ва 24 кг. юқори бўлди. I гуруҳдаги сигирларнинг ойлик сут миқдори лактациясидаги сут миқдорининг 12,33% ни, II гуруҳда 12,37% ни, III гуруҳда 12,53% ни ташкил этди.

Тажриба гуруҳларида сигирларнинг доимийлик коэффициенти ўрнатиш ойлик сут миқдори лактациянинг олтинчи ойигача юқори даражада сақланиб турди, кейин аста-секинлик билан пасайиши кузатилди.

Сигирларнинг лактацияси бир текис кечганлигини сут миқдорининг пасайиш индекси ҳам кўрсатиб турибди, бу индекс тажриба гуруҳларида лактациянинг учинчи ойидан ўнинчи

ойига бориб тегишлича 43,7; 45,6 ва 46,3 га баробар бўлди. Олинган натижалар сигирларнинг биринчи туғишидаги тирик вазнидан қатъий назар, лактацияси биртекис кечганлигидан далолат беради.

Хулоса

1. Голштин зотли сигирларнинг сут маҳсулдорлиги биринчи туғишидаги тирик вазнига боғлиқ. III гуруҳдаги сигирларнинг I лактациядаги сут миқдори I ва II гуруҳлардаги тенгқурлариникидан тегишлича 282,0 кг. ва 134,9 кг., сут ёғи чиқими 10,8 ва 4,4 кг, 4% ли сут миқдори 243,6 ва 209,7 кг. юқори бўлди.

2. Барча гуруҳларда энг юқори ойлик сут миқдори лактациянинг учинчи ойида кузатилди, бу ойда III гуруҳ сигирларининг ойлик сут миқдори I ва II гуруҳ сигирлариникидан тегишлича 44 ва 24 кг. юқори бўлди. I гуруҳдаги сигирларнинг ойлик сут миқдори лактациясидаги сут миқдорининг 12,33% ни, II гуруҳда 12,37% ни, III гуруҳда 12,53% ни ташкил этди.

Ўткир РАҲИМОВ,
СамВМИ ассистенти.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аширов М.И., Аширов Б.М., Юлдашев А.А. Разведение голштинского скота в Узбекистане. Монография, Ташкент, "Наврз", 2020, с. 271 .
2. Аширов М.И. Совершенствование швицкого скота в Узбекистане. Монография, Ташкент. "Наврз", 2020, с. 192.
3. Аширов М.И., Донаев Х.А., Аширов Б.М. Продуктивный потенциал коров голштинской породы австрийской селекции. Материалы Международной научно-практической конференции. Москва, 2018, с. 734-736.
4. Джапаридзе Г. М. Труфанов В. Г., Новиков Д. В., Джелалов В. В. Продуктивные качества коров голштинской породы канадской селекции. Ж. «Зоотехния», 2013, №1, с. 8-9.
5. Дунин И. А. Данкверт А., Кочетков А. Перспективы развития молочного скотоводства и конкурентоспособность молочного скота, разводимого в Российской Федерации. Ж. «Молочное и мясное скотоводство», № 3, 2013, с. 1-5.
6. Прохоренко П. Голштинская порода и ее влияние на генетический прогресс продуктивности черно-пестрого скота европейских стран и Российской Федерации. Ж. «Молочное и мясное скотоводство», №2, 2013, с. 2-6.

УЎТ: 631.67:626.823.61(575.152).

ТАДҚИҚОТ

НОВ КАНАЛЛАРНИНГ ИШЛАШ ИШОНЧЛИЛИГИНИ ОШИРИШ

The article describes the main shortcomings of the channel channels during operation and the main requirements for the reliable operation of the channel channel. the factors that determine their reliability and their analysis, the shortcomings of the period of operation and ways to overcome them, as well as the views and opinions of the authors on improving their reliability.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев томонидан 2017 йил 7 февралда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш бўйича 2017-2021 йилларга мўлжалланган "Ҳаракат-

лар стратегияси”да суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, мелиорация ва ирригация объектлари тармоқларини ривожлантириш, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш соҳасига интенсив усулларни, энг аввало, сув ва ресурсларни тежайдиган замонавий агротехнологияларни жорий этиш, унумдорлиги юқори бўлган қишлоқ хўжалиги техникасидан фойдаланиш масалалари қўйилган.

Республикамиздаги 840,2 минг гектар ер майдонлари 17,1 минг километр узунликдаги лоток тармоқлари ёрдамида суғориш ишлари амалга ошириладиган бўлиб, уларнинг 85 фоизи 40-45 йилдан буён ишлатилиб келинмоқда.

Бизнинг каналимиз ЛР-8 маркали чўмичининг хажми $V_k = 550-600 \text{ см}^3$ бўлган нов канал. (1-расм).

Ўрганаётган нов каналимизда қанча миқдордаги сув сарфи фильтрация ҳодисаси орқали йўқотиладиганлигини билишимиз

$$\frac{q}{K_{\phi}} = \frac{H_1^2 - H_2^2}{2L_p}$$

мумкин.

Фiltrация оқимининг сарфи қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$q = K_m \times (H_1^2 - H_2^2) / 2 \times L_p = 0.001 \times (0.8^2 - 0) / (2 \times 0.05) = 0.0064 \text{ м}^3/\text{сутка}$$

1-м даги суткалик сув исрофи бу қийматни бутун грунт билан қопланган қисми бўйича ҳисобласак $q = 0.0064 \text{ м}^3/\text{сутка} \times 42 \text{ м} \times 2 = 0.5376 \text{ м}^3/\text{сутка}$

1-кун узунлик бўйича сувнинг йўқотилиши. $q = 0.5376 \text{ м}^3/\text{сутка}$

$q_{\text{ойлик}} = (30-31) \times Q = 30 \times 0.5376 \text{ м}^3/\text{сутка} = 16.11 \text{ м}^3/\text{ой}$

1-ой давомидаги сув исроф. $q_{\text{ойлик}} = 16.11 \text{ м}^3/\text{ой}$

Йил давомида вегетация даври-

даги сув исрофи. $q_{\text{йил}} = 96.6632 \text{ м}^3/\text{йил}$

K_f – тўғон танасидаги грунт фильтрация коэффиценти, у лаборатория тадқиқотларига асосан аниқланади. Қумоқ грунт $K_f = 0.001 \text{ м}/\text{сутка}$

Нов каналнинг грунт билан туташтирилган қисмларида сувнинг ўзи билан грунт заррачаларини ташиши натижасида биринчи навбатда сувнинг лойқаланиши, нов каналимизда лойқа чўкиш ҳолатлари кузатилади.

гидрологик, иқлим, ишлаб чиқариш ва бошқа омилларни тўлиқ инобатга олмаслик, талаб қилинадигандан паст сифатли материал, жиҳоз ва қурилмаларни қўллаш;

-қурилишни арзонлаштириш мақсадида асосиз равишда лойиҳаларга ўзгартириш ва тузатишлар киритиш;

-фойдаланиш даврининг нотўғри режими, битмаган ҳолда, дефектлар ва ишлаб чиқариш камчиликлар

1-расм. Қашқадарё вилоятида жойлашган нов каналнинг ҳозирги кундаги ишлаш ҳолати.

Ишнинг амалий аҳамияти: Ишлаб чиқилган чора-тадбирлар ва тавсиялар массивдаги хўжалик ички каналларидан ва, шунингдек, унга ўхшаш шароитдаги Қашқадарё вилоятининг бошқа ҳудудлари мисолида фойдаланиш жараёнида қўлланиш мумкин.

Гидротехник иншоотларнинг бузилганлиги тўғрисидаги мисолларни жуда кўплаб келтириш мумкин. Улар ҳақидаги батафсил маълумотлар тегишли адабиётларда келтирилган.

Уларда келтирилган гидротехник иншоотлар ишдан чиқиши, бузилиши, аварияга учраши ва шикастланиши мисолларининг таҳлили натижасида уларни келтириб чиқарувчи асосий сабаблар қилиб қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

-лойиҳалаш даврида йўл қўйилган хатолар (ҳисоблардаги қўпол хатолар), ҳақиқий ишга ҳисобий моделнинг бутунлай мос келмаслиги, геологик, муҳандислик-геологик,

билан фойдаланишга топшириш, техник хизмат кўрсатишнинг камчиликлари ва паст сифати;

-таъмирлаш ва техник хизмат кўрсатишнинг ўз вақтида ўтказилмаслиги;

-эскириш ва табиий ҳолда ейиш, емирилиш.

Табиий иншоотлар ишдан чиқиши кутилмаган офат, фалокатлар – сув босиши, zilzila бурон, довул, жала, ўпирилиш, қўчки ва шу кабилар туфайли содир бўлиши ёки тезлашиши мумкин.

Хулоса: Нов каналимиз ишончлигини ошириш учун каналларимизда тозалаш ишларини олиб бориш, тўлиқ таъмирлаш, баъзи жойларини тубдан алмаштириш керак.

Рустам ХЎЖАҚУЛОВ,
проф., т.ф.д., ҚарМИИ,
Қудрат УЛАШОВ,
стажёр ўқитувчи,
ТИҚХММИ Қарши филиали.

АДАБИЁТЛАР

1. “Гидротехника иншоотларининг хавфсизлиги тўғрисида”. Ўзбекистон Республикаси Қонуни. Тошкент, 1999 й., 20 август.
2. Бакиев М.Р. ва б.қ. Гидротехника иншоотлари. Дарслик.Т., “Янги аср авлоди”, 2009 й., 2-жилд.
3. Зюбенко С.Ш. Количественные характеристики надежности лотковых систем: Гидротехника / Тр. ВНИИГИМ. –М., 1972. –Т.50. –с.117-131.
4. Мирцхулава Ц.Е. Рекомендации по организации сбора информации, установлению причин и вида отказов гидромелиоративных объектов и обработка данных о надежности / ГрузНИИГИМ. –Тбилиси, 1988. 87 с.
5. w.w.w Ziyonet.

АНАЛИЗ ИЗМЕРЕНИЯ УРОВНЯ ПОДЗЕМНЫХ ВОД

The article deals with the issues of proper control and accounting for the rational use of groundwater. Methods for measuring the water level in the well were also considered. The problems of monitoring the groundwater level are considered and the state of measurement is analyzed, recommendations are given on instrumentation for level control and the introduction of an automated observation system and the creation of an integrated analysis system using a remote data transmission module via GSM. The technical means of automation were chosen.

В естественных условиях для подземных вод характерен ненарушенный (естественный) режим, который формируется в основном под влиянием метеорологических, гидрологических и геологических факторов. Метеорологические факторы (осадки, испарение, температура воздуха, атмосферное давление) – основные в формировании режима грунтовых вод.

Подъем уровня начинается лишь через некоторое время после выпадения осадков. Этот отрезок времени тем больше, чем меньше водопроницаемость пород и больше глубина залегания грунтовых вод.

Уровень грунтовых вод колеблется не только по сезонам, но и в многолетнем цикле. Многолетние колебания уровня связаны с ритмическими изменениями климата и приурочены к различным циклам, среди которых наиболее четко фиксируется 11-летний цикл. Амплитуды многолетних колебаний могут превышать амплитуды сезонных колебаний и достигать значительных размеров (до 8 м и более). Изучение многолетнего режима подземных вод необходимо для определения расчетной величины мощности водоносного горизонта, прогноза положения уровня на весь период длительной эксплуатации сооружений и других инженерных расчетов. Повышению уровня подземных вод способствуют строительство водохранилищ и других искусственных водоемов, орошение, утечка воды из подземных сетей водонесущих коммуникаций, промышленных бассейнов, водохранилищ и т. д. Под влиянием искусственных (антропогенных) факторов уровни подземных вод могут подниматься на 10-15 м и более. Особенно значительно обводняющее действие крупных водохранилищ. Режим и баланс подземных вод взаимосвязаны, и если первый отражает изменение количества и качества подземных вод во времени, то второй – результат этого изменения. Баланс может составляться для крупных территорий или для отдельных участков (поля орошения и фильтрации, групповые водозаборы и т. д.). Участки, где проводятся измерения прихода и расхода подземных вод, называют балансовыми. С помощью баланса характеризуют водообеспеченность района и

возможности ежегодного пополнения запасов подземных вод, изучают причины подтопления территорий, прогнозируют изменение уровня подземных вод.

Датчик уровня уровнемера УЛМ устанавливается на крыше резервуара. Микроволновой генератор датчика уровня (рис.1) формирует радиосигнал, частота которого изменяется во времени по линейному закону рис.2 (линейный частотно-модулированный сигнал). Этот сигнал излучается в направлении продукта, отражается от него и часть сигнала, через определенное время, зависящее от скорости света, возвращается обратно в антенну.

Разница частоты переданного и отраженного сигнала f_1 (рис.2) пропорциональна времени распространения электромагнитной волны t_1 до продукта и обратно. Зная, что скорость распространения волны равна скорости света и зная время распространения можно легко вычислить расстояние от антенны до продукта (отражателя). Но это идеальный случай возможный только при наличии идеального отражателя. В реальности же, в резервуаре могут быть посторонние конструкции, на поверхности продукта могут быть волнения, поверхность продукта может быть неровная (сыпучий продукт) и т.д. В этом случае, картина отраженного сигнала может быть совсем другой (рис.3).

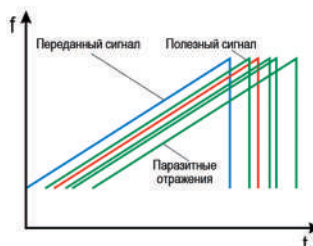

Рис.3. Отраженный сигнал

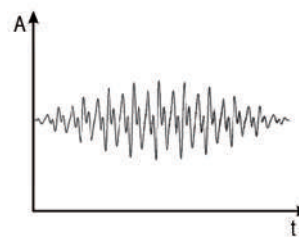

Рис.4. Низкочастотный результирующий сигнал

В данном случае невозможно определить разницу частот простым вычитанием – нет единого значения. Поэтому применяется более сложная операция смещения излученного и принятого сигнала. В результате получается не число, а низкочастотный результирующий «сигнал» в котором присутствуют и полезные и паразитные частоты (рис.4).

Вывод. Дальнейшая обработка сигнала осуществляется микропроцессор-

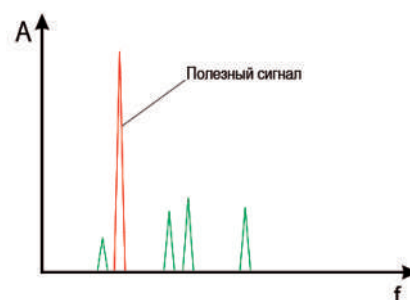

Рис.5. Спектральный сигнал после цифровой обработки

Рис.1. Микроволновой генератор датчика уровня

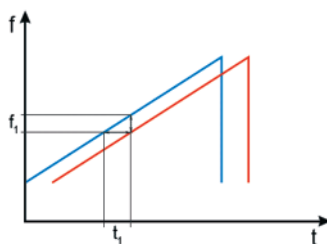

Рис.2. Линейный частотно-модулированный сигнал

ной системой датчика уровня и заключается в точном определении частоты полезного сигнала и пересчете ее значения в значение уровня наполнения резервуара. Для этого, результирующий сигнал, полученный в результате смешения переданного и принятого сигнала, подвергают спектральному анализу. При помощи методов цифровой обработки частотный сигнал преобразуется в спектральную картину (рис.5).

После этого осуществляется точное определение частоты f полезного сигнала и пересчет ее в значение

расстояния от антенны датчика уровня до поверхности продукта. А для получения значения уровня наполнения, значение дальности вычитают из высоты установки датчика уровня введенной в уровнемер.

Палван КАЛАНДАРОВ,
д.т.н., профессор,
Азиз НИГМАТОВ, ассистент,
Нилуфар КОДИРЖОНОВА,
Айбек АНДАКУЛОВ, магистры
ТIIИМСХ.

ЛИТЕРАТУРА

1. М.З.Ганкин. Комплексная автоматизация и АСУТП водохозяйственных систем. – Москва, 1991г.
2. А.А.Павлов. Основы системного анализа и проектирования АСУ. – Москва, 1991г.
3. Б.В.Шандров., А.Д.Чудаков. Технические средства автоматизации. – Москва, 2007г.

УЎТ: 630.114.445

ТАДҚИҚОТ

ТУЙНУКЛИ ДРЕНАЖ ҲОСИЛ ҚИЛИШНИНГ ТАКОМИЛЛАШГАН ТЕХНИКА ВА ТЕХНОЛОГИЯСИ

An insight provided at the article reviews of some profound investigation on the scientific basis the on the techniques and the technology of its application to create a hole drainage at a depth (60-80 CM) defined before plowing in saline soils, and then, in moderation, easy removal of harmful salts from the soil by saving water, low water consumption in autumn saline, maximum removal of toxic salts from the soil composition.

Бугунги кунда республикамызда 4,2 млн. гектар суғориладиган майдон мавжуд бўлиб, шундан 45% турли даражада шўрланган майдонлар ҳисобланади. Республикамызда ҳар йили 680 минг гектардан ортиқ майдонда шўр ювиш ишлари олиб борилади. Бухоро вилоятидаги 274612 гектар суғориладиган майдоннинг 85,8% турли даражада шўрланган, шу сабабли, ҳар йили 180 минг гектар майдонда шўр ювиш ишлари олиб борилади.

Шўрланган тупроқларнинг ҳосил бўлиши ва уларнинг салбий оқибатлари ниҳоятда катта. Мелиоратив тадбирлар ва бу тадбирларни механизациялаш орқали амалга ошириш ҳозирги куннинг долзарб муаммоларидан бири эканлиги барчага маълум.

Бухоро вилояти шароитида умумий шўрланган тупроқлар 86% ни ташкил этган бўлса, йилдан-йилга бу кўрсаткич камайиш ўрнига, баъзи бир ҳудудларда ўсиш ҳолатлари кузатилмоқда. Аму-Бухоро ирригация тизимлари ҳавза бошқармаси ҳузуридаги Гидромелиоратив экспедициянинг маълумотларига кўра, 2019 йил охирига келиб, Жондор туманида 92%, Шофиркон туманида 89%, Олот туманида 87%, Қорақўл туманида 88%, Когон туманида 85% экин ерлари турли даражада шўрланганлиги аниқланган.

Шу сабабли ушбу муаммони бартараф этиш мақсадида биз томонимиздан кузги шўр ювишдан олдин қўлланиладиган такомиллашган сувтежамкор туйнукли дренаж ҳосил қиладиган янги қурилма ишлаб чиқилди. Қурилмага аналог сифатида ТДХҚҚ-1/100 қурилмасидан фойдаланилди. Илмий изланишлар ва дастлабки лаборатория синовлари натижаларига таяниб, намуна сифатида Когон туман МТП билан ҳамкорликда дала тажриба-синов қурилмаси тайёрланди. Қурилма шарт-

ли равишда ТДХҚҚ-3/70 индексация маркаси билан белгиланиб, мустаҳкам конструкцияда пишиқ қилиб тайёрланди. Ҳозирда кузги мавсумда янги қурилма орқали дала шароитида тажриба-тадқиқот ишларини олиб боришга тайёргалик кўрилмоқда.

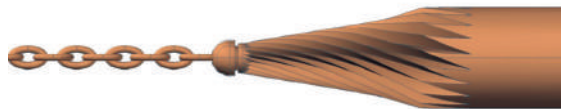
Мавжуд ТДХҚҚ-1-100 қурилмаси шўрланган ерларда кузги шўр ювишдан олдин туйнукли дренаж ҳосил қилишга мўлжалланган бўлиб, унинг осма рамаси икки қисмга, яъни олд ва орқа рамаларга бўлинади. Олд рама тракторнинг орқа тақмасига илдирилади ва орқа рама олд рамага учта нуқта орқали шарнирли бирикма билан бириктирилади. Олд ва орқа рама ўртасида ўрнатилган гидроцилиндр ёрдамида орқа раманинг иш устуни, ишчи орган конус учли, пўлат арқон билан биргаликда ишчи ва транспорт ҳолатларида бўлишини таъминлаб туради. Орқа рамада ўрнатилган иш устунининг ишлов бериш чуқурлигини ишга тушириш олдидан ўзгартириш мумкин. Юмшатувчи иш органи сирти тўлқинсимон шаклдаги унча катта бўлмаган бурчак остида

жойлашган юмшаткич (долото) иш устуни ва конус учли цилиндрни боғловчи пўлат арқон ва туйнукли дренаж ҳосил қилувчи конус учли цилиндр билан жиҳозланган.

Мавжуд ТДХҚҚ-1-100 туйнукли дренаж ҳосил қилувчи қурилмада битта иш органи билан жиҳозланган, иш самарадорлиги паст, ишлов бериши чуқурлигини қўл ёрдамида ишга туширишдан олдин бир хил чуқурликда ўзгартириш мумкин ва иш унумдорлиги паст бўлганлиги сабабли такомиллашган сув тежамкор туйнукли дренаж ҳосил қилувчи қурилма лойиҳаланиб, ишлаб чиқилган конструктив чизмалари асосида дала шароитига мосланган янги туйнукли дренаж ҳосил қиладиган қурилма яратилди ва Ўзбекистон Республикаси интеллектуал мулк агентлигида фойдали модел учун патентланди ва у 1-расмда келтирилди.

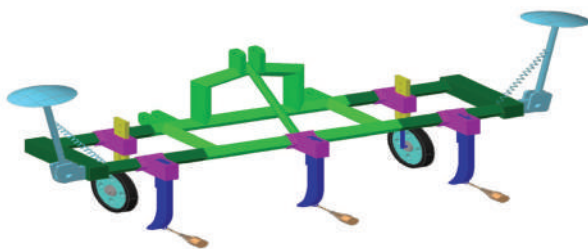
Қурилма содда қилиб ишлаб чиқилган, рама ва унга ўрнатилган учта иш устуни ва унинг орқа томонидан пўлат арқон орқали мураккаб сиртли конус учли цилиндрлар ўрнатилган. Конус учли цилиндрлар парраксимон мураккаб сиртлардан ташкил топган бўлиб, унинг учки қисмида шарнирли бирикма орқали маҳкамланади ва тракторнинг олд томонга ҳаракатланиши ҳисобидан у айланма ҳаракатни юзага келтириб, 360° да ён деворларни силлиқлаб, зичлаб, мустақамлигини ошириш орқали белгиланган чуқурликда туйнукли дренажларни 1,5-2 м ораликда ҳосил қилади.

а) қурилманинг умумий кўриниши;

б) занжир орқали мураккаб сиртли конус учли цилиндрнинг ўрнатилиши.

1-расм. Такомиллашган туйнукли дренаж ҳосил қилувчи қурилма.

Шунингдек, қўйилган муаммонинг ечимини топиш ва уни такомиллаштиришда янги тавсия этилаётган, мураккаб шаклга эга геометрик сиртли конус учли

цилиндр тупроқни ён-атрофга зичлаш ҳисобидан туйнукли дренажнинг ўпирилмасдан, узоқ муддат (2-3 йил) самарали ишлашини таъминлайди.

Ушбу қурилманинг тортишга қаршилик кучи қуйидаги формула ёрдамида аниқланади:

$$\sum F_{tc} = 3(R_{rez} + F_{sd} + F_{kts} + F_{pkts} + F_{tro} + F_{ktsy} + F_{ioy}) + 2(F_{opk} + F_{mar}) \quad (1)$$

Бунда: $\sum F_{tc}$ - қурилманинг умумий тортишга қаршилик кучи, кН;

R_{rez} - понасимон иш устунининг тупроқни кесишдаги қаршилик кучи, кН;

F_{sd} - тўлқинсимон юмшатувчи понанинг қаршилик кучи, кН;

F_{kts} - парраксимон шаклдаги мураккаб сиртли конус цилиндрнинг қаршилик кучи, кН;

F_{pkts} - парраксимон шаклдаги мураккаб сиртли конус цилиндрга тупроқнинг ёпишиб қолишидан ҳосил бўладиган қаршилик кучи, кН;

F_{tro} - иш устуни ва ишчи органи боғловчи занжирнинг қаршилик кучи, кН;

F_{ktsy} - иш устунига тупроқнинг ёпишиб қолишидан ҳосил бўладиган қаршилик кучи, кН;

F_{ioy} - иш устунининг қаршилик кучи, кН;

F_{opk} - таянч ғилдиракларнинг қаршилик кучи, кН;

F_{mar} - маркёрнинг қаршилик кучи, кН.

Иш жараёнида туйнукли дренаж ҳосил қилувчи қурилма тупроқнинг механик таркиби ўртача бўлган тупроқларда ўртача $\sum F_{tc} = 27/33$ кН қаршилик кучи юзага келиши ўрганилган.

Қурилманинг иш жараёнида талаб этиладиган қувват қуйидаги формула ёрдамида аниқланади:

$$N_{kd} = \frac{\sum F_{tc} \cdot V_{kd}}{\eta_{kd}} \text{ кВт}; N_{kd} = 52/79 \text{ кВт} \quad (2)$$

Бунда: N_{kd} - туйнукли дренаж ҳосил қилувчи қурилмага талаб этиладиган қувват, кВт;

V_{kd} - қурилманинг ишчи тезлиги, м/с;

$\eta_{kd} = 0,80-0,85$ - машинанинг фойдали иш коэффициентини.

Кузги шўр ювишдан олдин туйнукли дренаж ҳосил қилувчи қурилманинг нормал иш жараёнини ташкил этиш учун тупроқнинг физик-механик хоссалари, унинг механик таркиби ва шўрланиш даражасига боғлиқ равишда ишлов бериш чуқурлиги тўғри танланиб, шўр ювиш меъёрларини белгилаб, тупроқ таркибидаги шўр ювишдан олдинги ва шўр ювишдан кейинги зарарли тузлар миқдорининг ўзгариш динамикаси ўрганиб борилиши талаб этилади.

Яраш РАЖАБОВ, PhD докторант,
ТИҚХМИИ Бухоро филиали.

АДАБИЁТЛАР

1. Мирзиёев Ш.М. “Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз”. Тошкент, Ўзбекистон, 2016. 56 б.
2. Н.М.Муродов, Ф.Ў.Жўраев. Фойдали моделга патент №FAP00727 Туйнукли дренаж очувчи қурилма, Ўзбекистон Республикаси фойдали моделга патент давлат реестрида рўйхатга олинган 05.04.2012 йил, Тошкент.
3. Хамидов М.Х., Жўраев Ф.У. “Устройство и принципы работы дренажно-кратового орудия”. // “Ирригация ва мелиорация” журнали. Тошкент, 2017. №1 (7). 9-12-б.
4. Жураев Ф.У., Ражабов Я.Ж. Фойдали моделга патент № FAP20200172 Туйнукли дренаж очувчи қурилма, Ўзбекистон Республикаси фойдали моделга патент давлат реестрида рўйхатга олинган. 05.07.2020 йил, Тошкент.

ҚУВВАТ БЕРУВЧИ ДОНОР ДАРАХТЛАР

Қуёш, ҳаво ва ердан қувватланиб, ўзининг алоҳида хусусиятларини атрофдагилар билан бўлишади. Шу сабабли ҳам ҳар бир дарахт ўз қуввати билан кишини қувватлантиради. Болут (эман), акас, қайин, заранг ва четан дарахтлари шулар сирасига киради.

Кўпроқ ақлий меҳнат билан шуғулланган кишиларга эман қувватидан фойдаланиш фойдали. Эманнинг қуввати жуда кучли бўлиб, у инсонга алоҳида қувват бағишлайди ва ёрқин фикрлашига кўмаклашади. Шу боис, катта ёшдагилар бу дарахт ёнида ухлашни ёки кўпроқ ўтиришни ишташади.

енгил биоқуввати ҳар қандай организм учун фойдали. Дарахт атрофида бўлиш кайфиятни кўтаради, руҳиятни яхшилайдди. У кўпроқ аёллар учун фойдали.

Ораси яқин экилган заранглар хиёбони ҳақиқий биоқувват майдони. Бундай хиёбонда сайр қилиш кишига катта миқдорда қувват олиш имкониятини яратади.

Қайин бошқаларига ўхшамайдиган ажойиб хусусиятли дарахт. Унинг ажойиблиги

– бу дарахт ҳар қандай одамни ҳам хушлайвермас экан. Қайин ёнига келган одамнинг кайфиятини тез илғаб олар экан. Агар келган одам унга меҳрини бериб, эркалашини сезса, у ҳам ўзининг меҳр-шафқатини бу одам кутганидан ҳам зиёда қилиб кўрсата олади. Авлодлардан қолган яхши нақл бор: “Қайин кимни хуш кўрса, у доимо соғлом бўлади”.

Шундай дарахтлар борки, ўзида катта миқдордаги фазовий энергияни тўплаб, уни атроф-муҳитга осон тарқатади ва ўзининг захирасини тез тўлдирди. Булар донор дарахтлар.

Четан дарахтининг биоқуввати акасникига ўхшайди. У гарчи ҳар қандай организм учун мос тушаверса-да, қувват бериш жиҳати бирмунча пастроқ.

БИОҚУВВАТНИ СЎРУВЧИ ДАРАХТЛАР

Инсон организми нафақат янги куч ва қувват билан озиқланиши, балки ортиқча қувватни мунтазам чиқариб юбориши лозим. Негаки, организмдаги ортиқча қувват уни зарарлаб, пировардида хасталикни чақиради ва шамоллашни келтириб чиқариши мумкин. Бундай вақтда бизга ортиқча қувватни олувчи биоқувватни сўрувчи дарахтлар ёрдам беради. Булардан энг кучлиси қарағай ва терак ҳисобланиб, у одамдаги 95 фоиз ортиқча қувватни олади. Булардан кейин турадиганлари – шумурот, тол, қора қарағай ва каштан.

Агар сиз кафтингизни бундай дарахтларга яқинлаштирсангиз, энгил совуқликни ва унинг сизни ўзига тортаётганини сезасиз. Қувват сўрувчи дарахтлар, асосан, бирор ерингиздаги оғриқни олиш хусусиятига эга. Бунинг учун оғриқ безовта қилаётган жойни қисқа муддат дарахт танасига теккизиб туриш кифоя. Асаб касалликларини даволаш учун умуртқа поғонасини ва кафтларни дарахт танасига теккизиш, ички аъзоларни даволаш учун эса кучоқлаб туриш яхши

наф беради. Бу муолажалар 20 дақиқадан ошиб кетмаслиги керак, акс ҳолда, бу иш ёмон таъсир кўрсатиши ҳам мумкин.

Тоғ тераги одам танасидаги ортиқча қувватни осон олади. Бунинг учун дарахт ёнида туриб, чуқур-чуқур нафас чиқариб, ортиқча қувватни чиқаришингиз мумкин. У лат еган жойдаги оғриқни олади. Лат еган жойга 8-15 см. диаметрли, қалинлиги 2-3 см. тоғ тераги пўстлоғини қўйиш кифоя. Қадимда болани кўз тегиши ва суқланишдан асраш ҳамда тинч ухлаши учун ёш баргли новдаларини ёстиқ тагига қўйиш удум бўлган.

Терак шумурот ва қора қарағайга нисбатан шамоллашда, куйишда, айрим тери касалликларида яхши фойда бериб, руҳий безовталикни ўзига камроқ олади.

Дарахтлар ёрдамида ортиқча қувватдан халос бўлганда одам ўзида жисмонан энгилликни ҳис қилиш билан бирга, энгил бош айланиши ва камқувватликни сезади. Бу – қувватнинг сусайганлик аломати. Бундай ҳолатда танадаги қувватни меъёрида тутиб туриш учун, албатта, қувват бағишловчи дарахтлар биоқувватидан фойдаланиш фойда келтиради.

Маъмуржон КАМИЛОВ тайёрлади.

“ЭЛ НЕТИБ ТОПГАЙ МЕНИКИМ, МЕН ЎЗИМНИ ТОПМАСАМ”

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 октябрдаги “Буюк шоир ва мутафаккир Алишер Навоий таваллудининг 580 йиллигини кенг нишонлаш тўғрисида”ги қарорига мувофиқ мамлакатимизда ушбу сана кенг нишонланмоқда.

Алишер Навоий (1441-1501) – буюк шоир ва мутафаккир, давлат арбоби. Тўлиқ исми Низомиддин Мир Алишер. Навоий тахаллуси остида туркий тилда ҳамда Фоний тахаллусифорсидда ижод қилган.

Навоий 10-12 ёшидан шеърлар ёзишни бошлаган. Навоийнинг замондоши бўлмиш тарихчи Хондамир қолдирган маълумотларга кўра, машҳур туркий шоир Лутфий қариган чоғларида болакай Навоий билан кўришади ва унинг шеърий иқтидорини юқори баҳолайди.

Алишер Навоийнинг ижоди улкан. Олти достонининг ҳажми 60 000 га яқин мисрани ташкил этади. 1483-1485 йиллар Навоий ўз ичига – “Ҳайрат ул-Аброр” (“Яхши кишиларининг ҳайратланиши”), “Фарҳод ва Ширин”, “Лайли ва Мажнун”, “Сабаъи сайёр” (“Етти сайёра”), “Садди Искандарий” (“Искандар девори”) беш достонни олган “Хамса” асарини яратган.

Маълум бўлишича, Навоий темурийлар саройига яқин бўлиб, дўсти ва мактабдоши подшоҳ Хусайн Бойқарога таъсир кўрсата олган. Шу сабабли, Навоий бу достонларида Хусайн Бойқарога қаратилган ғояларни ифодалаб ўтган: дунёнинг ва шоҳ тахтининг ўзгарувчанлиги; ҳукмдорнинг ўз халқи олдидаги мажбуриятлари... Хамсанавислик анъаналарига нисбатан, Навоий ўзининг ижтимоий ва сиёсий қатъияти ва ўзига хослиги билан ажралиб туради. Абдурахмон Жомий (1414-1492) Навоийнинг “Хамса”сини ўқиб, унга жуда юқори баҳо берган.

Навоий бутун ҳаёти давомида жуда кўп насрий асарлар яратган. 1489 йили у барча шеърлари жам бўлган шеърий тўпламини якунлаган ва “Хазоин ал-маоний” (“Илмлар хазинаси”) номи остида тўрт девонини яратган. Мазкур тўпламни ташкил қилувчи барча шеърлар 50 000 мисрадан зиёд.

Улуғ шоир бутун ҳаёти давомида адабий асарларни сиёсат билан бирлаштирган. Юқори мансабга эга шахс бўла туриб, у мамлакат ҳаётининг ижтимоий-иқтисодий такомиллашишига катта ҳисса қўшган, илм, фан, санъат ривожига ҳомийлик кўрсатган, доим тинчлик ва тотувлик ҳукмрон суришига ҳаракат қилган.

Алишер Навоий деҳқонларга алоҳида ҳурмат билан қаргани, “Маҳбуб ул-қулуб” асарининг ўттиз биринчи фаслини деҳқонлар зикрига атаганлигида кўриш мумкин. Навоийнинг ўзи ҳам боғлар барпо этгани, минглаб гектар ерларда деҳқончиликни йўлга қўйгани ҳақида тарихий ҳужжатлар маълумот беради.

Тарихчи Хондамирнинг далолат беришича, ўз даврида бунёдкорлик, саховатпешалик, ҳомийлик бобида Навоийга тенг келадиган киши топилмаган. Алишер Навоий томонидан 4 мадраса, 25 дан ортиқ масжид, 11 хонақоҳ, 52 рабат, 20 ҳовуз, 16 кўприк ва бир тўғон, 9 ҳаммом қурилган. Ҳайратланарли жиҳати бундай, 300 дан ортиқ ажойиб иншоотларни қуриш осон кечмай, катта ташкилотчиликни, маблағни, обрўни, бағрикенгликни ва ниҳоятда Ватанга содиқликни талаб қилган.

Навоий мероси мавзу ва жанрлари бўйича турличадир. Унинг асарлари XV асрдан ҳозирги кунгача ўзбек адабиёти ривож учун хизмат қилиб келмоқда. Асрлар давомида унинг асарлари тақлид ва илҳом манбаи бўлиб келган.

Буюк шоир ва мутафаккир, атоқли давлат ва жамоат арбоби Алишер Навоийнинг бебаҳо ижодий-илмий мероси

нафақат халқимиз, балки жаҳон адабиёти тарихида, миллий маданиятимиз ва адабий-эстетик тафаккуримиз ривожига алоҳида ўрин тутади. Улуғ шоир ўзининг шеърий ва насрий асарларида юксак умминсоний ғояларни, она тилимизнинг беқиёс сўз бойлиги ва чексиз ифода имкониятларини бутун жозибаси ва латофати билан намоён этиб, ер юзидаги миллионлаб китобхонлар қалбидан муносиб ва мустаҳкам ўрин эгаллади.

Сўнги йилларда Алишер Навоийнинг бой ва серқирра ижодий меросини ҳар томонлама чуқур ўрганиш, унинг ўлмас асарларини юртимизда ва хорижий мамлакатларда кенг тарғиб қилиш ҳамда хотирасини абадийлаштириш борасида қатор ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан, шоир туғилган қутлуғ 9 февраль санасини ҳар йили адабиёт ва маърифат байрами сифатида юксак даражада нишонлаш анъанаси қарор топди. Улуғ сўз санъаткорининг асарлари мунтазам нашр этилиб, навоийшунослик соҳасида кўплаб тадқиқотлар олиб борилмоқда, республика ва халқаро миқёсда илмий анжуманлар ўтказилмоқда.

Шу билан бирга, Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети ташкил этилгани, мамлакатимиз ҳамда бир қатор хорижий давлатларда ҳайкаллари ўрнатилгани, асарлари тўплами тўлиқ нашрдан чиқарилгани, пойтахтимиз марказидаги улуғ бобомизнинг муаззам меъморий ёдгорлигига мутаносиб равишда Адиблар хиёбони барпо этилгани маданий ҳаётимиздаги улкан воқеаларга айланди. Жонажон Ватанимиз “Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари” деган бош тамойил асосида тараққиётнинг бутунлай янги босқичига қадам қўйиб, янги Уйғониш даври – Учинчи Ренессанс пойдеворини яратаётган бугунги кунда Алишер Навоийнинг безавол адабий мероси мисолида ўзбек адабиёти ва маданиятини чуқур ўрганиш ва оммалаштириш ҳар қачонгидан ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда.

*Иёлу Ватан узра то жони бор,
Киши ҳарб этар токи имкони бор.*

*Одами эрсанг демагил одами,
Ониким йўқ халқ ғамидин ғами.*

*Гар ошиқ эсанг, зебу такаллуфни унут,
Яхшию ямон ишда тахаллуфни унут,
Утган гар эрур ямон, таассуфни унут,
Келган гар эрур яхши, тасарруфни унут.*

*Олам бор эмиш, Навоийё, шўрангиз,
Олам доғи эл боштин-аёқ рангомиз.
Ишқ истар эмиш сени адам мисри сари
Борғилки, эрур эл тилаган ерда азиз.*

Алишер НАВОЙЙ.

ВАТАН СОҒИНЧИ ИЛА КУЙЛАГАН ВА БОҒЛАР ЯРАТГАН ШОИР

Унинг мероси кўпқиррали ва бой. Насрий асарлари “Кобул девони”га, сўнгра “Ҳинд девони”га жамланган. У шарқ насрий жанрларининг 10 дан зиёд турида шеърлар ёзган. Шеърларида унинг шахсий ҳаёти, атроф-муҳит ва тарихий ҳодисалар акс эттирилган. Бобур шеъриятининг асосини ишқий-насрий мазмундаги шеърлар ташкил этади. Шоир санъати ўзига хос адабий услуб ва маҳорат, туркий тилнинг ифодалироқ воситалари орқали тасвирланади. Ижодининг асосий қирраларидан бири чинакам инсоний, дунёвий, ҳақиқий севгини куйлаганлигидир. Шоир лирикаси Алишер Навоий шеъриятидан илҳомланиш билан тўйинган. Ўзининг ғазал ва рубоийларида у севги, дўстлик, ғўзалликка интилиш каби инсоний муаммоларни кўтарган. Дунёвий севгини шоир инсоннинг энг порлоқ унвони сифатида тараннум этади.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, Бобурнинг қадами етган жойда, албатта, битта из қолган. Шулардан бири Афғонистон пойтахти Кобул шаҳрида бунёд этилган ажойиб боғ — “Боғи Бобур”дир. Бобур Кобулга қадам ранжида қилар экан, бу ернинг об-ҳавоси, иқлими, бепоён яйловлари, шифобахш сувлари ул зотни ҳайратда қолдиргани “Бобурнома” асарида такрор-такрор қайд қилинган. Мазкур боғдаги етти иқлимдан келтирилган анвойи гуллар, мевали ва манзарали дарахтлар ханузгача пойтахт шаҳарнинг кўрки бўлиб ҳисобланади. Ҳозирги кунда “Боғи Бобур” сайилгоҳ бўлиб, давлат, жамоатчилик томонидан ўтказиладиган

Заҳириддин Муҳаммад Бобур – буюк ўзбек шоири, мутафаккир, тарихшунос ва давлат арбоби, бобурийлар сулоласи ва салтанати асосчиси. У 1483 йил 14 февраль куни Андижонда таваллуд топган. Фарғона ҳукмдорининг ўғли, Амир Темурнинг эвараси. Бобур 1494 йил Фарғона ҳокими бўлади, 1526 йил Ҳиндистонда марказлашган бобурийлар давлатига асос солади. Бобурийлар давлати то Ҳиндистонни инглизлар босиб олишгунига қадар (1848) мавжуд бўлган. Бобур 1530 йил 26 декабрь куни Агра шаҳрида вафот этган.

оммавий анжуманлар марказига айланган. Бобуршоҳ ҳаётлик даврида “Боғи Истолиб”, “Боғи Наврўзий”, “Бўстонсарой”, “Чорбоғ”, “Боғи Беҳиштий”, “Боғи Нур”, “Боғи Хилват” каби бетакрор боғларни бунёд этган. Кобулнинг иқлим шароитидан келиб чиқиб, бу боғларда анвойи гуллар, мевали ва манзарали дарахтлар қисман такрорланган бўлса-да, аммо айрим жиҳатлари билан кескин фарқ қилган. Яъни, боғларнинг бири аксарият мевали дарахтлардан ташкил топган бўлса, бошқаси анвойи гуллар билан безатилган. Шунингдек, бу боғларга Мовароуннаҳрдан Қуванинг туятиш анори, Бахмалнинг қирмизи олмаси, Конибодомнинг обиноввот ўриги, Олтиариқнинг хусайни узуми, Самарқанднинг анжири келтириб ўтказилган. Бундай боғларнинг жумласига “Боғи Шаҳраро”, “Боғи Жиловхона”, “Ўртабоғ”, “Боғи Суръат”, “Боғи Моҳтоб”ларни мисол учун келтиришимиз мумкин. Афсуски, ушбу боғларнинг аксарияти ҳозирги кунда ёзма манбалардагина қолган.

Бундан ташқари, Кобулдаги “Балоисор” қасри ҳам Бобуршоҳ томонидан қурилган, ҳозирги кунгача унинг харобалари етиб келган, холос. Жалолобод шаҳри ҳам Бобурнинг ташаббуси билан “Боғи Сафо” билан безатилган. Бобур 1508 йилда валиъаҳд фарзанд туғилиши шарафига Одинапур шаҳрида “Боғи Вафо” деб номланган боғни бунёд қилган. Бу боғдаги гуллар, мевали ва манзарали дарахтлар, асосан, Мовароуннаҳрдан келтирилган бўлиб, ул зот бу ҳақда “она юртимни эслатиб турсин деб ниёт қилдим” деган эканлар. Бобур ҳар галги сафари олдидан ана шу боғда зиёфатлар,

ҳарбий ҳаракатларга тайёргарлик юзасидан машваратлар ўтказган. Бобур 1506 йилда Кандаҳор шаҳрида “Чорбоғи Кандаҳори”, ундан сўнгра манзилда “Боғи Чорбоғ” боғини бунёд қилган. Бу боғ Арғанбоб дарёсининг қирғоғида жойлашган бўлиб, ханузгача ғўзаллиги, таровати билан барчани ўзига маҳлиё қилиб келмоқда.

Ҳиндистоннинг Агра шаҳрида Бобур вафотидан олдин фарзандларига ўз ҳоқини Кобулда, ўзи яратган боғда дафн этишни васият қилган. Бу унинг Кобулга бўлган ҳурмати, меҳр-муҳаббатини исботловчи далиллардан биридир. Бобуршоҳнинг жасадини валиаҳд амирзода Мирзо Хумоюн филлар карвонидида Кобулга келтириб, ўзи васият қилган боққа дафн қилди. Мовароуннаҳрлик меъморлар Бобур қабрига сағана, устига кўшк айвон бунёд этишди. Мирзо Хумоюн Кобул дарёсидан боққа сув келтириш иншоотларини қурдириб, олампаҳо ҳоки дафн этилган тепаликка сув чиқарди ва боғдаги дарахт, гулларни ўз оқими билан сугорилишига имкон яратди.

Бобур боғи ўз номи билан шу кунгача жаҳонга машҳур. Бобурнинг қабри бир неча марта таъмирланган. Биринчи дафъа Шоҳ Жаҳон буюк боболари дафн этилган сағана ва масжидни, боғни қайтадан таъмирлаб, сайёҳлар зиёрат қиладиган масканга айлантирган.

Дунёнинг барча қитъаларидан бу табаррук қадамжого ташриф буюрган давлат раҳбарлари, олим уфузалолар, оддий сайёҳлар ушбу даргоҳни зиёрат қилмасдан, донишманд олим, султон Заҳириддин Муҳаммад Бобурга таъзим бажо этмасдан кетмайдилар.

Ёд этмас эмиш кишини меҳнатта киши,
Шод этмас эмиш кўнгулни ғурбатта киши.
Кўнгулум бу ғарибликта шод ўлмади ҳеч,
Ғурбатта севунмас эмиш, албатта, киши.

Ғурбат туғи ёпқон руҳи зардимниму дей?
Ё ҳажр чиқаргон охи сардимниму дей?
Ҳолинг небурур? Билурмусен дардимни?
Ҳолинг сўрайму, йўқса дардимниму дей?!

Қолмади ҳурмат аҳли оламда,
Оламу одам аҳлидин юв илик!
Бобуро, икки подшолиғдин
Яхшироқ бу замонда бир беклик.

Заҳириддин БОБУР.

Қўшаҳифани ўз муҳбиримиз
Азамат ТОИРОВ тайёрлаган.

Журналимиз фахрийси, таниқли публицист, шоир Маҳмудхон Тоиров “Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги” журналига ишга келгунига қадар бир қатор нуфузли давлат ва нодавлат ташиқлотларида, матбуот нашрларида, жумладан, “Ўзбекистон овози” – “Голос Узбекистана” газеталарида ишлаган. Илк мақоласи 1978 йилда эълон қилинган. Шундан буён унинг ижод намуналари республикамизнинг турли матбуот нашрларида чоп этиб келинмоқда.

2014 йилда унинг “Ҳаёт сўқмоқларида” номли китоби, 2016 йилда “Сен ва мен” номли шеърий тўплами, 2017 йилда “Ҳаёт битиклари”, 2018 йилда “Тафаккур неъматлари” – “Мысли вслух” (ўзбек ва рус тилларида) китоблари нашрдан чиққан. Қайд этиш жоизки, ушбу китоблардан ўрин олган битиклар муаллифнинг ҳаёти давомида олиб борган кузатувлари маҳсули бўлиб, алоҳида эътиборга лойиқдир.

Куйида унинг қаламига мансуб битиклардан намуналар эълон қилмоқдамиз.

ФИКРАТИ БИТИКЛАРИ

Агар ўтмишда жоҳиллар кўплаб китобларни ёқиб
юбормаганида одамзод янада тараққий топган бўлар эди.

Боланинг кўлига гугурт тутсанг – ўт кўйгиси, ўқ-ёй тутсанг —
отгиси келади... Шундай экан, унинг кўлига қалам тутган яхши:
хат ёзгиси келади.

Доно, илмли, тафаккури кенг одам серҳосил ерга,
нодон эса — ташландиқ чўлга ўхшайди.

Донолар ҳикматларига кулоқ тутишнинг эрта-кечи бўлмайди,
бирок уларга амал қилишдан кечикмаслик лозим.

Дўст билан китобнинг қиймати эскирган сари ошиб бораверади.

Ёш боланинг қалби оппоқ қоғозга ўхшайди,
нимани ёзсанг, шуни ўқийсан.

Жоҳилликнинг энг юқори чўққиси,
бу – китобни тутантириқ ўрнида ишлатиш.

Инсон тафаккури у яшаётган уйнинг шифти билан
белгиланмайди.

Истеъдодли одамлар ўзлари кашф қилган дунёда
яшаганликлари учун аксарият ҳолларда ҳаётдан панд ейдилар.

Инсон фақат нимани ейиш ва нимани гапиришда эмас,
балки нимани ўқиш ва нимани эшитишда ҳам огоҳ бўлмоғи
ва танлай олиши керак.

Истеъдоднинг бўлмаса, мўйқаламда нима айб?

Каттадан ўрган, кичикка ўргат. Бирок зарурат туғилганда
кичикдан ўрганишга ҳам ор қилма.

Кўп сўзлаган охир-оқибат нотиққа, кўп фикрлаган —
файласуфга айланиши муқаррар.

Китоб varaқларининг кушлар қанотла-
рига ўхшашлиги, уларнинг инсонга икки
қанот: ақл ва идрок армуғон этиши билан
боғлиқ бўлса, ажабмас.

Китоб мутулаа қилмаган кунингни
ҳаётингдан ўчириб ташла.

Кичик ҳажмли китоблар –
ўқишга қулай, катта ҳажмдагилари –
жавонга жойлаштиришга.

Кўп китоб ўқиганман деб ўйласанг, китоб
бозорини айланиб кўр.

Китоб ўқишга қизиқмаган одамни нурсиз
чирок, сувсиз булоққа ўхшатгим келади.

Кичиклигида танбех емаган одам катта
бўлганида – ейдиганини ейди.

Ўрнида айтилган сўзни олтин деб билсанг,
ўрнида сақланган сукутни олмос деб бил.

Китоб — бу саҳродаги булоқ,
ундан тўйиб ичмоқ даркор.

Нодоннинг кўлида “олтин балиқ” ҳам
сарсон бўларкан.

Нодон билан суҳбат қургандан кўра,
нодон билан сукут сақлаган яхши.

Одам тафаккуриданда буюк нарса йўқ.

Оқил одам ўзгалар фикрига хурмат билан
муносабатда бўлади.

Одоб — йўқ нарсани ҳам бордай
кўрсатади, одобсизлик — бор нарсани ҳам
йўққа чиқаради.

Устозимиз бугун таббарук ёшни қаршилар экан, умр тошқин дарё каби шиддат билан оқаётганини яна бир бор ҳис қиласан киши. Эркин ака ўзининг болалик йиллари оғир ўтганини қўп бор айтиб берганлар. Иккинчи жаҳон уруши бошланганида ҳали бир ёшга ҳам тўлмаганди. Тўхта ака ва Масъуда опа Мақсудовлар оиласида Эркин акадан бошқа яна бешта фарзанд – тўрт нафар қиз, бир ўғил бор эди.

ТАБАРРУК ЁШИНГИЗ МУБОРАК

Уруш йиллари ва ундан кейин ҳам оила қийинчилик билан кун кечирган. Қанчалик машаққатли бўлмасин, отаси фарзандларини ўқитишга, ахлоқ-одобли, ҳаё-иболи қилиб тарбиялашга катта эътибор берган.

— Биз тўққизта фарзанд эдик, турмушимиз оғир бўлишига қарамасдан, мактабга шошардик, билим олишга ошиқардик, – деб ўша оғир дамларни эслайди Эркин ака. – Бугунги фаровон ва тинч ҳаётни орзу қилиб яшардик. Оллоҳга минг бор шукур, фарзандларимиз, набираларимиз шундай дориломон кунларга етишди.

Эркин Мақсудов 1958 йили ўрта мактабни тугатгач, Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институтига ўқишга кирди. У институтда пахтага дастлабки ишлов бериш мутахассислиги бўйича билим олди. Ўша пайтда мамлакатимизда пахта яккаҳоқимлиги ҳукмрон бўлиб, ушбу ўсимликни етиштириш ва уни қайта ишлаш етакчи соҳалардан ҳисобланарди. Эркин ака ёшлигидан аъло баҳоларга ўқигани, тиришқоқ ва интилувчанлиги боис институтни муваффақиятли битириб, йўлланма билан Янгийўл пахта тозалаш заводига ишга юборилди. Заводда ишлар экан у ўзининг ташаббускорлиги, киришимлиги ва одамшавандалилиги туфайли қисқа вақт ичида корхона раҳбарлари, меҳнат жамоаси ўртасида хурмат қозонди. Кейинчалик ўз мутахассислиги бўйича ўқишни давом эттиришга қарор қилган ёш мутахассис Пахта саноати марказий илмий-текшириш институтида жинлаш лабораториясида кичик илмий ходим бўлиб ишлай бошлади.

Бу ерда ҳам тиниб-тинчимайдиган Эркин ака кўплаб таклиф ва ғояларни илгари сурди, уларни амалиётга татбиқ қилиш бўйича муайян иш олиб борди. Шу даргоҳда у узоқ йиллар давомида турли лавозимларда ҳалол ва самарали меҳнат қилди, жамоат ҳаётида фаол қатнашди. 1970 йилларда мазкур илмий-текшириш институтининг кундузги бўлим аспирантурасида таҳсил олди. Эркин Тўхтаевич иш фаолияти билан биргаликда ўз изланишларини қатъий олиб бориб, илмий ишини муваффақиятли ҳимоя қилган соҳанинг фидоий инсонлардан. Бу жараён давомида унинг кўплаб илмий мақолалари республика газета, журналларида эълон қилинди ҳамда олим ва соҳа мутахассислари томонидан эътироф этилди.

Устозимиз ҳаёти давомида инсоний фазилатлари билан ҳам биз шогирдларга ибрат тимсоли сифатида ўрناк бўлиб келмоқдалар. Устозни танибманки, уларнинг ёшларга, ишчи-ҳодимларга муносабати самимийлигига, ҳамма билан дўстона муносабатда бўлишларига доим ҳавас қиламан. Унинг бир ажойиб одати бор: ҳар куни иш бошлашдан олдин, албатта, ҳазилмутойиба билан кайфиятни кўтариб, атрофдагиларга кўтаринкилик улашадилар. Биз мудом уларнинг суҳбатларини олгимиз келади.

Эркин ака илмга ташна инсонларни доимо хурмат қилган ва уларни кўллабқувватлаб келган. Айниқса иқтидорли ёшларга катта эътибор қаратадилар. Ўзлари илм йўлида кўплаб қийинчиликлар билан тўқнаш келганликлари учун ёш тадқиқотчи-олимларни бундай

тўсиқлардан ҳимоя қилишга ҳаракат қилади, уларни янги, замонавий технологияларни мукамал эгаллашга ундайди. Айнан шу фазилатлари унинг ёш олимлар ўртасида алоҳида хурматга сазовор бўлишига хизмат қилиб келмоқда десам муболаға бўлмайди. Бугун ҳам тадқиқот олиб бораётган ёшлар орасида унинг раҳбарлигида илмий иш олиб боришни истовчилар талайгина. Масалан, докторлик ишимга илмий раҳбар сифатида мендан ўз маслаҳатларини зинҳор аямай, беминнат йўл-йўриқлар кўрсатдилар.

Эркин Тўхтаевич оилада меҳрибон ота, ғамхўр бобо, у киши турмуш ўртоғи билан биргаликда уч нафар фарзандни тарбиялаб вояга етказди. Улар ҳозирда мамлакатимиз халқ хўжалигининг турли жабҳаларида фаол ишлаб келмоқдалар.

Устоз, Сиз 80 ёшни қаршилаяпсиз, Сизни қутлуғ ёш билан ҳамкасблар, шогирдлар номидан муборакбод этаман. Умр давомида пахтачилик соҳасини ривожлантиришга қўшган катта меҳнатингизнинг роҳатини кўриб юринг. Доимо эл-юрт, шогирдларингиз, фарзандларингиз, набира-эвараларингиз эъзозидан, иззат-икромидан бўлиб юришлик узоқ йиллар насиб этсин.

Сизга соғлиқ-омонлик, узоқ умр ва икки дунё саодатини тилайман.

Хамза АМИНОВ,
Атроф-муҳит ва табиатни муҳофаза қилиш технологиялари илмий-тадқиқот институти илмий ишлар бўйича директор ўринбосари, техника фанлари бўйича фалсафа доктори.

ЎЗБЕКИСТОН QISHLOQ VA SUV ХО‘ЖАЛИГИ

АГРАР-ИҚТИСОДИЙ,
ИЛМИЙ-ОММАБОП ЖУРНАЛ

МУАССИСЛАР:

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ВА СУВ
ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИКЛАРИ

Бош муҳаррир:

Тоҳир ДОЛИЕВ

Таҳрир хайъати:

Шухрат ҒАНИЕВ
Жамшид ХОДЖАЕВ
Шавкат ХАМРАЕВ
Шухрат ТЕШАЕВ
Баҳодир ТОЖИЕВ
Равшан МАМУТОВ
Аброр ВАХОБОВ
Баҳром НОРҚОБИЛОВ
Низомиддин БАКИРОВ
Ботиржон СУЛАЙМОНОВ
Ўктам УМУРЗОҚОВ
Равшанбек СИДДИҚОВ
Мирзиёд МИРСАИДОВ
Бахтиёр КАРИМОВ
Ибрагим ЭРҒАШЕВ

2021 йил,
№2. Февраль

Журнал 1922 йил
октябрдан чиқа бошлаган.

Обуна индекси:
якка обуначилар учун – 894
ташкilotлар учун – 895

МУНДАРИЖА

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар тизими ҳамда замонавий хизматлар кўрсатишни янада ривожлантириш тўғрисида.....	1
Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузурдаги Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази фаолиятини ташкил этиш тўғрисида.....	4
Ш.АМАНОВ. Инновация ва замонавий агрохизматлар қишлоқ хўжалигига.....	7
Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. Шоли етиштиришни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида.....	9
З.ЗИЁДУЛЛАЕВ. Шоличилик равнақига замин.....	11
М.ТОШБОЛТАЕВ, Қ.ИСМОИЛОВ. Қишлоқ хўжалиги машиналарининг созлик шартлари ..	12
Б.ХАЙДАРОВ, Т.МАМАТҚУЛОВ, А.МУРАТКАСИМОВ, И.МАМАТҚУЛОВ. Лалмикор майдонларда кузги бошокли дон экинларини ўсиш жойида текшириш усули.....	14
Сув тежовчи технологияларни ўрнатиш бўйича шартномалар тузилди.....	15
Ў.ХУДОЙБЕРДИЕВ. Четдан келтириладиган картошка ва сабзавот уруғликларининг назорати кучайтирилади.....	15
Ш.ЖАББАРОВА. Ёшларга эътибор – келажакка эътибор.....	16
Ш.НОРМУРОДОВ. Сифатли, арзон маҳсулотлар – фаровонлик манбаи.....	17
С.БОЙМУРОТОВ. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчиларни адолатли солиққа тортишни янги меъёрлари.....	18
Ш.НУРМАТОВ, А.АБДУРАХИМОВ, Р.РАХМОНОВ, Н.УСМОНОВ. Ғўза билан соя ва ерғоқни ҳамкор экиш кўш даромад келтирар.....	20
Мелиорация ва ирригация тадбирлари юқори ҳосил гарови.....	21
Х.КАРИМОВ. Қарор ижроси таъминланади.....	22
Р.ТОЖАЛИЕВА. Маънавиятли фермер – бой фермер.....	23
Ш.СОДИҚОВА. Чорва хўжалиқларида ветеринария ишлари.....	24
А.САЛОХИДДИНОВ. Ер-сув захиралари миллий бойлигимиз.....	26
П.ИБРАГИМОВ, Ф.ТОРЕЕВ, Б.ЎРОЗОВ, И.РАСУЛОВ. Ғўзанинг F ₃ дурагайларида айрим морфо-хўжалик белгилари кўрсаткичлари.....	27
С.АЧИЛОВ, Й.МУҲАММАДОВ, Ш.МАМАНАЗАРОВ, К.МИРЗОЁҚУБОВ. Порлок-5 ғўза навининг бирламчи уруғчилигини ташкил этиш.....	28
С.САИДОВ. Кузги буғдой ҳосилдорлигини оширишда – макбул тадбир.....	29
А.МЕЙЛИЕВ, О.АМАНОВ, Ф.ТОШМЕТОВА. Қаттиқ буғдой ҳосилдорлиги ошишида 1000 дон дон массасининг аҳамияти.....	30
З.АХМЕДОВА, Б.МУҲАММАДИЕВ, Ш.ЭСАНБОЕВ, М.КУРБАНМУРАДОВА. Буғдой сомонида ўстирилган Aspergillus ва Trichoderma авлодига мансуб замбуруғ штампларидан фермент оксилларини ажратиб олиш.....	31
Б.БОЛТАЕВ, А.ХУДОЙҚУЛОВ, Р.МУМИНОВА. Кузги буғдойни касаллик ва бегона ўтлардан химоя қилиш.....	32
З.НОСИРОВА, М.ҚАМБАРОВА, М.МАХМУДОВ. Ёриткичли феромон туткичларини тут парвонасига қарши қўллашнинг самарадорлиги.....	34
Б.МУҲАММАДИЕВ, Д.РЎЗИҚУЛОВ. Тирнокгулнинг зараркунандалари ва касалликлари.....	35
А.КОЖЕВНИКОВА. Разработка методов экспресс диагностики вредителей из серии Auchenorrhyncha.....	36
Ў.РАХИМОВ. Турли тирик вазндаги сигирларда ойлик сут микдорининг ўзгариши.....	37
Р.ХЎЖАҚУЛОВ, Қ.УЛАШОВ. Нов каналларнинг ишлаш ишончилигини ошириш.....	38
П.КАЛАНДАРОВ, А.НИГМАТОВ, Н.КОДИРЖОНОВА, А.АНДАКУЛОВ. Анализ измерения уровня подземных вод.....	40
Я.РАЖАБОВ. Туйнукли дренаж ҳосил қилишнинг такомиллашган техника ва технологияси.....	41
М.КОМИЛОВ. Инсонга қувват берувчи дарахтлар.....	43
“Эл нетиб топгай мениким, мен ўзимни топмасам”.....	44
Ватан соғинчи ила куйлаган ва боғлар яратган шоир.....	45
Фикрат битиклари.....	46
Х.АМИНОВ. Табаррук ёшингиз муборак.....	47

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 2019 йил 10 январда 0158-рақам билан қайта рўйхатга олинган.

Манзилимиз: 100004, Тошкент ш., Шайхонтоҳур т., А. Навоий к., 44-уй.

Тел: +998 71 242-13-54,
+998 71 249-13-54.

www.qxjournal.uz
E-mail: uzqx_jurnal@mail.ru,
Telegram: qxjournal_uz

© «O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi»

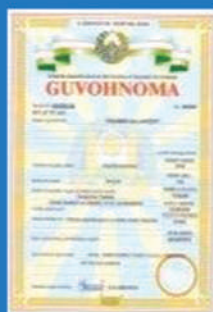
Босмахонага топширилди: 2021 йил 8 февраль.
Босишга рухсат этилди: 2021 йил 8 февраль. Қоғоз бичими 60x84 1/8. Офсет усулида офсет қоғозида чоп этилди. Шартли босма табағи 4,2. Нашр ҳисоб табағи 5,0. Буюртма №2. Нусхаси 1100 дон.

«HILOL MEDIA» МЧЖ матбаа бўлимида чоп этилди.

Қорхона манзили: Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, Шараф ва Тўқимачи кўчалари кесишуви.

Навбатчи муҳаррир: А. ТОИРОВ
Дизайнер: У. МАМАЖОНОВ

**Polimer
Galantery**

POLIMER GALANTERY

Надёжная полимерная продукция от производителя

ПЛЁНКА ПОЛИЭТИЛЕНОВАЯ:

- **ГИДРОИЗОЛЯЦИОННАЯ**
- **ПАРНИКОВАЯ 3-Х ГОДИЧНОГО СРОКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ**
- **ТЕРМОУСАДОЧНАЯ УПАКОВОЧНАЯ**
- **ТРЁХСЛОЙНАЯ**
- **МЕШКИ И ПАКЕТЫ**

Адрес: г. Ташкент, Алмазарский район, улица Янги Олмазор 51.

 (+998) 94-638-33-33

 (+998) 95-142-31-19

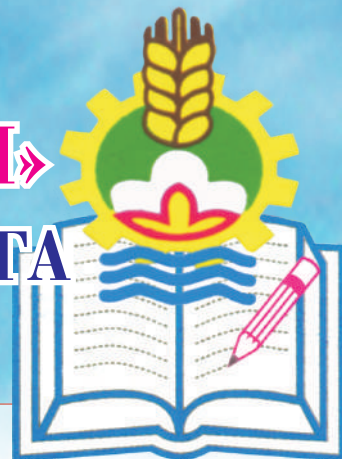
 (+998) 97-342-50-08

 polimergalantery@mail.ru

 www.polimergalantery.uz

ОБУНА – 2021 *** ОБУНА – 2021 *** ОБУНА – 2021

АГАР СИЗ «O‘ZBEKISTON QISHLOQ VA SUV XO‘JALIGI» ВА «AGRO ILM» ЖУРНАЛЛАРИГА ОБУНА БЎЛСАНГИЗ:

- аграр соҳага оид долзарб мавзулардаги мақолалар;
- агросаноат мажмуига кирувчи корхона ва ташкилотлар, жумладан, илғор фермерлар, чорвадорлар ҳамда ирригация-мелиорация тармоқларида ибратли ишларни амалга ошираётган замондошларимиз, уларнинг ютуқ ва илғор тажрибалари ҳақидаги материаллар;
- олим ва мутахассисларнинг таҳлилий ҳамда амалий тавсия, маслаҳатлари;
- қишлоқ хўжалиги фанида эришилаётган илмий натижалар, ихтиролар;
- дунё қишлоқ хўжалигидаги янгиликлар билан мунтазам танишиб, касбий маҳорат ҳамда малакангизни ошириб борасиз.

Обуна индекслари:

«O‘ZBEKISTON QISHLOQ VA SUV XO‘JALIGI» – 895

«AGRO ILM» – 859

Журналларимизга 2021 йил учун обуна бўлинг!